

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA FARMACIJO

NUŠA DEL COTT

DIPLOMSKA NALOGA

UNIVERZITETNI PROGRAM FARMACIJA

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA FARMACIJO

NUŠA DEL COTT

IZVOR LATINSKIH ZNANSTVENIH IMEN IZBRANIH ZDRAVILNIH RASTLIN

**THE ORIGIN OF SCIENTIFIC LATIN NAMES OF THE SELECTED
MEDICINAL PLANTS**

UNIVERZITETNI PROGRAM FARMACIJA

Ljubljana, 2016

Diplomsko nalogo sem opravljala na Fakulteti za farmacijo pod mentorstvom izr. prof. dr. Damjana Janeša, mag. farm.

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorju Damjanu Janešu, ker mi je zaupal temo, ki je združevala vse, kar prebuja mojo radovednost, in sem lahko sproščeno raziskovala. Hvaležna sem, da je pustil prosto pot izdelavi diplomskega dela, kakršnega sem si zamislila, ter za vso potrebno usmerjanje in strokovno pomoč ter za potrpežljivost, kadar se je zatikalo.

Za pomoč in nasvete glede naloge hvala Miru, Mitji, Katji, bratrancu Domnu ter ostalim, da so prispevali drobno seme, iz katerega je zraslo nekaj velikega in lepega. In hvala vsem, ki ste kazali na notranji pogum ter moč za premagovanje »ovir«.

Hvala staršema ter sestri z družino za vso podporo, četudi se je večinoma nisem zavedala, a vidim, da je omogočila pomembne premike. Hvala tudi prijateljem z Zeliščnega vrta Majnika za dragoceno izkušnjo bivanja pri njih med ustvarjanjem diplome. Spoznavanje z rastlinami je vsekakor prispevalo k večjemu razumevanju botaničnega vidika dela. Posebno pa bi se zahvalila dragemu Tadeju, ki je spremljal korake in v pravih trenutkih podal roko ter usmerjal pogled v tisto, kar je bilo pri pisanju naloge bistveno.

Srčna hvala za vsakega Učitelja na poti Življenja...

IZJAVA

Izjavljam, da sem diplomsko nalogo samostojno izdelala pod vodstvom mentorja izr. prof. dr. Damjana Janeša, mag. farm.

Nuša Del Cott

Ljubljana, avgust 2016

Predsednik komisije: prof. dr. Aleš Mrhar, mag. farm.

Član komisije: asist. dr. Nejc Horvat, mag. farm.

*»Flowers of all heavens, and lovelier than their names,
Grew side by side«*

(Cvetice vseh nebeških svodov, bolj ljubke kakor njih imena, rastejo druga ob drugi)

(Alfred Lord Tennyson: The Princess; Prologue)

*»It is often forgotten that (dictionaries) are artificial
repositories, put together well after the languages they
define. The roots of language are irrational and of a
magical nature.«*

*(Pogosto pozabljamo, da so (slovarji) umetne zbirke, sestavljene mnogo pozneje kot jeziki,
ki jih določajo. Korenine jezika so nepojmljive in čarobne narave.)*

(Jorge Luis Borges: uvod v »El otro, el mismo«)

VSEBINA

POVZETEK	i
ABSTRACT	ii
SEZNAM OKRAJŠAV	iii
1 UVOD	5
1.1 Etimologija – veda o izvoru besed in njihovih prvotnih pomenih	5
1.2 Latinščina kot osnova latinskih znanstvenih imen rastlin	6
1.2.1 Odnos med latinščino in grščino	6
1.2.2 Razvoj latinščine	7
1.2.3 Dvoimenska (binarna, binominalna) nomenklatura	7
1.2.4 Botanična latinščina	9
1.2.5 Latinska znanstvena imena rastlin.....	10
1.2.6 Carl Linné.....	10
1.3 Zgodovina botaničnih imen rastlin.....	13
1.3.1 Od Aristotela	13
1.3.2 ... do Linnéja.....	15
2 Izvor in pomen imen rastlinskih vrst.....	16
2.1 Botanični vidik	16
2.2 Motiv poimenovanja rastlin	16
2.3 Jezikoslovni vidik.....	17
2.4 Izhodišča imen rastlin.....	18
2.5 Raziskovanje etimološkega ozadja imen rastlinskih vrst	19
3 NAMEN IN POTEK DELA	22
4 MATERIALI IN METODE	23
5 REZULTATI IN RAZPRAVA	24
6 SKLEP.....	107
7 LITERATURA.....	108

KAZALO SLIK

Slika 1: »Tisoč« lističev lista navadnega rmana.	25
Slika 2: Zaprta (levo) in odprta bodičasta ježica divjega kostanja (v sredini) in njegovo seme – glavica (desno).	26
Slika 3: Zaprt (levo) in odprt bodičast ovoj pravega kostanja (v sredini) in njegovo seme - orešek (desno).....	26
Slika 4: »Biseri« na listni ploskvi navadne plahtice.....	27
Slika 5: Drobn rumeno-zeleni cvetovi	28
Slika 6: Jagode vednozelenega gornika.....	29
Slika 7: Bleščeča se modro črna jagoda volčje češnje	31
Slika 8: Srhkodlakavost listov in stebel zdravilne borage.....	32
Slika 9: Cvet vrtnega ognjiča (levo) in cvet navadne kalužnice (desno)	33
Slika 10: Rožnatordeči cvetovi navadne tavžentrože.....	35
Slika 11: Steljke islandskega lišaja	35
Slika 12: Cvet prave kamilice (levo), cvet rimske kamilice (v sredini) ter prikaz votlega cvetišča prave kamilice (desno)	36
Slika 13: Globoko urezani pritlični listi navadnega potrošnika.	38
Slika 14: Nebeško moder cvet navadnega potrošnika.	38
Slika 15: Cvetovi, »oče« (levo), se pojavijo za listi in plodom kot »sinovoma« (v sredini) ter jajčasta tripredalasta semenska glavica – plod jesenskega podleska (desno).....	41
Slika 16: Drobn cvetovi šmarnice (levo) v primerjavi s cvetovoma ene od vrst lilij (desno).....	42
Slika 17: Bel cvet z enim samim pestičem v sredini - vrsta C. monogyna	42
Slika 18: Podobnost kardijevega cveta (levo) in osatovega cveta (desno).....	43
Slika 19: Škrlatni cvetovi vrste D. purpurea spominjajo na naprstnik.....	44
Slika 20: Okrogel list z rdečimi laski, na koncu katerih je žlezna glavica; okoli njih je lepljiva tekočina	46
Slika 21: Njivska preslica.....	47
Slika 22: Skoraj okrogli cvetni popki, pokriti s čepicami (levo), ki po cvetenju odpadejo (desno).	48
Slika 23: Cvetovi navadne smetlike, podobni očesom.....	49
Slika 24: Oluščeni trirobi plodovi ajde	50
Slika 25: Spiralasto zvita semena brestovolistnega oslada	51
Slika 26: Podaljšan izrastek ploda, ki spominja na dolg ptičji kljunček	53
Slika 27: Marelici podobno ginkovo seme z osemenjem.....	55
Slika 28: List, razdeljen v dve krpi	55
Slika 29: Sočasno pojavljanje novih cvetov in posušenih, starih plodov.....	56
Slika 30: Plod z izrastki, na katerih so kaveljčki.....	57
Slika 31: Trokrpi list navadnega jetrnika spominja na jetra.....	58
Slika 32: Trebušasta glavica s pokrovcem (levo) in cvet s temno vijoličnimi lisami ter »žilami« (desno).....	60
Slika 33: Prosojne pikice v sredini ter temne pikice na robovih zelenih listov (levo) in temne pikice na robovih venčnih listov (desno)	62
Slika 34: Zrel plod (levo), ki se ob najmanjšem dotiku naglo razpoči (v sredini) in razseje semena (desno).....	62
Slika 35: Cvet, ki zraste iz šopka laskov na vrhu kaktusa.....	67
Slika 36: Glavica poljskega maka v obliki mošnjička – rastoča (levo) in posušena, iz katere se sipajo semena (desno)	72

Slika 37: Granatno rdeči, nežni venčni listi vrste <i>P. rhoeas</i> , ki hitro odpadejo	73
Slika 38: Štirje stebelni listi in nad njimi črno moder plod volčje jagode	74
Slika 39: Cvet zdravilne pasijonke, poln biblijske simbolike (levo in desno)	75
Slika 40: Velik dežnikast list navadnega repuha.....	76
Slika 41: Beli cvetovi vrste <i>Polygala vulgaris</i> ssp. <i>oxyptera</i>	77
Slika 42: Veliko »nožic« korenike navadne sladke koreninice.....	78
Slika 43: Bele lise na listu navadnega pljučnika spominjajo na pljučne mehurčke	80
Slika 44: Z zrni bogato granatno jabolko	81
Slika 45: Rdeče obarvane krovne luske mačic <i>S. purpurea</i>	84
Slika 46: Krvavordeč cvet zdravilne strašnice	86
Slika 47: Na strehi posajen navadni netresk kot zaščita pred udarom strele (levo) in navadni netresk (desno).....	88
Slika 48: Belolisast list pegastega badlja.	89
Slika 49: Škrbinasto vrezan in nazobčan list navadnega regrata.....	91
Slika 50: Po tleh plazeča se »blazinica« materine dušice	92
Slika 51: List je na spodnji strani svetlejši	94
Slika 52: Žgalni lasi velike koprive.....	94
Slika 53: Cvet divje vijolice	96

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica I: Izvor znanstvenih imen rastlin.	98
---	----

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Izvori rodovnih imen.	104
Graf 2: Izvori pridevkov vrstnih imen rastlin.....	104

POVZETEK

Diplomska naloga podaja jezikovni oziroma kulturni izvor izbranih latinskih znanstvenih imen rastlin. Podatke o izvorih smo zbirali s pomočjo literaturnih virov, saj je sama etimološka analiza imen rastlin stvar zanjo usposobljenih strokovnjakov in presega okvire diplomskega dela. Zaradi lažjega razumevanja raziskovalnega dela smo naredili pregled osnov etimologije, razvoja latinskega jezika, botanične latinščine ter dvoimenske (binarne) nomenklature. Predstavili smo njenega začetnika Carla Linnéja ter njegove predhodnike v povezavi z začetki in zgodovino poimenovanja rastlinskih vrst. Vključili smo oris etimologije latinskih znanstvenih imen – njen namen, izzive, s katerimi se sooča, ter možne načine premostitve le-teh. Bistveni poudarek diplome je namenjen raziskovalnemu delu, ki je oblikovan kot etimološki slovar z gesli. V literaturnih virih smo pridobili podatke o izvorih izbranih 88 imen rodov in 106 vrstnih pridevkov (od tega 85 različnih). Ker je bil namen naloge ugotavljanje jezikovnega izvora imen, smo se posvetili jeziku, iz katerega izhajajo najstarejše izpričane besede imen. V razlagi smo navedli tudi motive poimenovanj in s tem pomenski izvor rastlinskih imen, a se v njihovo analizo nismo poglobljali. Vsako razlago imena smo obogatili s kulturnozgodovinskim, botaničnim, jezikoslovnim ter drugimi ozadji, ki so ključni za razumevanje razlage. Dognanja smo združili v razpredelnico in zapisali opažanja. Rezultati so sovpadali z ugotovitvami drugih avtorjev, saj je bil izvorni prostor daleč največjega števila izbranih rodovnih imen grški, sledila so imena z nerazjasnjenim izvorom in latinska imena. Tudi pri vrstnih pridevkih smo potrdili spoznanja avtorjev, da so pridevki večinoma latinskega izvora.

Ključne besede: *etimologija, zdravilne rastline, znanstvena imena*

ABSTRACT

The thesis discusses a linguistic and cultural origin of the selected scientific Latin names of plants. The etymological analysis of the names of the plants reaches beyond the frames of this thesis and is dealt with by the professionals in the field, meanwhile the data for our research was gathered from different literature sources. Due to easier comprehension of the research work, overviews of the etymology basis, of the development of the Latin language, of the botany and of the botanical Latin and of the binomial nomenclature are given. We present Carl Linné and his predecessors who dealt with the names of the plants in the history. We include an outline of the etymology of the scientific Latin names – its purpose, challenges that it faces and possible solutions for overcoming them. The focus of the thesis was on research work and that has resulted in an etymological glossary with entries. We have gathered the data for 88 generic names and 106 specific epithets (among which 85 different). Since the purpose of the thesis was to find the linguistic origin of the names, we made our effort to the language, from which the oldest documented words–names originate. In the explanation part we state also motives for naming and therefore meaning origins of the plants names, but no further analysis has been made. Every explanation is enriched by cultural-historical-, botanical-, linguistic- and other backgrounds essential for its understanding. Findings are summed up in the chart together with our remarks. Our results correspond with findings of different authors – the most of the generic names being of Greek origin, followed in number by unexplained origin and by Latin origin. With specific epithets, too, similar to other authors', our findings confirm that the attributes are mostly of Latin origin.

Key words: *etymology, medicinal plants, scientific names*

SEZNAM OKRAJŠAV

(m) = moški spol

(s) = srednji spol

(ž) = ženski spol

ang. = angleški

arab. = arabski

bot. = botanični

dan. = danski

egip. = egipčanski

evr. = evropski

fr. = francoski

germ. = germanski

gr. = grški

indoevr. = indoevropski

islan. = islandski

it. = italijanski

jap. = japonski

južnofr. = južnofrancoski

kit. = kitajski

lat. = latinski

nem. = nemški

nizozem. = nizozemski

novolat. = novolatinski

n. št. = našega štetja

perz. = perzijski

port. = portugalski

poznolat. = poznolatinski

predlinn. = predlinnéjevski

pr. n. št. = pred našim štetjem

rim. = rimljanski

rod. = rodovni

rom. = romanski

slov. = slovenski

slovan. = slovanski

srednjeveškolat. = srednjeveškolatinski

starofr. = starofrancoski

starogr. = starogrški

staroind. = staroindijski

starorim.= starorimski

špan. = španski

šved. = švedski

vulgarnolat. = vulgarnolatinski

1 UVOD

1.1 Etimologija – veda o izvoru besed in njihovih prvotnih pomenih

Beseda *etimologija* izvira iz latinskega izraza *etymologia*, ta pa iz grške besede *etymología*, ki dobesedno pomenita »veda o resničnem, dejanskem« (1). V evropski kulturni prostor je izraz etimologija vstopil prek Rimljanov, ki so ga prevzeli od Grkov, in je v začetku pomenil »iskanje pravega, resničnega pomena besede«. Kasneje se je beseda etimologija nanašala na iskanje prvotnega besednega pomena, ki ga lahko pojasnimo šele, ko ugotovimo *etimon*, to je najstarejšo znano besedo (ali njen del), iz katere se je oblikovala beseda, katere izvor nas zanima (2, 3, 4).

Etimologija je mlada znanstvena veda, ki je nastala iz primarne človeške radovednosti ter iz veščine ugibanja o tem, kaj določene besede pomenijo, kako so nastale in zakaj. Iz antike je na to temo znano Platonovo delo *Kratil* (369 pr. n. št.), zapisano v obliki dialoga, v katerem se Platon (427–347 pr. n. št.) med drugim sprašuje o resničnem pomenu besed in s Sokratom razglablja o številnih grških besedah (2, 5). V evropskem jezikoslovju se je etimologija razvila v posebno znanstveno disciplino v prvi polovici 19. stoletja vzporedno z nastankom in razvojem indoevropskega primerjalnega jezikoslovja (2). Pri ugotavljanju izvora in identificiranju prvotnih *morfemov*, najmanjših sestavnih delov besede kot nosilcev pomena, z etimologijo sodelujeta tudi primerjalno jezikoslovje in zgodovinsko jezikoslovje (1, 4).

Vsaka beseda nastane iz potrebe po poimenovanju, pri čemer pa poimenovanje usmerja zgolj človekova predstava o tistem, kar poimenuje. Po Marku Snoju je prvotni pomen besede tisti, ki ga je imel v mislih človek, ki je to besedo tvoril in prvi izgovoril. Kadar želimo nekaj poimenovati, se lahko ravnamo po eni od treh možnosti: novo besedo lahko tvorimo iz že obstoječih besed, lahko neki stari, poznani besedi damo nov pomen ali pa si besedo izposodimo oziroma prevzamemo iz tujega jezika in po potrebi prilagodimo, da ustreza našemu jezikovnemu okolju (1).

Bolj, kot je beseda stara, težje sledimo njenemu izvoru in ugotavljamo njen prvotni pomen. Mnogim praindoevropskim besedam, ki smo jih podedovali, lahko sledimo le do izhodišča, ne pa tudi do prvotnega pomena. Izhodišče je določena razvojna stopnja jezika iz časa samostojnih jezikovnih razvojev, v kateri se jeziki po glasovnih zakonih razvijajo v različne smeri v posameznojezične reflekse. Izhodišče besede ni nujno izvor; ta je starejši,

saj gre za stopnjo besede, na kateri lahko ugotovimo njen prvotni pomen. Etimološka razlaga prevzetih besed (izposojenih iz drugega jezika) je še težja kakor pri »domačih« besedah; izvor teh izposojenk ostaja v drugih jezikih, pri čemer pa se dogaja, da nam ni znano niti to, iz katerega jezika so bile prevzete (1).

Pri etimologiji želimo pojasniti sodoben pomen izbrane besede na podlagi pomena prejšnje, prvotnejše besede, iz katere je izbrana beseda nastala ter prepoznati motivacijo, ki je spodbudila nastanek pomena izbrane besede. Etimološke raziskave potekajo toliko časa, dokler ne najdemo zanesljive razlage; zanimivo je, da ostajajo v teku teh raziskav celo besede, katerih zgodovina je zelo dobro poznana in bi potemtakem sklepali, da je njihov izvor poznan. Etimološka analiza lahko nudi več različnih razlag, nastalih na podlagi različnih *sémov* (najmanjših enot pomena), ki so enako pomembni, vse dokler z zanesljivostjo ne potrdimo enega od njih. Večina *sémov* je neustreznih oziroma zavajajočih, saj besedi, katere etimološko ozadje raziskujemo, ne sledi do njenega etimološkega nastanka. Le eden od vseh možnih *sémov* je bil besedi določen ob njenem etimološkem nastanku (2). Večina izvorov besed ostaja nezadovoljivo razloženih kljub številnim obstoječim ali novejšim razlagam. Iz tega razloga etimološki slovarji navajajo stopnjo verjetnosti razlage z izrazi, kot so »morda«, »verjetno«, »najbrž«. Kadar beseda nima etimološke razlage, v slovarju to jasno in izrecno navedemo (1).

1.2 Latinščina kot osnova latinskih znanstvenih imen rastlin

1.2.1 Odnos med latinščino in grščino

Latinščina je nedvomno tesno povezana z grščino, saj oba jezika uvrščamo v isto indoevropsko jezikovno družino, pri čemer ne gre za sestrski jezika, ampak latinščina izvira iz grščine. Po mnenju Francisa Valpya nas zaradi takšnega odnosa med jezikoma lahko le grščina preskrbi z izvorom (»korenino«) besede, medtem ko naj latinščina tega ne bi omogočala. Če je tako, je smiselno, da latinski etimolog zasleduje latinsko besedo do njene čim bolj zgodnje grške različice, nato pa jo prepusti grškemu etimologu, da raziskuje njeno še bolj oddaljeno ozadje ali pa jo preda dalje v raziskovanje etimologu drugega jezika, iz katerega beseda izvira (6, 7).

Navkljub izpostavljeni analogiji med latinščino in grščino pa s primerjavo obeh jezikov vidimo, da se precej razlikujeta. Le malo je takšnih latinskih besed, ki bi zvenele podobno

grščini. Temu gre največ pripisati dejstvo, da so Latinci oblikovali povsem nove besede iz tistih, ki so jih prevzeli iz grščine. Drugi razlog je, da je latinščina uporabljala besede na drugačen način, kot so jih uporabljali zgodnji pisci prvotnega jezika, kar je navadno pri narodih, ki prevzamejo jezik drugega naroda. Namreč Latinci so grški jezik fonetično prilagodili latinskemu jezikovnemu okolju ali pa so grške besede preprosto izgovarjali drugače kakor Grki. Prihajalo pa je tudi do pojava v obratni smeri – latinski jezik izvira iz zgodnje grščine, zato je sprejel in uporabljal oblike besed, značilne za takratno obdobje, ki pa so v novejši grščini zastarele (7).

1.2.2 Razvoj latinščine

Latinščina je bila poimenovana po pokrajini *Latium*, slovensko Lacij, na zahodu osrednjega dela Apeninskega polotoka (6). Obsegala je današnji Rim ter bližnjo okolico in je bila prvotno le eno od narečij te pokrajine. Z naraščanjem moči in vpliva Rima se je latinščina razširila še na druga območja in je nadvladala vsem narodom Evrope, Azije in Afrike, živečim na obalah Sredozemskega morja (8). Latinski jezik se je uveljavil na zahodu in severu rimskega imperija, medtem ko so na vzhodu na Rimljane kulturno, in s tem tudi jezikovno, močno vplivali Grki ter pripomogli k nadaljnjemu razvoju latinščine; med drugim so Rimljani sprejeli tudi grška imena sredozemskih rastlin (8, 9).

Grki so pisavo prevzeli od Feničanov, pri čemer so jo deloma prilagodili tako, da so z njo lahko zapisovali tudi samoglasnike in ustvarili še danes uporabljen črkopis imenovan alfabet (6). Rimljani so se pri oblikovanju svoje pisave zgledovali po zahodnogrški pisavi in iz nje naredili latinico (6, 8).

1.2.3 Dvoimenska (binarna, binominalna) nomenklatura

Grščina, iz katere izvira tudi latinščina, predstavlja poglavitni jezik pri latinskem znanstvenem poimenovanju rastlin. Z izrazom »latinska« imena označujemo imena »uradnega«, znanstvenega jezika sistematske botanike, natančneje njenega imenoslovnega področja. Z vidika oblikoslovja in glavnine besedišča je ta jezik v večji meri latinski. Vendarle pa latinska imena povečini ne izvirajo iz latinščine, ampak gre za latinizirane/polatinjene (dobijo latinsko obliko) izposojenke, ki so mnogokrat prevzete iz grščine ali kakšnega drugega jezika. Recimo rodovno ime *Daphne* je grškega porekla, *Alchemilla* izvira iz arabščine, *Datura* pa iz staroindijskega jezika (10).

Botaničnemu poimenovanju rastlin, ki ga je ustvaril Carl Linné, pravimo binarna nomenklatura. V skladu z njenimi pravili je vrstno ime dvoimensko in sestoji iz imena rodu in vrstnega pridevka, ki sledi temu imenu rodu ter označuje vrsto (11). Z vrstnim pridevkom bolj natančno opredelimo vrsto, ki sodi v določen rod (12). V primeru vrstnega imena *Primula elatior* (visoki jeglič) je torej rodovno ime *Primula*, vrstni ali opisni pridevek pa *elatior*. Tako navedeno vrstno ime je samo po sebi natančno in zadošča za identifikacijo te rastline med številnimi drugimi poznanimi rastlinami v rastlinskem svetu (12). Del znanstvenega imena rastlinske vrste je tudi avtor imena, ki ga navajamo v strokovni in znanstveni literaturi, medtem ko ga v poljudni literaturi običajno izpuščamo. Avtor vrstnega imena je oseba, ki je to vrsto poimenovala, njegovo ime pa je zapisano v okrajšani obliki za imenom vrste in v pokončnem tisku (na primer: *Rosmarinus officinalis* L., L = Linné). Enak vrstni pridevek se lahko pojavlja pri predstavnikih vrst iz različnih rodov (11). Primer enega najpogostejših vrstnih pridevkov je *officinalis*, ki ga najdemo v vrstnih imenih številnih rastlin in izvira iz imena *officina*, ki pomeni »delavnica« (dejansko gre za lekarno, »delavnico«, v kateri so v preteklosti izdelovali zdravila, zlasti rastlinska) (10). Pri imenih taksonov, ki so pod ravni vrste (podvrsta, različica/varieteta, podrazličica, oblika/forma, podoblika/subforma), uporabljamo troimenska (trinominalna, ternarna) imena, denimo *Allium carinatum* subsp. *pulchellum* (lepi luk), kjer okrajšava subsp. označuje podvrsto (lat. subspecies) (11).

Če izhajamo iz domneve, da so botanična imena latinska, je treba upoštevati pravila latinske slovnice (12). To med drugim pomeni tudi, da moramo v primerih, kadar imena rastlin ne izvirajo iz latinščine, ampak iz drugih jezikov, ta imena polatiniti – napisati po pravilih latinskega jezika. V primeru, da tvorimo nova imena iz drugih jezikov, se držimo besedotvornih načel latinščine (11).

- **imena rodov** so množinski samostalniki ali samostalniški pridevniki, pisani z veliko začetnico, obravnavamo jih kot samostalnike moškega, ženskega ali srednjega spola (11, 12).
- **vrstni pridevek** je pogosto pridevnik, ki se mora v spolu ujemati z rodovnim imenom, navadno lahko sklepamo na spol roda preko končnice besede, vendar zaradi nekaj izjem to ni vedno mogoče, imena vrstnih pridevkov se tako kot tudi imena podvrst, varietet in form pišejo z malo začetnico, večina vrstnih pridevkov je latinskih pridevnikov ali so vsaj v spoznavni latinski obliki, večinoma jih zapisujemo z malo začetnico ne glede na izvor

besede; obstajajo pa izjeme, ki jih lahko skladno s pravili pišemo tudi z veliko začetnico (11, 12).

Imena vseh taksonov v posameznih taksonomskih kategorijah (rangih) pišemo v poševnem tisku (na primer *Sambucus nigra*) (11). Resnično latinski je le nekaj rodovnih imen, medtem ko so vrstni pridevki pogosto izvirno latinski (izhajajo neposredno iz latinskega jezika). Za razliko od imen rodov je med vrstnimi pridevki malo takšnih, ki imajo posebne botanične pomene. Navadno namigujejo na katero od lastnosti rastline: njeno barvo, velikost, način rasti, rastišče (12).

1.2.4 Botanična latinščina

Ko so bili v srednjem veku položeni temelji sedanjega sistema poimenovanja rastlin, je bila latinščina v zahodnem svetu mednarodni znanstveni jezik in tudi na splošno jezik izobražencev (12). To je eden izmed razlogov, da je Linné pri poimenovanju rastlin izbral latinščino; zlasti je njegova izbira temeljila na želji, da bi oblikoval univerzalen sistem s skupnim jezikom, ob katerem se noben narod ne bi počutil zapostavljenega (13). Uporaba latinskih besed je omogočala sporazumevanje o rastlinah v različnih evropskih in tudi drugih jezikih. S sprejetjem Linnéjevega sistema poimenovanja so postala latinska imena uveljavljena po vsej Evropi in je bilo vračanje k uporabi ljudskih imen nesmiselno. Latinščino so navsezadnje sprejeli kot svetovno veljaven jezik za rastlinska imena (14).

Toda botanična latinščina ni kaj dosti povezana s klasično latinščino, saj so besede dobile povsem nov botanični pomen, zaradi česar latinski slovar pogosto ni v pomoč (12). Gre za nekakšen umetni strokovni jezik, del katerega so, kot že rečeno, tudi latinska znanstvena imena rastlin (15). Kot opozarja Tone Wraber, pa izraza »latinsko ime« ne gre enačiti z izrazom »znanstveno ime«; to bi torej pomenilo, da slovenska imena niso znanstvena. Po dogovoru velja, da so domača (ljudska) imena v vseh jezikih – tudi v latinskem – znanstvena le toliko, kolikor imajo zvezo z znanstvenim imenoslovjem (nomenklatur). Eno njenih osnovnih pravil je, da je vsako ime rastline znanstveno rabljeno le v primeru, kadar se njegova pojmovna določitev nanaša na to konkretno rastlino (na primer na nek herbarijski primerek, opis, sliko) in na nobeno drugo. Vsakršna drugačna raba rastlinskega imena je neznanstvena; takšnim imenom pravimo domača, ljudska ali splošna imena. Raba ljudskih imen je zelo nedoločna, saj ne vemo točno, na katero rastlino se domače ime navezuje, zato raje uporabljamo znanstvena imena, s katerimi natančno določimo izraz za neko rastlinsko vrsto (16).

1.2.5 Latinska znanstvena imena rastlin

Človek stremi k razumevanju živega sveta in stvari okoli njega ter k predajanju znanja na druge. Posledično ob odkritju ali izumu nečesa novega ustvari tudi novo besedo ali besede, da bi to odkritje oziroma iznajdbo lahko delil z drugimi. Pri tem ne obstajajo pravila, s katerimi bi lahko vplivali na način, po katerem se oblikujejo nove besede; razen tega, da so sprejeta in za ljudi sprejemljiva. Slednje velja tudi za domača oziroma ljudska imena rastlin, ki sicer niso sporna, vse dokler sporazumevanje ne postane večjezično in število imenovanih rastlin prekomerno; takrat postane uporaba ljudskih imen težavna in nesprejemljiva. Če bi morali biti pozorni na le nekaj tisoč rastlinskih vrst, bi jih lahko uredili tako, da bi jih oštevilčili, a ker prepoznavamo vedno več vrst, je v večini primerov treba temeljito razmisliti o poimenovanju in uvrstitvi rastlin v imenovane skupine. Ob tem je nujno še dogovarjanje z drugimi strokovnjaki o imenih rastlin in skupinah, v katere jih razvrščamo, drugače lahko zaradi nedorečenosti sporazumevanje postane ovirano (17).

Druga polovica 18. stoletja in večji del 19. stoletja sovpadata z dobo odkritij, zato je to obdobje znano kot zlata doba tudi za raziskovanje rastlin. V tem času so odkrili ogromno do tedaj še neznanih rastlin. Nenavadne in eksotične rastline so presegale ceno zlata, za njih so ljudje kradli, podkupovali ali celo ubijali. Zaradi zmede, ki je nastala pri poimenovanju poplave teh novih rastlin in uporabe različnih jezikov za njihov opis, je nastala očitna potreba po mednarodnem sporazumu v teh zadevah (17).

Danes imamo predpise, ki zagotavljajo nadzor nad imeni okoli 300.000 tisoč vrst rastlin, ki so splošno priznana, ukinja pa tista, ki so bila spoznana kot neveljavna. Ob zavedanju potrebe po razmejevanju rastlinskih vrst ter njihovemu poimenovanju bo lažje razumeti potrebo po mednarodno sprejetih pravilih z namenom preprečitve nepotrebnega in nesprejemljivega kopičenja imen za rastline (17).

1.2.6 Carl Linné

Zmedi, ki je vladala na področju botanične klasifikacije in nomenklature, je pred okoli 300 leti naredil konec slavni Carl Linnaeus (1707–1778), ki so ga imenovali tudi »genij iz Uppsale« (18). Njegovo ime je v literaturi navedeno tudi kot Karl ali Carolus Linnaeus (Linnaeus je njegov polatinjeni priimek), Carl Linné in v njegovem poznejšem življenju – po tem, ko ga je kralj povzdignil v plemstvo – tudi Carl von Linné (17). Zanimiv je podatek, da je Carlov oče Nils iz narečnega imena za lipo (*lin*) sam skoval priimek Linné;

navdih zanj je dobil iz prastare lipe, rastoče na rodbinskem posestvu na jugu Švedske (19). S svojo veliko vnemo in sposobnostjo zbiranja ter razvrščanja se je Carl Linné namenil klasificirati, opisati in poimenovati ne samo rastline, ampak vse žive organizme (12). Vse svoje življenje je posvetil ustvarjanju še dandanes uveljavljenega sistema klasifikacije in sistema poimenovanja živih bitij ter poučevanju drugih o tem (17).

Linné se je kot profesor na univerzi v Uppsali zavedal, da vsega dela ne zmore opraviti sam; tako je v svet pošiljal svoje številne pomočnike in študente, da so mu iz oddaljenih krajev nosili eksotične rastline, kamnine in živali. Ti so igrali ključno vlogo pri odkrivanju novih rastlin iz mnogih delov sveta (13, 17, 18). Hkrati so lokalnim naravoslovcem predstavili tudi Linnéjev način razvrščanja in poimenovanja živih bitij, ki se je hitro razširil zaradi njegove preprostosti in učinkovitosti (13).

Največja Linnéjeva prispevka k botaniki sta bila zlasti sistem razvrščanja kot učinkovit pripomoček za določevanje in uvrščanje neznanih rastlin ter njegov zelo praktičen način poimenovanja rastlinskih vrst; oba sistema sta se uveljavila v drugi polovici 18. stoletja (20). Linné je znotraj svoje metode imenovanja rastlin združil koncepta glede roda, ki sta ga predstavila njegova predhodnika Tournefort in Boerhaave (17). Vsako rastlino in žival je označil z dvema imenoma, natančneje z rodovnim imenom in vrstnim pridevkom – oba skupaj tvorita vrstno ime (13). Mnogim rastlinam (kot tudi živalim) je Linné sam podelil imena, zato takšna vrstna imena na koncu nosijo njegovo začetnico (L.); tudi številni njegovi učenci veljajo za avtorje velikega števila rastlinskih imen (18).

Linnéjev uspeh pripisujemo tudi njegovemu sistemu razvrščanja rastlin, ki je bil povsem umetno ustvarjen in ga je predstavil v svojem delu *Systema naturae* (prva izdaja leta 1735). V njem je semenke razvrstil najprej na razrede glede na število, relativno velikost (dolžino) in zraslost prašnikov v cvetu, s čimer je določil 23 razredov; v zadnji, 24. razred pa je uvrstil vse necvetnice (rastline, katerih razmnoževalni organi so očem skriti). Razrede je delil dalje na redove glede na število vratov pestiča v cvetu (13, 17, 20). Kot lahko opazimo, je Linnéjev sistem razvrščanja temeljil na eni sami lastnosti (znaku) rastline, to je na zgradbi rastlinskih spolnih organov (prašnikov in pestičev), zato mu pravimo tudi »seksualni« ali »spolni« sistem. Zaradi upoštevanja enega samega znaka oziroma lastnosti se dogaja, da v isti red združujemo rastline, ki navzven skoraj ne kažejo podobnosti, ali pa ločujemo rastline, ki na zunaj kažejo očitno podobnost, a imajo različno število prašnikov in vratov pestiča. Tovrstni pomisleki so botrovali zavračanju Linnéjevega sistema

razvrščanja zlasti francoskih naravoslovcev, ki so zagovarjali upoštevanje čim večjega števila različnih znakov. Po njihovem mnenju naj bi zunanja podobnost različnih rastlinskih vrst kazala na naravno povezanost teh vrst, zato na tej domnevi osnovane sisteme imenujemo tudi naravni sistemi (20).

Kot je ugotovil Michel Adanson (1727–1806), je bilo do sredine 18. stoletja – pred uveljavitvijo Linnéjevega sistema – predlaganih okoli šestdeset klasifikacijskih sistemov, od katerih se ni nobeden ognil omejenim obstoječim predstavam in tako ni bil podprt (17). Sistem po Linnéju je bil precej umeten in je temeljil na le nekaj značilnostih, vendar je bil preprost za uporabo. V 18. in 19. stoletju je bilo več poskusov oblikovanja bolj »naravnega« sistema, to je takšnega, v katerem so rastline z več skupnimi lastnostmi razvrščene v isto skupino. Ko so biologi v 19. in 20. stoletju sprejeli teorijo evolucije, so pri »naravni klasifikaciji« upoštevali večje število lastnosti in se bolj osredotočili na združevanje rastlin, ki so si bolj sorodne izključno v evolucijskem smislu, v skupine. Del običajnega znanstvenega procesa je tudi občasno pojavljanje novih klasifikacijskih sistemov, kar razkrije nove poglede na sorodstva med rastlinskimi skupinami (12).

Linné je s svojim znanjem o naravnem nastanku različic verjel v evolucijo, ki je bila v nasprotju s takratno versko dogmo božjega stvarstva. A minilo je še celo stoletje, preden je Charles Darwin (1809–1882) dejansko potrdil teorijo evolucije, ki jo je razvil na osnovi predpostavke, da so se vsa živa bitja razvila iz skupnega prednika. Kot glavna sila, ki usmerja spremembe, naj bi deloval naraven izbor, kar pomeni, da je preživetje katerekoli oblike živega bitja odvisno od njegove zmožnosti uspešnega boja za prostor v naravi (17). Na osnovi te teorije so se pojavili filogenetski sistemi, ki predstavljajo novo obdobje v sistematiki (17, 20). V svojem delu *O nastanku vrst* iz leta 1859 je Darwin postavil nekaj izhodišč razvrščanja vsega živega na podlagi omenjene teorije. Pri tej sistematiki upoštevamo sorodstveno povezanost organizmov, na katero sklepamo zaradi pojavljanja skupka znakov pri isti skupini, ki predstavlja posamezen takson. Ob primerjavi Linnéjevega in naravnih sistemov lahko opazimo, da ostajajo nižje sistematske skupine, kot so vrste, rodovi in družine pri vseh sistemih v glavnem nespremenjene; več je razlik pri višjih sistematskih skupinah, kjer je manj skupnih znakov (20).

Danes nam napredek na področju tehnologije in znanosti omogoča uporabo subceličnih, kemičnih in najbolj neznatnih morfoloških značilnosti ter združevanje čim večjega števila posameznih informacij o rastlini, kot jih lahko pridobimo v oceni odnosa med

posameznima rastlinama (ocena vključuje tudi računalniško določanje). Biološka informacija se je pogosto izkazala kot nasprotujoča konceptu taksonomskih vrst; obstaja veliko skupin rastlin, katerih »vrsto« lahko imamo le za zbirko močno spremenljivih populacij. Zbiranje novih dokazov zahteva stalen proces ponovne ocenitve družin, rodov in vrst, kar pa lahko vodi v podrazdelitev ali celo razcepitev skupine v več novih ali, v nasprotni smeri, združitve dveh ali več preteklih skupin v eno novo. Ker je večina znanstvenih raziskav izpeljana na posameznih vrstah, je ponovni pregled narejen na stopnji vrste ali nižje od vrste. Takšni pregledi včasih zahtevajo prenose posameznih skupin, s tem pa preurejanje celotnega sistema, vendar njihov namen ni ustvarjanje zmede, temveč so nujen proces, skozi katerega lahko novo pridobljeno znanje vključimo v splošno sprejeto ogrodje. Zaradi nenehnega večanja obsega našega znanja o rastlinah se ponovni pregled sistema za klasifikacijo nadaljuje in zato so spremembe imen neizogibne (17).

1.3 Zgodovina botaničnih imen rastlin

Ob upoštevanju Linnéjevih pomembnih prispevkov k oblikovanju in uveljavitvi mednarodnega sistema rastlinskega poimenovanja naj omenimo, da so že številni drugi rastlinoslovci, ki so delovali pred njim, dodali svoj košček v ta mozaik. S svojimi deli so omogočili, da so bila imena mnogih rastlinskih družin in rodov (ne pa tudi vrst) dobro urejena na začetku 18. stoletja in je že takrat veliko ljudi uporabljalo poenostavljena binomska imena rastlinskih vrst (17). Danes veljavna latinska znanstvena imena so velikokrat privzeta in včasih v manjši meri preoblikovana iz predlinnéjevskih imen (4).

1.3.1 Od Aristotela ...

Opazovanje rastlinskega sveta je bil prvi korak na poti vzpostavljanja učinkovitega sistema poimenovanja (in razvrščanja) rastlin. V obdobju antike so bili za zametke zeliščarstva in drugih znanj o zdravilnih rastlinah, torej tudi za izhodišča današnjih imen nekaterih rastlin, zaslužni že antični rastlinoslovci. Mednje sodi tudi Aristotel iz Stagire (384–322 pr. n. št.), ki je izčrpno in sistematično zapisal vse do tedaj poznanega o fizičnem in živem svetu ter položil temelje induktivnega razmišljanja. Po smrti je vse svoje spise zapustil enemu od učencev, Teofrastu iz Ereza (370–287 pr. n. št.), ki je v svojih spisih zajel sodobno védenje o rastlinstvu. V svojem delu *De Causis plantarum* je Teofrast podal lastna kritična opazanja, kar je bil odmik od prejšnjih filozofskih pristopov, zato ga nedvomno lahko imamo za očeta botanike. Med drugim je rastline poimenoval glede na njihovo lepoto,

uporabnost ter nenavadnost. Glede na to, da je Teofrast opisal le okoli 500 rastlinskih »vrst« znotraj velikega zemljepisnega območja, lahko sklepamo, da je bilo v njegovem času razlikovanje med posameznimi rastlinami še dokaj skromno. Štiri stoletja pozneje (približno 64 n. št.) je Dioscorides Pedanius iz Anazarba, ki je pisal v grščini in postal rimski zdravnik, zabeležil okoli 600 »vrst« rastlin, leta 77 n. št. pa je Plinij starejši, Gaius Plinius Secundus (23–79 n. št.), objavil podatke, zbrane iz spisov drugih številnih drugih avtorjev, in opisal okoli 1000 »vrst« (17).

V srednjem veku beležimo skromen napredek v proučevanju rastlin, če izvezemo pomembne dosežke določenih posameznikov. Z nekaterimi renesančnimi botaniki se je obnovilo kritično zanimanje za rastline, ki je kljub pomanjkljivim pristopom v 16. stoletju pripeljalo do bolj razsodnih pogledov na naravo vrst in do raziskovanja novih rastlin ter do reševanja težav glede poimenovanja rastlin. Že takrat so nekateri posamezniki opažali zmedo zaradi številnih ljudskih imen, ki so jih ljudje uporabljali vsepovprek, ne da bi vedeli, na katero rastlino se ime navezuje in kaj ta imena sploh pomenijo (17).

Že v srednjem veku so imena oblikovali kot sestavljena imena, z začetnim samostalnikom, ki mu je sledil opis. Caspar/Gaspard Bauhin (1560–1624) in Christian Mentzel (1622–1701) sta želela, da se številna ljudska imena za isto rastlino vključi na seznam, ki naj bi razjasnil zapleteno stanje poimenovanja rastlin; izvzeta so bila lokalna ljudska imena, ki so jih uporabljali v manjši meri. Jean Bauhin (1541–1613), brat Casparja/Gasparda Bauhina, je od drugih piscev zbiral opise nekaj 5000 rastlin in mnogim med njimi dodelil dvoimenske oznake – binome. P. R. de Belleval (1558–1632) je po Jeanu Bauhinu privzel binomski sistem, ki je vsako rastlinsko vrsto označil z latinskim samostalnikom, ki mu je sledil grški pridevek. Joachim Jung (1587–1657) iz strahu pred obtožbo krivoverstva svojega dela ni objavil, četudi so po njem ohranjeni rokopisi, v katerih med drugim najdemo tudi imena rastlin, sestavljena iz samostalnika in ustreznega pridevka, ki bolj natančno določa samostalnik. Binome sta uporabljala tudi Robert Morrison (1620–1683) in John Ray (1627–1705), slednji je vpeljal tudi razločevanje med enokaličnicami in dvokaličnicami ter obdržal razlikovanje med cvetočimi zelnatimi in lesnimi rastlinami (17).

1.3.2 ... do Linnéja

Resnično je bil August Quirinus Rivinus (1652–1723) tisti, ki je predlagal, da naj ne bi imela nobena rastlina imena, sestavljenega iz več kot dveh besed (17). Kljub temu pa velja za »uradnega« očeta binarne (botanične) nomenklature Carl Linné, ki je ustvaril še dandanes veljaven pregleden, učinkovit in preprost sistem poimenovanja kakor tudi klasifikacije živih bitij (13, 18).

Do 18. stoletja so latinska imena rastlin sestajala iz kratkih opisov, imenovanih »diagnoze« (14) ali »razlikovalni opis«; gre za skrajšan opis značilnosti oziroma diagnostičnih znakov nekega taksona, po katerem ga nedvoumno ločimo od najožje sorodnih taksonov (21, 22). Diagnoze so torej omogočale identifikacijo in razločevanje ene rastline od druge. Tako je leta 1738 veliki švedski biolog Linné »navadno mačjo meto« imenoval *Nepeta floribus interrupte spicatis pedunculatis*, kar bi pomenilo »*Nepeta* s cvetovi v pecljatem prekinjenem klasu« (14).

V letu 1753 je Linné izdelal dokončen seznam rastlin, ki ga je imenoval *Species plantarum* (Rastlinske vrste). Kakor njegovi sodobniki je tudi on uporabljal diagnoze, a v tej knjigi je k vsaki diagnozi postavil le eno začetno besedo. Pri zgoraj omenjeni »navadni mačji meti« (lat. *Nepeta cataria*) je torej diagnoza *cataria* (po Linnéju vrstni pridevek), ki jo je Linné združil z imenom *Nepeta* (Linnéjevo rodovno ime). Od takrat dalje je postala uporaba binomov ustaljena, delo *Species plantarum* pa izhodišče sodobnim botaničnim imenom (14). V primerjavi z danes veljavnimi binomi, sestavljenimi iz dveh imen, so diagnoze resda podajale malo bolj podroben opis posamezne rastline, vendar so bile zelo nepraktične – nekatere so vsebovale opisna imena (danes enoimenski vrstni pridevek), dolga iz 15 ali več besed (13).

Linnéjeva največja zasluga s stališča jezikoslovja je v tem, da je kljub nepregledni množici zelo podobnih ali identičnih imen določenih vrst in rodov te vendarle uspel na novo razvrstiti in urediti v premišljeno zgrajenem sistemu, pri čemer je ustaljeno ime (tako imenovano predlinnéjevsko ime) večinoma obdržal. Binarne označbe, ki so se pojavile že pred Linnéjem, so bile dokaj samovoljno postavljene in uporabljene. Z uvedbo mednarodno priznanega sistema je bil sklenjen dogovor, da si lahko avtorji ime rastline sicer poljubno izberejo in določijo, a ko postane to ime mednarodno sprejeto, ga moramo v znanstvene namene uporabljati izključno v tej obliki (4).

2 Izvor in pomen imen rastlinskih vrst

2.1 Botanični vidik

Namen vsakega etimološkega slovarja imen rastlin je poiskati izvore imen izbranih rastlinskih vrst in te izvore tudi podpreti z razlago. Z botaničnega vidika nas zanima povezava med imenom (rodovno ime oziroma vrstni pridevek) in lastnostjo rastline, na katero se ime navezuje. A četudi razumemo jezik botanične latinščine in se spoznamo na botaniko, izhodišče za poimenovanje ni vedno samoumevno in zato tudi ni zlahka razložljivo (4). Včasih se ime nanaša na le malo očitne ali celo nepomembne lastnosti rastline, na sistematsko nepomembne znake določene rastlinske vrste ali pa je izhodišče povsem nejasno in v skrajnem primeru tudi zmotno (23). Na splošno je večina latinskih znanstvenih imen rastlin del starega besednega zaklada, skozi katerega se odražajo človekove misli in predstave o svetu iz preteklega časa, v katerem so imena nastajala. Sodobni človek le težka razume ta simbolni svet, saj gre za sledove že pozabljene dediščine ali zanemarjenih izkušenj (2, 10). A četudi izvora številnih imen rastlinskih vrst ne moremo razkriti in ostajajo nerazjasnjena, ne moremo trditi, da takšna imena ne nosijo pomena (12).

2.2 Motiv poimenovanja rastlin

Zgodovina rastlinskih imen je neposredno povezana z raziskovanjem teh rastlin. Tako so njihova prva imena nastala zaradi človekove potrebe po tem, da bi te rastline spoznal oziroma začel uporabljati ter spoznanja delil z drugimi. Ta potreba je sledila izključno praktičnim namenom brez kakršne koli želje dognati dejansko naravo rastline. Iz tega razloga v starogrških in starolatinskih imenih rastlin prednjači pomen teh imen glede na uporabno vrednost rastline, kar pa je odvisno od namena oziroma gledišča tistega, ki je ime ustvaril. Še najbolj izstopajo spisi najpomembnejših antičnih zdravnikov, kot so Hipokrat, Dioskurid in Galen. V omenjenih spisih zasledimo veliko rastlin, ki se tudi dandanes uporabljajo v medicinske in farmacevtske namene. Podobno kot za antiko velja tudi za srednji vek: raziskovanje botanike in s tem tudi poimenovanje rastlin, je imelo bodisi čisto praktični, to je poljedelski, bodisi zdravilski namen. Zlasti v srednjeveških samostanih, ki so ohranjali izročilo antičnega zeliščarstva, je bila ustaljena praksa, da je poimenovanje rastlin izhajalo iz njihovega zdravilnega delovanja. V ospredju torej ni bila sama narava

oziroma zgradba rastlin, ampak njen namen, na čemer temelji tudi marsikatero staro rastlinsko ime pred Linnéjem (4).

V srednjem veku je bil pomemben vir poimenovanja rastlin tudi tako imenovani »podpisni nauk« (signaturni nauk, doktrina signatur), ki se je prenesel v novi vek. Gre za idejo, ki so jo učili že alkimisti, kasneje pa stari Indijci in Kitajci (4, 25). V skladu s tem naukom so verjeli, da je Bog ustvaril vse rastline zato, da bi služile človeštvu in da se znaki, s katerimi človeku sporoča o učinkovitosti ter uporabnosti rastlin, skrivajo v eni izmed posebnosti rastlin. To je lahko oblika, barva, vonj ali okus rastlinskih delov, naravno rastišče ali kaj drugega. Stvarnik jih je torej podpisal, naša naloga pa naj bi bila razbiranje teh znakov, da bi rastline pravilno in koristno uporabili (17, 24, 25). Doktrina signatur temelji na načelu »podobno zdravi podobno«, zato velja za predhodnika današnje homeopatije. Tako naj bi na primer navadni jetrnik (*Hepatica nobilis*) z listi v obliki jeter zdravil jetrne težave (24,25). To doktrino je osnoval švicarski zdravnik Theophrastus Phillipus Aureolus Bombastus von Hohenheim (1493–1541), bolj znan pod imenom Paracelsus, ki je na podlagi nauka sklepal na lastnosti večjega števila rastlin. Menil je, da ima vsak človek intuitivno sposobnost spoznanja, katera rastlina mu lahko služi in na kakšen način (17). Nauk je podpiral tudi Giambattista della Porta (1537– 615), ki ga je nadgradil z zanimivo tezo – razširjenost različnih rastlinskih »vrst« naj bi vplivala na razširjenost bolezni, ki prizadenejo človeka v različnih pokrajinah. Tako na primer velja, da naj bi Bog namestil vrbovo drevje v vlažna okolja, ker so ljudje, ki živijo na takšnih področjih, nagnjeni k revmatizmu; skorja vrste *Salix* (vrba) pa vsebuje salicilno kislino, ki blaži revmatične bolečine. Torej rastline uspevajo tam, kjer lahko najboljše služijo človeku (17).

2.3 Jezikoslovni vidik

Z jezikoslovnega vidika želimo razumeti povezavo med rodovnim oziroma vrstnim imenom ter njegovim izhodiščem (besedo, iz katere ime izhaja) in motivom poimenovanja. Jezikovna analiza botaničnih imen je vsekakor smiselna, saj vodi v poglobljeno razumevanje izvora teh imen, s tem pa posredno tudi v spoznavanje posameznih rastlinskih vrst in rodov (4). Vendar pa je v praksi popolna analiza imen po njihovem izhodišču težavna iz več razlogov: izhodišča imen so pogosto dvoumna ali pa imamo na voljo tudi med seboj podobnih ali povsem različnih več razlag. Tretja možnost je tudi, da samega imena sploh ne moremo razložiti, kar se je dogajalo pri avtorjih izmišljenih imen, ki so

brez pomena (na primer Michel Adanson, ki je koval povsem domišljajska, nepojmljiva imena rastlin, kot je na primer rod. ime *Sabal*) (3).

S stališča jezikoslovja gre pri latinskih znanstvenih imenih za povsem navadna imena, ki se po svoji naravi ne razlikujejo bistveno od drugih jezikovnih označb. Razlika v odnosu do drugih uporabljenih jezikovnih označb je v tem, da botanična imena niso del posameznega živega jezika, temveč so del supranacionalnega jezika oziroma tako imenovane botanične latinščine, ki ima svoj izvor v srednjeveški in renesančni latinščini, ta pa v klasični latinščini. Poleg tega botanična imena v primerjavi z drugimi uporabljenimi jezikovnimi označbami, ki ponujajo splošno oznako za stvari ali bitja (na primer cvetlica, medved), predstavljajo oznake točno določenih vrst in rodov, kot jih je definiral avtor, in so postala splošno sprejemljiva (4).

Da ravno latinska poimenovanja tako prevladujejo in tvorijo ogrodje imen, ni toliko zasluga samih poimenovanj, ki so prav tako zelo trivialna kot imena v drugih, danes uporabljenih jezikih, temveč je stvar civilizacije in tradicije. Lahko bi rekli, da »prava« latinska in na novo latinizirana imena niso nič več kot zgolj koda (podobno kot poznamo kodo pri računalniških jezikih) z namenom pravilne razvrstitve v sistem. V tem pogledu trivialnost samih imen niti ni pomembna (4).

2.4 Izhodišča imen rastlin

Kot smo predhodno že povedali, so botanično nomenklaturu začeli postavljati na osnovi že poznanih, uveljavljenih imen, ki izvirajo iz časa pred uvedbo omenjenega sistema (predlinnéjevskih imen) (4). Danes veljavna latinska znanstvena imena rastlin so tako v večjem delu zapuščina starih imen, pri katerih je sčasoma prišlo tudi do pomenskih prenosov (recimo lat. *daphne*, ki je transkripcija (zapis črk določene pisave s črkami druge pisave) grškega imena za lovor; ime *Daphne* je v 18. stoletju Linné prenesel na rod volčinov). Med imeni najdemo tudi veliko skovank, ustvarjenih v vseh obdobjih botanike, in eponimnih imen, to je imen, nastalih iz imen ljudi (večinoma botanikov pa tudi drugih stanov), pogosto pa tudi iz imen mitoloških bitij (3).

Pred Linnéjem je bila botanika v celoti zaznamovana z indoevropskim kulturnim in jezikovnim prostorom, zato so botaniki tistega časa večinoma uporabljali ustaljena poimenovanja z indoevropskim ozadjem. Šele pozneje, v dobi odkritij (16.–19. st.), so

začeli odkrivati rastline drugih geografskih območij, ki so jih dostikrat imenovali glede na podobnost s poznanimi evropskimi in tujerodnimi rastlinami ali pa so prevzemali besede za poimenovanja novih rastlin tudi od drugih jezikov, na primer iz arabščine, kitajščine in drugih, deloma tudi nepoznanih jezikov. Imena so preoblikovali tako, da so ustrezala indoevropskemu jezikovnemu okvirju, ne le oblikoslovno, ampak tudi fonetično. Tako spremenjena imena v novem kontekstu pravzaprav ne pomenijo nič, saj ne izvirajo iz nobenih drugih indoevropskih besed, pravi lokalni izvorni pomeni takšnih imen pa zaradi popolnega nepoznavanja lokalnega izvornega jezika tudi niso več jasni. Primer takšnega imena je »nocheznopalli« (ponekod tudi »nopalnocheztli«) za vrsto *Opuntia cochenillifera*. Botaniki so ustvarjali tudi povsem svojevrstna imena, ki jih prej ni bilo (kot na primer rodovni imeni *Nicotiana* in *Syringa*) (4). Največji problem pri poimenovanju je predstavljala istovetnost določenih poimenovanj za različne vrste in rodove – isto ime se je torej navezovalo na različne rodove in/ali vrste rastlin. Po drugi strani pa se je dogajalo, da so posamezno rastlino lahko imenovali z več različnimi imeni (17). Da je sploh lahko prišlo do takšne zmešnjave pri poimenovanjih, je treba kriviti več dejavnikov: odsotnost celovitega sistematičnega znanja botanike (večina botanikov pred Linnéjem je svoje znanje črpala ne iz sistema, temveč iz izkušenj in omejenih virov), nepoznavanje znanstvene metodologije, neznanje jezikov okolij, iz katerih izhajajo dotična lokalna poimenovanja ... (4)

2.5 Raziskovanje etimološkega ozadja imen rastlinskih vrst

Etimologija botaničnih imen rastlin se ukvarja z etimološko razlago teh imen na podlagi pomenske analize, ki zajema pomen imena rastline in starejši, prvotnejši pomen najstarejše besedne oblike, iz katere se je ime oblikovalo (torej pomen izhodišča imena) ter razumevanje povezave med njima. V prvi vrsti je treba razlikovati med pomenskim izvorom in geografskim izvorom imena, ki sta medsebojno povezana (2, 4).

Eden od načinov, kako razložiti pomenski izvor imena, je izvedljiv s pomočjo analize samega geografskega izvora določene rastline in iz tega razloga je treba prvobitno ime iskati v okolju, kjer se je rastlina prvič pojavila. Tam je nastalo tudi prvo ime, ki se je potem razširilo v druge jezike v skladu s tem, kako se je širila uporaba rastline. Ampak tudi ta analiza je skrajno negotova, saj je pisana beseda precej mlajša od prve uporabe rastlin.

Vsekakor je treba dodati, da evropsko oziroma indoevropsko jezikovno ozadje ni edino, po katerem lahko ovrednotimo imena rastlin (4).

Rodovna imena, katerih izvore so raziskali in razjasnili, pričajo o velikem pomenu stare grščine pri oblikovanju latinskih imen rastlin (tako predlinnéjevskih kot polinnéjevskih) (3). V srednjem veku so pomemben vir botaničnih imen predstavljali Arabci, ki so zlasti v okviru svojih medicinskih šol uveljavili marsikatero danes uporabljeno poimenovanje rastline. Arabci so recimo v Evropo prinesli poimenovanje za rabarbaro in številne druge vrste. Vendar pa se je treba zavedati, da vsa ta imena ne izhajajo zgolj iz arabskega okolja, ampak tudi iz osrednje Azije, kamor so vodile arabske trgovske poti. Določene rastline, s katerimi so Arabci trgovali, so poimenovali sami ali pa so prevzeli imena iz okolij, skozi katera so potovali, in jih spremenili tako, da so fonetično in oblikoslovno ustrezala njihovem jeziku. Poimenovanja so nato predali drugim ljudstvom, zato je izvorni pomen arabskih imen treba iskati v povsem drugih kulturnih oziroma jezikovnih okoljih. Etimologija takšnih imen je veliko bolj zahtevna, če ne celo nemogoča, saj je izvornemu pomenu imena preko različnih kultur zelo težko slediti. Poleg grške in arabske so pri izvorih latinskih znanstvenih imen pomembne še nekatere druge kulture in jeziki, kot so hindijščina, japonščina, kitajščina ... V mnogih primerih se pokaže, da so tudi ti jeziki in s tem poimenovanja rastlin, ki izhajajo iz njih, zgolj posredniki. Na ta način bi sicer lahko raziskovali različice imena do njegove izvirne oblike, a je taka etimološka analiza izvedljiva le v redkih primerih, navadno le pri zelo poznanih oziroma pomembnih rastlinah. Primer za to je pšenica, za katero so tako posredno ugotovili, da izhaja iz vzhodne Turčije oziroma severnega Irana (4).

Verjetno bi nam stvaritelj (tisti, ki je prvi ustvaril ime) lahko še najboljše razložil izhodišče in pomen imena ter motiv poimenovanja. Ker pa ne poznamo niti avtorja imena, kaj šele tistega, ki je ime ustvaril, ostajajo motivi za izbiro pojmov in pomenov večinoma neznani in je še toliko težje razložiti pravi pomenski izvor imena (4).

Ne gre prezreti dejstva, da kljub trudu, da bi razložili izvor imen rastlinskih vrst, precejšnje število taksonov ostaja brez zadovoljive etimologije, izvor številnih imen je torej nerazjasnjen ali celo neznan. Razlog za to ni toliko v nezadostnem jezikovnem ali botaničnem znanju etimologa. V teh primerih preprosto ni pravih virov o zgodovini poimenovanja določenega taksona ali pa se nasprotja med jezikoslovnim in botaničnim pogledom določenega imena rastline pojavljajo že v antični literaturi. Lahko pa so imena

preprosto plod domišljije določenih avtorjev (na primer Michel Adanson), ki zanamce mnogokrat postavlja pred povsem nerešljive uganke; gre za izmišljena imena brez jezikovnega pomena, povezave z rastlino oziroma brez drugega izhodišča imena (4).

3 NAMEN IN POTEK DELA

V okviru diplomske naloge bomo ugotavljali jezikovni izvor vrstnih imen (rodovnih imen in vrstnih pridevkov) izbranih zdravilnih rastlin. Izvor imena je večplasten in zajema tako jezikovno plast, na kateri je ime (beseda) nastalo, kot tudi prvotno glasovno podobo ter pomen imena (besede) v takratnem času. Za namen naloge se bomo osredotočili le na jezikovni izvor posameznega imena, omenili pa bomo tudi pomen imena v povezavi s pomenom besede, iz katere se je oblikovalo ime. Pri delu bomo sledili etimološkim dognanjem o dejanskih in domnevnih izvorih imen. Ti podatki izhajajo iz različnih virov, s čimer želimo predstaviti nabor čim večjega števila možnosti izvorov, s katerimi razpolagajo etimologi, ter jih natančno proučiti. Med raziskovalnim delom pridobljene podatke bomo nato smiselno povezali ter predstavili etimologijo vsakega posameznega imena v obliki slovarskega gesla z razlago. Iz zbranih in urejenih podatkov bomo ugotavljali izvoren jezik besed, iz katerih so posamezna imena nastala. Rezultate dela bomo nato strnili v preglednici, v kateri bomo poudarili izvore, ki so splošno sprejeti oziroma zanesljivo potrjeni. V razpravi bomo navedli spoznanja o najpogostejšem jezikovnem izvoru rodovnih imen in vrstnih pridevkov ter pojasnili, ali in v čem se razlikujejo od spoznanj drugih avtorjev.

4 MATERIALI IN METODE

Glavne metode našega dela so bile iskanje in zbiranje literature ter urejanje, proučevanje in obdelava podatkov, pridobljenih iz različnih virov. Kot temeljni gradivi smo izbrali nemški knjigi o etimologiji rastlinskih imen: *Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen* (Helmut Genaust) in *Etymologisches Wörterbuch der Pflanzennamen* (Friedhelm Sauerhoff), pomagali pa smo si tudi z drugimi pisnimi in spletnimi viri. Iz literature smo povzeli ključne podatke in jih prevedli v slovenski jezik. Ker so v etimologiji bistvene vse stopnje in izhodišča v razvoju določene besede, smo se tega poskušali držati tudi sami. Zato smo po vzoru obeh temeljnih gradiv pri zapisu, poleg za našo nalogo bistvenih izvornih, navajali tudi vmesne oblike besed, iz katerih je nastalo ime. Takšen pristop nam je pri proučevanju podatkov iz tuje literature kot tudi pri pisanju naloge omogočal, da smo lažje sledili izvoru imena. Velik izziv nam je predstavljala nejasnost etimoloških razlag ter navajanje podobnih ali celo povsem različnih razlag. V takšnih primerih smo povečini sledili dognanjem Genaustovega dela, razlage iz drugih literatur pa smo dodali za predstavbo vseh možnosti razlag, ki obstajajo. Za lažje razumevanje botaničnih lastnosti rastlin v povezavi s pomenom imena smo uporabili botanično literaturo. Prav tako smo se s pomočjo ustreznega gradiva poglobili tudi v nekatera druga, za diplomsko delo pomembna področja, kot so etimologija, latinski jezik ter njegov razvoj in pa botanična nomenklatura. Podatke o etimologiji imen rastlin smo pridobivali v veliki meri iz tuje literature zaradi tega, ker je nabor slovenskega gradiva na to temo omejen oziroma ne zadosti poglobljen. Izjema je delo pokojnega profesorja botanike Toneta Wrabra. Njegovi članki, objavljeni v mnogih izdajah revije *Proteus*, so bili v veliko pomoč pri pisanju o botanično obarvani tematiki, saj so strokovno podkovani in vsebinsko zelo bogati. Iz njih smo črpali tudi slovenske strokovne izraze, ki so povezani z jezikoslovjem na področju botanike.

5 REZULTATI IN RAZPRAVA

V diplomski nalogi smo se posvetili jezikovnemu izvoru najstarejše izpričane besede, iz katere izhaja poimenovanje in kot jo navajajo izbrani viri literature. Glede na številčnost razlag je bilo jezikovne izvore ponekod težko opredeliti. V teh primerih smo upoštevali tiste, ki so bili najbolj pogosto omenjeni in podprti z ustrezno etimološko analizo, v nasprotnem primeru pa smo izvor označili kot nejasen. Kadar je bilo v besedilu jasno razvidno ali izrecno navedeno, iz katerega jezika izhaja ime ali pa je bil izvor označen kot neznan, smo sledili tem ugotovitvam.

Pri raziskovanju izvorov imen smo več pozornosti namenili razlagam, ki prikazujejo dejanska dognanja s področja etimologije rastlinskih imen, in jih tudi upoštevali pri končnih rezultatih v preglednici. Za prikaz pestrosti vseh možnosti pa smo v nalogo vključili tudi številne razlage, ki zaradi poenostavljenega prikaza morda ne temeljijo na strokovno podprtih izsledkih analiz. Gre za razlage, ki navajajo le izvor (pomenski in/ali jezikovni), ne pa tudi naglasa, razvojnih stopenj nastajanja imena kot besede itd. Ker smo s proučevanjem literature dojeli, da se etimologi pri svojem delu soočajo z mnogokrat nerešljivimi izzivi, nismo želeli potvarjati dejanskega stanja. Zato smo bolj zaupali strokovno podprtim razlagam, četudi je bil njihov zaključek ta, da izvor ostaja neznan ali nezadostno razjasnjen, kot pa ljudskim tolmačenjem pomenov in izvorov imen.

Slovarska gesla (imena rodov) so razporejena po abecedi; eden ali več vrstnih pridevkov so navedeni pod ustreznim imenom roda. Pri oblikovanju gesel in razlag smo se v največji meri ravnali po Slovenskem etimološkem slovarju (Marko Snoj) z nekaj poenostavitvami. Tako so gesla naglašena po pravilih latinske slovnice ter v krepkem tisku, izpuščena sta oznaka za slovnični spol in sklonska oblika.

Besed iz tujih jezikov nismo zapisovali v njihovi izvirni obliki, to je v skladu z jezikom, iz katerega izvirajo. Zaradi lažjega dela smo zapis prilagodili našemu prostoru (še posebej to velja za grške besede) in jih poenostavili tako, da v latinskih in grških besedah nismo označevali dolžine samoglasnikov ter besednih zlogov. Imenom rodov in vrstnih pridevkov, ki so obravnavana kot gesla v etimološkem slovarju, smo dodali znake za naglas. Pri vseh ostalih besedah, iz katerih izvirajo imena ali so kakor koli povezana z imeni, smo naglase izpuščali kljub temu da jih zapis v prvotnem jeziku upošteva. Grške črke ε (epsilon) in η (eta) ter o (omikron) in ω (omega) smo poenostavili, tako da smo jih

zapisali z e oziroma o, čeprav lahko razlikujemo med e za epsilon in ē za eto oziroma o za omikron in ō za omego.

1. *Achillea millefolium*: navadni rman

Achilléa: Starejše ime za rman je *Achilleos (herba)*, preveden iz *Achilleios (botane)* »zel Ahila«. Ime po Ahilu, junaku trojanske vojne, ki je bil ranljiv samo na peti – in ravno tja ga je zadela zastrupljena Parisova puščica. Boginja Afrodita mu je svetovala uporabo grenke zeli, ki ustavlja krvavitev in celi rane, kar tolmačimo kot rman. Po mlajšem izročilu naj bi Ahil rano, ki jo je povzročil Telefu, zacelil z neko zdravilno rastlino – rmanom, z listi katerega naj bi med trojansko vojno ozdravil tudi mnogo svojih vojščakov. Ahil se je učil zdravilstva od samega kentavra Kirona (Heirona), ki je vzgojil številne mlade fante v imenitne junake. Eden njegovih učencev je bil celo sam Asklepij, ki je pozneje postal bog zdravilstva (5, 24, 26, 27).

Zanimivost: Že stari Grki so s pomočjo rmana ustavljali krvavitve, kar lahko razložimo z učinkovinami rastline. V hlapnem olju je prisoten seskviterpen proazulen, ki se po destilaciji olja pretvori v azulen; ta celi rane, pri delovanju pa ga podpirajo v rmanu prisotne čreslovine (28).

millefólium: Lat. pridevek pomeni »tisočlisten« in izvira iz besede *mille* (tisoč) ter *folium* (list). Poimenovanje po številnih, »tisočih« lističih drobno, dva- do trikrat pernato deljene listne ploskve zelenih listov (slika 1) (5, 24, 26, 27).

Slika 1: »Tisoč« lističev lista navadnega rmana.

2. *Aesculus hippocastanum*: navadni divji kostanj

Æsculus: Izvor rod. imena ostaja nejasen. Lat. *aesculus* (ne **esculus*) pomeni »Jupitru sveto, visokoraslo vrsto hrasta, ki uspeva po planinah in ima trd les, cenjen kot gradbeni material« (danes les nima posebne vrednosti) in je sorodna beseda z gr. *aigilops* »vrsta

hrasta z užitnimi plodovi«, germ. **aiko* »hrast«, morda tudi berbersko *iškir* in baskovsko *ezkur* »vrsta hrasta«. Morda pa je ime izpeljano iz lat. *edere* (jesti) (5, 26, 29, 30).

***hippocastánum*:** Zloženka dveh grških besed, *hippos* (konj) in *kastanon* (plod pravega kostanja), torej bi pridevek prevedli kot »konjski kostanj«. Nanaša se na uporabo semen pri Turkih, ki so drevo prinesli v Evropo in s semeni krmili konje ali zdravili kašelj oziroma druge dihalne bolezni konjev. Pridevek je izpeljan iz predlinn. imen *Castanea equina* (Matthiolus), *Castanea equina, folio multifido* (J. Bauhin) zaradi podobnosti semen divjega kostanja in pravega kostanja (*Castanea sativa*). Kljub podobnosti gre za različno oblikovana ploda, ta je pri pravem kostanju orešek z bodičastim ovojem (ko je plod zrel, lupina poči), pri divjem kostanju pa usnjata, okrogla bodičasta glavica, ki razpade po treh šivih in razkrije seme v notranjosti. Gre za okroglasto, nekoliko sploščeno, 3 do 6 cm debelo seme z rjavo bleščečo lupino in veliko, okroglo, sivo in nebleščečo liso na popku (sliki 2 in 3). Vrsti kljub podobnosti semenom botanično nista sorodni; pravi kostanj sodi med bukovke (Fagaceae), divji kostanj pa med divjekostanjevke (Hippocastanaceae). Razločevanje med plodovi obeh rastlin je nujno, ker semena divjega kostanja vsebujejo veliko escina. Ta naj bi bil strupen, a so mnjenja strokovnjakov o tem deljena, saj naj bi se escin ob dolgotrajnem kuhanju vendarle izločil. Ne glede na domnevno strupenost so številnim živalim izvrstna hrana (5, 26, 31, 32, 33).

Slika 2: Zaprta (levo) in odprta bodičasta ježica divjega kostanja (v sredini) in njegovo seme – glavica (desno). (Foto: Jan Ainali; Jamain; Gmihail)

Slika 3: Zaprt (levo) in odprt bodičast ovoj pravega kostanja (v sredini) in njegovo seme - orešek (desno). (Foto: H. Zell; Andrejj; Gmihail)

3. *Alchemilla xanthochlora*: navadna plahtica

Alchemilla: Preko srednjeveških lat. *alchemilla* (mala alkimistka) prevzeta iz arab. *al-kemeli* (*Alchemilla*, *Aphanes arvensis*). Še zlasti mladi listi rastline so značilno pahljačasto zgubani in so videti kot plašč, nabran v gube. Pogosto so videti orošeni, vendar gre navadno za gutacijske kaplje ali za dežne kaplje, za katere ljudje zmotno mislijo, da so rosne kaplje (slika 4). Pojav gutacije, značilne za navadno plahtico, nastopi, kadar je v rastlini odvečna voda. Ta se iz rastline izloči preko posebnih vrst izvodil (pri listnem robu), na koncu katerih je izvodilna žleza (hidatoda). Izločene gutacijske kapljice se nato zadržujejo pri listnih zobcih ali pa se zbirajo v večje kapljice (»bisere«) na dnu lijakasto vdolbenih dlanasto deljenih listov. Kot pravijo, naj bi alkimisti tej »rosi« na listu pripisovali posebne čudežne moči, zato je rod očitno imenovan po alkimiji (arab. *al-kimiya*). V srednjem veku so alkimisti te kapljice zbirali v veri, da bodo z njihovo močjo nežlahtne kovine lahko spreminjali v zlato oziroma, kot navaja drug vir, naj bi s pomočjo teh bisernih kapljic odkrili kamen modrosti. Druga razlaga pravi, da so alkimisti želeli razvozlati skrivnost o tem, zakaj je plahtica videti orošena tudi po suhi poletni noči. Mislili so, da bo tisti, ki bo prvi doumel to njeno skrivnostno čarobnost, spoznal tudi, kako se svinec pretvori v zlato (5, 24, 26, 27, 34).

Slika 4: »Biseri« na listni ploskvi navadne plahtice. (Foto: Hanson59)

xanthochlóra: iz gr. *xanthochlorus* (rumenozelen), ki je zloženka gr. *xanthos* (rumen) in gr. *chloros* (zelen). Ime se po eni razlagi navezuje na liste, ki so po spodnji strani svetlo-rumenozeleni. Po drugi razlagi pa poimenovanje temelji na barvi majhnega, neopaznega cveta rastline (slika 5) (5, 24, 26).

Slika 5: Drobnji rumeno-zeleni cvetovi. (Foto: H. Zell)

4. *Angélica archangélica*: zdravilni gozdni koren

Angélica: Srednjeveškolat. ime te rastline je bilo *angelica (herba)*; beseda izhaja iz lat. *angelicus* (angelski), ki je prevzeta iz gr. *aggelikos*, ta pa izvira iz gr. *agglos* (sel; angel), lat. *angelus* (angel), ki je izposojenka perz. izvora. Ime se nanaša na potrjen zdravilni učinek te rastline, ki naj bi jo po pripovedki ljudem pokazal angel. V srednjem veku je rastlina veljala za »angelsko rastlino« tudi zato, ker naj bi ljudi varovala pred številnimi boleznimi (celo pred kugo) in raznimi čarovnijami (5, 24, 26, 35).

archangélica: Ime je prvi izoblikoval J. Bauhin iz cerkvenolat. *archangelicus* (nadangelski), ki je izpeljana iz lat. *archangelos* (nadangel: poznogr. *archeggelos*) kot stopnjevanje imena *Angelica*, da bi s tem poudaril posebne zdravilne moči rastline. Po eni od pripovedk naj bi nadangel Rafael/Mihael/Gabriel (odvisno od različice zgodbe) nekemu puščavniku v sanjah zaupal zdravilne lastnosti rastline, zlasti proti kugi (24, 26, 30).

5. *Arctostaphylos uva-ursi*: vednozeleni gornik

Arctostáphylos: Rod. ime v dobesednem prevodu pomeni »medvedja jagoda« (slika 6) in je zloženka dveh gr. besed – *arktos* (medved, »ozvezdje Velikega medveda«, »(skrajni) Sever«) in *staphyle* (grozd; grozdna jagoda). Posebnost tega rod. imena je, da gre za prevodni kalk vrstnega pridevka (*uva-ursi*); gr. *staphyle* = lat. *uva*, gr. *arktos* = lat. *ursus* (5, 26).

Slika 6: Jagode vednozelenega gornika. (Foto: Adrian198cm)

úva-úrsi: Pridevek je sestavljen iz lat. *uva* (grozd; soplodje vinske trte: zaradi skupaj nakopičenih črnomodrih jagod vrste *A. alpinus*) in lat. *ursus* (rodilnik: *ursi*) (medved), ki se nanaša na nahajališče te vrste v cirkumpolarnih območjih pod ozvezdjem Velikega medveda (področje okoli severnega tečaja). Gre za tipično rastlino evropskega severa, ki je že od nekdanj v uporabi pri Islandcih, Laponcih in Fincih. Napačno je sklepanje, da naj bi se pridevek naslanjal na to, da rjavi medved (lat. *Ursus arctos*) rad je plodove te rastline (5, 26, 33).

6. *Arnica montána:* navadna arnika

Arnica: O rod. imenu je v različnih literaturah sicer razpravljano, a brez zadovoljivega izsledka; izvor tako ostaja neznan. Domnevna antična poimenovanja ne pridejo v poštev glede na to, da celoten rod izvira od drugod in je bil v starogr. ter starorim. prostoru neznan. Najstarejše dokazilo današnjega bot. imena iz leta 1951 podaja Kluge v obliki *arnich* po Matthaeusu Silvaticusu (1285–1342), ki je pod naslovom *Pandekti* (*Opus pandectarum Medicinae*) spisal med.-bot. leksikon. Ena od razlag pravi, da naj bi gr. *arnakis* pomenilo »jagnječja koža« zaradi teksture listov oziroma mehkodlakega cvetnega odevala, druga razlaga pa kot izvor imena navaja gr. *ptarmikos* (»ki povzroča kihanje«) (5, 26, 30).

montána: Iz lat. *montanus* (gorski; hribovski) izpeljano iz lat. *mons* (rodilnik: *montis*) (hrib; gora). Poimenovanje vrste po njenem prevladujočem rastišču v gorskih predelih (5).

7. *Artemisia absinthium*: pravi pelin

Artemisia: Antično ime se pojavlja sorazmerno pozno (še le od 1. st. pr. n. št.). Celoten rod *Artemisia* naj bi bil poklon gr. boginje Artemide kot zaščitnice rojevajočih žensk. Boginja naj bi v antični Grčiji rodnice pomagala pri porodih in porodnih težavah; prinesla naj bi jim pelin. Mit podpira tudi dejanski učinek pravega pelina, saj rastlina izboljšuje prekrvitev zlasti trebušnih organov, pospešuje menstruacijo in olajša porodne krče. Na podoben način ime rastline povezujejo tudi z Artemisio Ilitvijo, ki se pojavlja v najstarejših čaščenjih kot boginja žensk in zdravilstva. Morda ime izhaja tudi iz gr. *artemes* (čil; zdrav). Plinij v svojih delih omenja, da se je rastlina poprej imenovala *Parthenis* po deviški boginji Artemidi iz gr. *parthenos* (devica). Manj verjetna pa je Plinijeva razlaga izvora imena po Artemiziji, soprogi kralja Mavzola iz Karije (5, 24, 26, 33, 36).

absinthium: Gr. *absinthion* izvira iz gr. *a* (brez) (zmoten je prevod gr. *a* kot »ne«), in gr. *psinthos* (veselje; zadovoljstvo). Torej bi pridevek dobesedno prevedli kot *apsinthos* »nerazveseljav«; nanaša se na neprijetno grenkobo rastline. Zaradi sklopa *-nth-* je to ime predgrškega porekla (morda izposojenka iz stare perzijsčine) (5, 26, 30).

8. *Atropa bella-donna*: volčja češnja

Átropa: Rod. ime izhaja iz gr. imena sojenice *Atropos* in temelji na smrtonosnem učinku strupa volčje češnje, ki ga primerjajo z neusmiljenostjo boginje usode Atropos (njeno ime pomeni »Neizogibna« oziroma »Smrt«), ki naj bi po gr. mitologiji pretrgala nit življenja. V grščini *atropos* pomeni tudi »nespremenljiv«, »stalen«. Predlinn. imeni taksona *Solanum melanokeras(os)* (C. Bauhin) = *Solanum maniacum mul(t)is sive Bella donna* (J. Bauhin) se nanašata na modro črn, češnji podoben plod (slika 7), ki povzroča steklini podobne znake zastrupitve. Zaradi tropanskih alkaloidov (atropin, skopolamin in hiosciamin) je smrtno strupena cela rastlina, še najbolj pa plodovi. Četudi na prvi pogled ni videti tako, se predlinn. imeni nedvomno navezujeta na volčjo češnjo zaradi pridevnikov *maniacus* (povzročajoč norost) in *melankerasos* (podoben črni češnji), iz gr. *melas* (črn) in *kerasos* (češnja). Linné naj bi oblikoval rod. ime na osnovi starejših poimenovanj iz lat. *ater* (črn), pri čemer naj bi bilo ime sojenice Atropos kot navdih poimenovanja drugotnega pomena. V literaturi ostaja splošno veljavna prvo navedena razlaga imena (5, 24, 26).

Slika 7: Bleščeča se modro črna jagoda volčje češnje. (Foto: Jeantosti)

bélla-dónna: Izvor imena ostaja nerazjasnjen. Znana je razlaga o tem, da se it. *bella donna* (lepa gospa) navezuje na stare Rimljanke, ki so si v oči kapale sok iz jagod volčje češnje. V njih prisoten atropin miri parasimpatični del živčnega sistema, zaradi česar prevlada njegov simpatični del, ki med drugim vodi v širjenje očesne zenice. Zaradi povečanih zenic, ki so bile v takratnem času del lepotnega ideala, so oči delovale bolj sijoče, kar naj bi povečalo zapeljivost žensk in jih naredilo vredne poželenja. Kot lepotilo so uporabljale tudi sok rdečih jagod volčje češnje. Morda pa izvor imena izhaja iz primerjave lesketajoče se črne jagode s temnimi ženskimi očmi. Še ena možnih razlag izvora pridevka navaja, da gre za popačenko iz poznolat. *blandonia* (velecvetni lučnik, *Verbascum phlomoides* oz. *thapsiforme*), ki je galskega izvora (5, 24, 26, 30, 31, 32).

Zanimivost: Pri Grkih so se sojenice imenovalle *mojre*, pri Rimljanih *parke*. Gre za tri sestrške boginje usode: *Kloto* je predla življenjsko nit, *Lahezis* jo je vlekla in tako delila usodo, *Atropos* pa jo je prerezala (37).

9. ***Borago officinalis***: zdravilna boraga

Borágo: Izvor imena ni povsem enoznačen. Možna je izpeljava iz špan. ali poznolat. *borra* (trda dlačica; sršasti brki) ali pa iz gr. *burra* (groba tkanina z dolgimi dlakami; neurejena brada), ki se navezuje na močno poraslost listov ter stebela rastline s srhkimi (togimi in ostrimi) dlačicami (slika 8). Možna je tudi povezava imena z gr. *bora* (krma). Borago so verjetno v 16. st. prinesli Arabci v Španijo, od koder se je razširila po vsej Evropi. Ena od etimoloških razlag se tako navezuje na dokazila, ki segajo nazaj preko starofr. *borace(s)*, južnofr. *borratge*, it. *boragine*, srednjeveškolat. *borago* proti možnemu izhodišču imena: arab. *abu araq* (oče potenja), ki je izpeljan iz arab. *araq* (pot; znoj). V arabščini *arraaq*

pomeni »znojiti se«, ker rastlina s svojim delovanjem spodbudi močno potenje ter tako pomaga iz telesa odvajati nakopičene strupene snovi. Kot sredstvo za znojenje (diaforetik) rod cenijo že od srednjega veka (4, 5, 26, 34, 35, 38, 39).

Slika 8: Srhkodlakavost listov in stebel zdravilne borage. (Foto: CC BY-SA 3.0)

officinális: Lat. *officinalis* (oficinalen – sprejet v uradni seznam in opis zdravil; »zdravilen«) se nanaša na zdravilne rastline, ki so jih v preteklosti uporabljali v lekarni. Presenetljivo je, da je ta danes zelo pogost pridevek sorazmerno mlad pojem, ki je nastal šele v Linnéjevem času. Podobno velja za pred in v času Linnéja redko uporabljen izraz *officinarum*, ki je roditeljska oblika množine za srednjeveškotat. *officina* (»delavnica«), s čimer je mišljena delavnica, v kateri so nekoč pripravljali (zlasti rastlinska) zdravila, torej lekarna. Razlog temu, da se pojem *officina* oziroma *officinarum* v antiki ni pojavljal, je bil v tem, da so v tistem času zdravniki sami pripravljali zdravila in lekarne sploh niso obstajale. Ločitev zdravniške od lekarniške dejavnosti je izvedel cesar Friderik II s študijskim načrtom za šolo v Salernu v letih 1231/1234 (5, 10, 24).

10. *Calendula officinalis*: vrtni ognjič

Caléndula: Izvor poimenovanja ostaja nejasen. Ena od razlag pravi, da ime izhaja iz lat. *calendae* (prvi dan v mesecu) in metonimično »mesec«, ker rastlina cveti neprekinjeno več mesecev oziroma skoraj celo leto (do zmrzali). Po drugi razlagi je lat. *calendula* »majhen koledar«, saj rastlina z odpiranjem in zapiranjem socvetij naznanja dneve. Ognjič je ena tistih rastlin, ki se obrača za soncem – cvetni koški se ob sončnem vzhodu odprejo, obrnjeni proti vzhodu, čez dan s socvetji sledijo gibanju sonca, nato pa se, obrnjeni proti zahodu, zaprejo. Rastlina naj bi zaznala tudi prihod padavin v dnevu; takrat naj bi bili

cvetovi že zjutraj zaprti. Ta splošno razširjena razlaga je po mnenju nekaterih dvomljiva, saj naj dozdevne fotonastične lastnosti ognjiča ne bi zadoščale za vremenoslovno ali koledarsko napoved. Morda je ime nastalo z v srednjem veku značilnim preoblikovanjem starih rastlinskih imen z dodatkom pripone *-ula* po zgledu rod. imena *Lavendula*. Ime prvič zasledimo v glosah 13. in 14. st. Temu so sledila še druga imena, kot na primer *Calendula vulgaris* (C. Bauhin) = *Caltha flore simplici* (J. Bauhin) = *Calendula vulgaris, flore citrino simplici*. Sopomenke označujejo citronsko rumen cvetni venec ognjiča (zaradi vsebnosti karotenoidov), prav tako pa pozornost zbuja ime *Caltha*, ki je bila tudi oznaka za navadno kalužnico. Očitno je šlo za sopomensko imenovanje rumenocvetočih rodov, ki so enkrat imenovani *Calendula*, enkrat pa *Caltha*, pri čemer ime prvotno ne pripada navadni kalužnici (*Caltha palustris*), temveč ognjiču; lat. *calt/caltha* (»rumena, močno dišeča cvetlica«) (slika 9). Če izhajamo iz te točke, je možnih več pomenskih izhodišč imena: po rumenem cvetnem vencu iz lat. *calt(h)ula* »ženska obleka rumene barve« iz indoevr. korena **ghldha* (rumen). Drugo izhodišče je po uporabi cvetnih koškov in vencev, lat. *calathus*, gr. *kalathos* (pletena košara), tretje izhodišče pa po sami obliki cvetnega koška (5, 24, 26, 33).

Slika 9: Cvet vrtnega ognjiča (levo) in cvet navadne kalužnice (desno). (Foto: Wildfeuer; Petr Filippov)

officinális: Glej *Borago officinalis* (stran 31).

Zanimivost: Fotonastija je pri ognjiču pojav odpiranja oziroma zapiranja cvetov zaradi spremembe turgorskega tlaka v rastlini, ki ga sproža spreminjanje moči svetlobe (40).

11. *Camellia sinensis*: čajevec

Camellia: Po moravskem jezuitskem patru in misijonarju Georgu Josephu Kamelu (polatinjeno: Camellus), ki je rastlino prinesel iz Japonske v Evropo ter napisal prvi opis rastlin, rastočih na otoku Luzon (Filipini) (5, 26, 31).

sinensis: Iz lat. kitajski, iz gr. *Sinai*, *Thinai* (prebivalec južne Kitajske, poimenovan po dinastiji Qin ali Ts'in, ki je vladala med 221 in 207 pr. n. št.) (5).

Zanimivost: Prva zanesljiva poročila o čaju so prišla v 16. st. iz Evrope. Čajevec je vrsta iz rodu kamelija (lat. *Camellia* = *Thea*) iz Asama, Mjanmara in južne Kitajske s štirimi varietetami. Najbolj pogosto uporabljeni varieteti za čaj sta asamski čajevec in kitajski čajevec. Starejše ime vrste je *Thea sinensis*, ki ga je leta 1735 skoval Linné iz nizozem. *thee*, ki izhaja iz kit. imena za čaj kot pijačo (*té*). Rod. ime *Camellia* je Linné ustvaril v čast Kamelu. Po Figueiredu ustrezata kitajskemu ideogramu za besedo čaj dve fonetični obliki: *chá* v mandarinskem narečju in *te* v narečju iz kitajske province Fudžijan. Prvo obliko imena so prevzeli na Japonskem, v Indokini, na Portugalskem, v Grčiji in Rusiji, pri drugih narodih pa srečamo drugo obliko (5, 26, 31, 35, 41, 42).

12. *Cardamine pratensis*: travniška penuša

Cardamine: Ime iz srednjeveškolat. *cardamina*, srednjeveškogr. *kardamine* (vrtna kreša), ki sta izpeljani iz gr. *kardamon* (kreša). Najbrž gre za tujko, ki pa ni povezana z gr. *kardámonon* (kardamom) (5, 26).

pratensis: Iz lat. (»na travniku rastoča«) iz lat. *pratium* (travnik) (5, 26).

13. *Centaureum erythraea*: navadna tavžentroža

Centaureum: Že iz antike je izpričana dvojica *centaurium maius/minus*, iz katere je pozneje nastalo tudi rod. ime *Centaureum*. Že v starem veku so razločevali med obema imenoma te dvojice: *centaurium maius* med drugim ustreza vrsti *Centaurea cyanus*, *centaurea minus* pa rodu *Centaureum*. Koren besede *Centaureum* je enak kot pri besedi *Centaurea*, ki sicer označuje povsem drug rod (glavinec). Obe lat. besedi sta izposojeni iz gr. *kentaur(e)ion* »ime neke zdravilne rastline«, ki je izpeljanka iz gr. *Kentaureios* »pripadajoč Kentavrom« po Kentavrih, prebivalcih host in hribov, večjih zdravilstva. Ime naj bi bilo prav posebej povezano s kentavrom Kironom (Heironom), ki se je med drugim

ukvarjal z zeliščarstvom in si je po mitološkem izročilu s to rastlino uspešno pozdravil zastrupljene rane. Po ljudsko etimološki razlagi ime izhaja iz lat. *centum aurei* (stozlatnik) (5, 24, 26, 33, 43).

erythræa: Lat. *erythraeus*, gr. *erythraios* (rdečkast), izpeljano iz *erythros* (rdeč). Nanaša se na rožnato rdečo barvo cvetov kot tudi na delovanje rastline pri vnetju izpuščajev (slika 10) (5, 24, 26).

Slika 10: Rožnatordeči cvetovi navadne tavžentrože. (Foto: Hans Hillewaert)

Zanimivost: Slov. ime *tavžentroža* verjetno izhaja iz pripovedke o možu, ki je pogosto trpel za vročino in je obljubil tisoč guldnov, če mu kdo prinese učinkovito zdravilno zelišče; nekdo mu je prinesel tavžentrožo in ta mu je pomagala pri ozdravljenju (33).

14. ***Cetraria islandica***: islandski lišaj

Cetrária: Iz lat. *caetra/cetra* (manjši, lažji usnjati ščit). Poimenovanje se nanaša na del steljke, ki je temno rjav in pogosto bleščeč kot usnje (slika 11) (5).

Slika 11: Steljke islandskega lišaja. (Foto: Bernd Haynold)

islándica: Lat. *islandicus* izvira iz islan. *Islandsk* (»iz Islandije«). Poimenovanje po območju razširjenosti vrste v zmernem in hladnem podnebnem pasu severne poloble. Islandski lišaj je grmičasta steljka olivno zelenorjave barve, ki pri nas raste le v višjih legah (med ruševjem in v resavah nad gozdno mejo) (5, 44).

Zanimivost: Lišaji so organizmi, ki nastanejo iz sožitja alg in gliv (5, 44).

15. *Chamomilla recutita*: prava kamilica

Chamomilla: Poznolat. *chamomilla*, srednjeveškolat. *camomilla* izhajata iz lat. *chamaemelon*. Gre za izposojenko gr. *chamaimelon/chamaimelon*, ki je zloženka iz *chamai* (na tleh; nizek) in *melon* (jabolko) – *chamaimelon* bi torej dobesedno prevedli kot »na tleh rastoče jabolko« ali »zemeljsko jabolko«. Zdravilna rastlina je bila dobro poznana že v času antike, tako da razlago izvora imena najdemo že pri Pliniju in Dioskuridu. Morda ime izhaja iz nežnega vonja cvetov, ki spominja na jabolko, oziroma iz vonja, ki ga oddaja jablana. Ena od razlag pa navaja, da poimenovanje izhaja iz polkroglastega rumenega cvetišča rastline (morda primerjava z obliko jabolka) (5, 24, 26, 34).

recutita: Lat. *recutitus* (obrezan) se nanaša na kožico pri spolnem udu pri Židih. Ime izhaja iz lat. *cutis* (koža). Po drugem viru naj bi bilo ime povezano z lastnostjo rastline, da »odbija vsakršna vnetja«. Eterično olje svetlo modre barve namreč vsebuje azulen, ki uničuje različne bakterije in viruse (5, 26, 34).

Slika 12: Cvet prave kamilice (levo), cvet rimske kamilice (v sredini) ter prikaz votlega cvetišča prave kamilice (desno). (Foto: H. Zell; H. Zell; Franz Eugen Kohler)

Zanimivost: Sopomenki vrstnega imena sta *Matricaria chamomilla* in *Matricaria recutita*, ki ju najdemo tudi v predlinn. poimenovanjih za pravo kamilico (*Matricaria vulgaris seu sativa*). Rod. ime *Matricaria* je izpeljanka iz lat. *matrix* (rodilnik: *matricis*) (maternica), ta

pa iz lat. *mater* (mati). Izvor imena kaže na njeno prvotno uporabnost zoper ženske bolezni in motnje menstrualnega cikla. Ker je s svojimi zdravilnimi močmi pomagala ženskam v času nosečnosti, pri porodu (poparek naj bi pospešil in olajšal porod), v poporodni dobi, pa tudi pri otroških boleznih, so jo imenovali »zelišče za matere«. Uporaba te rastline v ljudskem zdravilstvu je potrjena s številnimi strokovno podprtimi raziskavami. Iz lat. *chamaemelon* izvira tudi ime rimske kamilice (*Chamaemelum nobile*), ki je po videzu podobna kamilici. Kljub temu gre za vrsti iz različnih rodov, ki pa sodita v isto družino (Asteraceae = nebinovke). Pravo kamilico ločimo od rimske kamilice (*Anthemis nobilis* = *Chamaemelum nobile*) po votlem cvetišču, značilnem prijetnem vonju in stožčastih cvetnih koških (slika 12). V Sloveniji in nemško govorečih državah se v zdravilne namene uporablja prava kamilica, medtem ko oznaka »kamilica« v nekaterih drugih državah zahodne Evrope (zlasti v Franciji, Angliji in Belgiji) pomeni rimsko kamilico. Nenavadno je, da cvetove te uporabljajo v podobne namene kot pri nas cvetove prave kamilice, četudi se učinkovine obeh vrst zelo razlikujejo (5, 24, 26, 33, 34).

16. *Cichorium intybus*: navadni potrošnik

Cichórium: Starejši imeni (po Teofrastu in Dioskuridu) sta *kichóre* in *kichórion*, ki sta zloženci iz gr. *kió* ((jaz) hodim; (jaz) grem) in gr. *chorion* (polje). Imeni se navezujeta na (pogosto) rastišče potrošnika ob poljskih poteh. Rod. ime je tujka neznanega izvora, ki v latinščini kot tudi v grščini predstavlja označbo za potrošnik ali sorodno endivijo oziroma radič. Jezikoslovci domnevajo, da je beseda najverjetneje egip. izvora, ker potrošnik in endivija izhajata iz Egipta (5, 26, 30, 45).

íntybus: Izvor pridevka ni jasen. Najbrž izvira iz gr. *entomos* (urezan) iz oblike listov (pritlični listi so globoko narezani, podobno regratovim listom (slika 13)) ali iz lat. *tubus* (cev; tulec) zaradi votlega stebela. Možen je tudi izvor pridevka iz gr. *entybon* (endivija). Po eni od etimoloških razlag pa naj bi izhajal iz egip. *tybi* (januar), ki opisuje glavni čas za uživanje endivije kot zimske solate (5, 26, 30, 34).

Slika 13: Globoko urezani pritlični listi navadnega potrošnika.

Zanimivost: Rastlina je predstavljala vir navdiha za mnogo različic ljudskih zgodb, ki so se napletle okoli njenega modrega cveta. Ena od njih pripoveduje, da naj bi se v cvetove potrošnika spremenile modrooke oči dekleta, ki je jokalo, ker je njen najdražji odšel. Nezvestega fanta naj bi modri cvetovi (slika 14) vsepovsod prisotnega potrošnika opominjali na oči, ki jih je zapustil. Druga nemška različica zgodbe pravi, da je dekle tako dolgo ob poti objokovalo odhod ljubljenega, da se je spremenilo v rastlino, ki v neomajni zvestobi ob poti čaka nanj, ki se ni vrnil iz bitke; pri tem se je postarala in osivela. Vendar se mora njen dragi končno vrniti, saj bosta le tedaj njena zvestoba in ljubezen poplačani. Bistvo te pripovedke je zajeto tudi v pomenljivem nemškem imenu rastline *Wegwarte*: *der Weg* (pot) in *warten* (čakati) (27, 28).

Slika 14: Nebeško moder cvet navadnega potrošnika.

17. ***Cimicífuga racemosa***: grozdnata svetilka

Cimicífuga: Zloženska iz lat. *cimex* (rodilnik: *cimicis*) (stenica) in – *fuga* (pregnan; odgnan) iz *fugare* (pognati v beg). Ime po izrazito neprijetnem vonju rastline, ki služi odganjanju oziroma uničevanju stenic (5, 26, 35).

racemósa: Lat. *racemosus* (bogat z grozdnimi jagodami) iz lat. *racemus* (grozd). Poimenovanje se nanaša na grozdnato ali latasto socvetje vrste (5).

18. ***Cinchona officinalis***: kininovec

Cinchóna: Iz starofr. *quiquina* (iz sredine 16. st.), ki je preko špan. *quinaquina* izposojena iz kečuanške *quina quina* (lubje lubij). Tej prevzeti besedi je dal Linné povsem drug pomen, rastlino je poimenoval po grofinji iz Cinchóna, soprogi perujskega kraljevega namestnika, ki je s pomočjo lubja kininovca ozdravil malarijo. Po svoji vrnitvi v Španijo leta 1638 je pomembno prispeval k temu, da je skorja kininovca postala splošno znano sredstvo proti malariji (5, 26).

officinális: Glej *Borago officinalis* (stran 31).

Zanimivost: Kečuanščina ali kečua (špan. *Quechua*) je avtohtoni jezik Kečujev, pripadnikov južnoameriških etničnih skupin (46).

19. ***Cinnamomum verum* = *Cinnamomum zeylanicum***: pravi (cejlonski) cimetovec

Cinnámomum: Lat. *cinnamomum* (cimet), *cinnama quassa* (zdrobljena cimetova skorja) izvira iz gr. *kinnamonon/kinamomon* (cimet; dišeča skorja takrat še neznanega cimetovega grma). Grki in Rimljani so ime te začimbe imeli za tujko neznanega izvora. V obdobju Rimskega cesarstva so feničanski trgovci v Grčijo in Rim uvažali le cimet v majhnih svitkih (cimetove palčke). Zatorej bi bil najbližji izvor besede lahko feničanski, kar pa ni zanesljivo. Indonezijska beseda *kayumanis*, ki označuje indonezijski cimet in v prevodu pomeni sladek les, iz *kayu* (les) in *manis* (sladek), ne ustreza navedenim izvornim besedam niti pomensko niti glasovno kot tudi ne z vidika domovine cejlonskega cimetovca. Botanični in geografski izvor začimbe zato ostajata neznana, tako da je kot njegova domovina sprejeta jugovzhodna Arabija ali njej nasproti ležeča obala Afrike (5, 26).

vêrum: Iz lat. *verus* (pravi; pristen). Pridevek, ki ločuje vrsto od drugih vrst istega roda, ki v primerjavi z njo ne vsebujejo pravih učinkovin oziroma pravih hlapnih olj (5).

zeylánicum: Iz lat. *zeylanicus* oziroma *ceylanicus*, ki pove, da rastlina prihaja z otoka Šri Lanka, nekoč Cejlona. Predlinn. ime te vrste je *Cinnamomum sive Canella Zeylanica* (po C. Bauhinu) (5).

Zanimivost: Ne le cimetovo skorjo, temveč vsako dišečo skorjo, ki daje začimbo, so v začetku imenovali *kassia/kasia* (*Cassia*). Vendar pa so pod to ime tako vključili tudi druge rodove, ki jih danes ne uvrščamo več v rod *Cinnamomum*. Prvotno poimenovanje rastline lahko zasledimo v današnjem lat. imenu vrste kitajski cimetovec (*Cinnamomum cassia*), doma iz južne in jugovzhodne Azije; enako velja za nekatera slovenska imena te vrste (kasijevec, cimetova kasija). V starem in zgodnjem veku so kot dišečo začimbo verjetno uporabljali le skorjo vrst, ki daje kitajski cimet ali indijski cimet. Ta pa po okusu zaostaja za pravim ali cejlonskim cimetom, to je skorjo cejlonskega cimetovca (*Cinnamomum verum* = *Cinnamomum zeylanicum*) (5, 26, 31, 35).

20. ***Colchicum autumnale***: jesenski podlesek

Cólchicum: Starogr. *kolchikon* pomeni brezčasen, sámo ime rastline pa prihaja od *Colchis*, staroveškega imena obmorskega kraja vzhodne obale Črnega morja, ki je že v gr. mitologiji nastopala kot domovina strupov in zastrupljevalk. Pokrajina je bogata z lilijevkami (kamor so nekdanje uvrščali to vrsto), tam pa naj bi živele tudi struparke Hekate, Medeja in Kirka, ki so slovele po tem, da so se spoznale na rastlinske strupe (5, 24, 26, 32).

autumnále: Lat. *autumnalis* (jesenski) iz *autumnus* (jesén). Pridevek se nanaša na zelo pozen čas cvetenja rastline, ki je izven navadnega – v jeseni (5, 26).

Zanimivost: Jesenski podlesek je malo »muhasta« bilka, ki ima svojevrsten ritem, saj ne cveti poleti tako kot večina drugih rastlin, ampak takrat, kadar sama hoče. Ta lastnost se odraža tako v njegovem vrstnem pridevku kakor tudi v rod. imenu - lat. *colchicon* oziroma gr. *kolchikon* pomenita »neodvisen od časa«. Spomladi iz zemlje prvi pokukajo listi, ki jim ne sledi cvet, temveč plod v obliki jajčaste tripredalaste semenske glavice. Cvetovi se prikažejo šele jeseni, pred cvetenjem pa listi ovenijo. Zima je prehitra, da bi dozoreli tudi plodovi rastline, tako da jih lahko vidimo šele drugo pomlad. Zaradi omenjene posebnosti se pri jesenskem podlesku (podobno kot pri njivski preslici) srečamo z lat. izrazom *filius ante patrem*, ki pomeni »sin (se rodi) pred očetom« – plodovi dozoriijo spomladi, cvetovi pa se pojavijo v jeseni (slika 15) (24, 25, 26, 32, 44).

Slika 15: Cvetovi, »oče« (levo), se pojavijo za listi in plodom kot »sinovoma« (v sredini) ter jajčasta tripredalasta semenska glavica – plod jesenskega podleska (desno). (Foto: Müller Tamás; J. F. Gaffard; Johann Georg Sturm)

21. *Convallaria majalis*: šmarnica

Convallaria: Lat. *convallis* (rodilnik množine: *convallium*) (globoka kotlina; visoke dolinske stene), kjer naj bi šmarnica pogosto rasla. Gre za poimenovanje rastline po njenem nahajališču v nižjih legah poletno toplih hrastovih in bukovih gozdov kot tudi na subalpskih visoko travnatih poljih (24, 26).

majális: Novolat. *majalis* (cvetoč v maju) iz lat. (*mens*) *Maius* (maj). Poimenovanje po glavnem času cvetenja te vrste v mesecu maju (24, 26).

Zanimivost: Ime po Linnéju je izpeljanka srednjeveškolat. imena *lilium convallium* (lilija iz doline), ki je verjetno dobesedni prevod imena iz hebrejščine, privzet po Vulgáti (to je latinski prevod Svetega pisma z začetka 5. st. pr. n. št.). V *Visoki pesmi* 2,1 Stare zaveze je zapisano: »Šarónska narcisa sem, dolinska lilija. Kakor lilija med robidami, taka je moja draga med mladenkami.« (47) Najverjetneje gre za vulgarni prevzem rastlinskega imena iz Svetega pisma, ki pa dejansko ne omenja šmarnice, temveč lilijo (stežka gre za pravo belo lilijo, prej najbrž za temno peruniko). Tudi šmarnica je namreč – kot različne druge rastline podobne lilijam – videti kot drobna lilija (slika 16). O podobnosti obeh rastlin priča tudi dejstvo, da je rod te rastline včasih sodil v družino lilijevk (Liliaceae). Slov. znanstveno ime šmarnica in tudi ljudsko ime roža svete Marije izvirata iz meseca maja, v katerem rastlina cveti (26, 44).

Slika 16: Drobni cvetovi šmarnice (levo) v primerjavi s cvetovoma ene od vrst lilij (desno). (Foto: w:fr:Utilisateur: FoeNyx; Jebulon)

22. *Crataegus laevigata* in *Crataegus monogyna*: navadni glog in enovrati glog

***Cratægus*:** Lat. *crataegus/crategon* z razširjenim pomenom besede je označeval več vrst gloga. Etimologija imena je težavna; poimenovanje naj bi izviralo iz gr. *kratys* (trd) in nepojasnjene druge sestavine besede (morda gr. *aigilops*). Osnova poimenovanja je v vsakem primeru zelo trd les gloga (24, 26).

***laevigáta*:** Iz lat. *levigatus*, srednjeveškolat. *laevigatus* (glajen; gladek) preko *levigare* (zgladiti; zloščiti) do *levis* (gladek; raven). Poimenovanje po listih te vrste v nasprotju listom *C. monogyna*, ki so plitvo krpati (5).

***monógyna*:** Iz *monogynus* (enovraten), ker se na sredini cvetov vrste razvije samo en vrat pestiča (slika 17) (5, 24).

Slika 17: Bel cvet z enim samim pestičem v sredini - vrsta *C. monogyna*. (Foto: Jamain)

Zanimivost: Lat. različica rod. imena, iz katere izhajajo tudi druga evropska rod. imena gloga, je *albaspinus*, ki izvira iz vulgarnolat. sklopa *albusspinus* (m). Poimenovanje se sklicuje na opis značilnosti ploda in celotnega grma ali majhnega drevesa gloga. Gre za različne vrste z belkastimi cvetovi, lat. *albus* (bel), in bodičastimi ali trnastimi vejami, lat. *spina* (trn) (24, 26).

23. *Cynara scolymus*: artičoka

Cýnara: Lat. ime *cynara/cinara* (artičoka) po kardiju ali mali artičoki (zelenjadnica, ki je izvorna oblika artičoke, *Cynara cardunculus*) in ne po artičoki, saj je bila ta v grško-rimskem prostoru v času poimenovanja še nepoznana. Gre za tujko neznane izvora, ki je v Evropo prišla preko Arabcev (špan.-arab. *al-harsufa*) skupaj s poimenovanjem; dokazila o gr. *kinara/kynara* izhajajo šele iz helenističnega obdobja. Ena od razlag povezuje obliko ovojkovih listov s pasjimi zobmi (gr. *kyon* (pes), v rodilniku *kynos*), vendar ji očno ne pripisujejo večjega pomena. Enako velja za etimološko izhodišče, ki primerja toge, proti vrhu priostrene ovojkeve liste, ki obdajajo cvetni košek, z osatom (gr. *akantha*, lat. *carduus*) (slika 18). Napačno sklepanje je, da je skorajda neznani egejski otrok Kinara (lat. *Cinara*) vzrok poimenovanja, saj ta otok zagotovo ni domovina artičoke (5, 26).

scólymus: Lat. *scolymus*, gr. *skolymos* (kardij, lat. *Cynara cardunculus*) (5).

Slika 18: Podobnost kardijevega cveta (levo) in osatovega cveta (desno). (Foto: Hans Hillewaert; CC BY-SA 3.0)

24. *Datura stramonium*: navadni kristavec

Datúra: Ime je izposojenka preko port. *datura* (kristavec) in hindi. *dhatura* iz staroind. *dhattura*. Nadaljnji izvor besede je nepoznan (5, 26).

stramónium: Pridevek po Linnéju z doslej nerazjasnjnim izvorom besede in zgodovino poimenovanja, zlasti, ker vrsta izvira iz tropske Amerike in je v Evropo prispela šele po letu 1584 (5).

Zanimivost: Vredno omembe je, da so sanskrtsko *dhattura* prevzeli Turki in Arabci ter jo preoblikovali v *tatura*, od koder izvira tudi srbsko ime navadnega kristavca (*tatula*). Razlog za to, da nobeno od slovenskih imen rastline ni tvorjeno iz te osnove, je morda zgodovinske narave. Medtem ko so Turki v naše dežele samo vpadali, niso pa jim vladali, so se Srbi od njih učili raznoraznih stvari, med drugim tudi uporabne botanike; tako so prevzeli turško ime rastline. Med vrstami tega rodu je v starem svetu domača zgolj *D. metel* (indijski kristavec), ki je v antični Indiji služila kot mamilo. Pri vrsti *D. stramonium* je strupena vsa rastlina, za ljudi in za živali (razen zajcev); listi in semena vsebujejo alkaloida hiosciamin, atropin in skopolamin (26, 27, 31, 35).

25. ***Digitalis purpurea*:** škrlatni naprtec

***Digitalis*:** Čeprav je rod razširjen in tudi domač v južni Evropi, iz antike ni poznanega nobenega poimenovanja zanj. Botanik, ki je leta 1542 prvi omenil rdeči naprtec, je bil Leonhard Fuchs, ki je lat. ime ustvaril kot prevod nem. imena *Fingerhut* (naprstnik), lat. *digitus* (prst). Ime izhaja iz podobnosti prstaste oblike cvetnega venca naprstca in kovinskega naprstnika, ki služi kot rokodelski pripomoček krojačev – cvet lahko nataknemo na prst kot naprstnik (slika 19). Zanimivo je, da se to rastlinsko ime v starem veku ni pojavljalo prav tako kot tudi ne sama krojaška obrt (26, 28, 48).

Slika 19: Škrlatni cvetovi vrste *D. purpurea* spominjajo na naprstnik. (Foto: H. Zell)

purpúrea: Iz lat. *purpureus* (škrlatna barva z različnimi odtenki: od vinsko rdeče do škrlatno vijolične), iz *purpura* (škrlatna barva). Ime nakazuje škrlatno rdečo barvo cvetov (slika 19) (5).

Zanimivost: V ang. jeziku se je za to vrsto že zgodaj pojavilo ime *foxglove* (anglosaksonsko: *foxes glofa*), kar bi lahko prevedli kot »lisičja rokavica«, saj naj bi si po neki pripovedki lisica iz cvetov naprsteca naredila rokavice in tako neopazno vdrla v kokošnjak. Bolj verjetno je, da je to poimenovanje povezano z rdečo barvo cvetov, ki spominja na barvo lisičjega kožuha. Lahko pa podobnost najdemo tudi drugje; naprsteč namreč raste v gozdu, kjer bivajo tudi lisice (24, 26).

26. ***Dioscorea batatas*:** kitajski krompir

Dioscoréa: Pri kovanju imena se je Linné deloma naslanjal na gr. *Dioskoreios* (Dioskura Kastor in Poluks), v večji meri pa na Pedaniosa Dioskurida (Dioskorides) iz Anazarbusa, mesta v Kilikiji. Ta starorimski vojaški zdravnik grškega rodu se je ukvarjal z botaniko in farmakognozijo, v drugi polovici 1. st. pr. n. št. pa je napisal obsežno delo z znanim latinskim naslovom *De materia medica* (O zdravilnih snoveh) v petih zvezkih. Lahko bi rekli, da gre za grško-rimsko farmakopejo, ki je bila v uporabi do 17. st. Dioskurid je prvi uporabil besedo *botanike* za vedo o rastlinah. Gomolje *D. batatas*, ki vsebujejo škrob, uporabljajo v številnih tropskih deželah namesto sladkega krompirja (5, 48, 49).

batátas: Pridevek je izpeljan iz predlinn. poimenovanj za vrsto *Convolvulus*: *Convolvulus Indicus orientalis* *Inhame seu Battatas*, *Sisarum Peruvianorum*, *seu Battata Hispanorum* (po C. Bauhinu). V teh imenih prvič zasledimo besedo *Batata* kot botanični takson, izhaja pa preko špan. *batata/patata* (sladki krompir) iz jezika Taino – to je jezik ameriških staroselcev Taino iz plemenske skupnosti Arawak iz tropske Južne Amerike in Karibskih otokov (5).

27. ***Drosera rotundifolia*:** okroglostna rosika

Drósera: Lat. ime iz gr. *droseros* (rosen; orošen), ki je izpeljanka iz gr. *drosos* (rosna kaplja). Rastlina je imenovana po lepljivih sluzastih kapljicah, ki jih izločajo končne žlezne glavice na dlakah listov in so videti kot v sončnem siju lesketajoča se rosa; od tod tudi starejše ime *Ros salis* (5, 26).

rotundifolia: Iz srednjeveškolat. *rotundifolius* (okrogloolistni) iz *rotundus* (okrogel), *rota* (kolut; kolo) in – *folius* (– listnat). Ime se navezuje na obliko listne ploskve zelenih listov rastline (5).

Zanimivost: Okrogli oziroma ovalni, nekoliko kotanjasti dolgopecljati listi so po vrhni strani pokriti s številnimi rdečimi laski. To so dolgopecljate žleze, ki se končujejo z glavicami, iz katerih se (celo v suhem vremenu) izloča sluzasta tekočina v obliki kapljic, ki te glavice tudi obdaja (slika 20). Rosika je mesojeda rastlina; njene lesketajoče se in dišeče kapljice privabljajo žuželke, ki se spustijo na listno površino, zatem pa se ujamejo na žleze kot na limanice. Žuželke se, medtem ko se skušajo osvoboditi, zapletejo v vedno več žlez in naposled umrejo v gosti sluzavi tekočini. Celo žuželke velikosti domače muhe se ne morejo rešiti te pasti (5, 26, 31, 32, 48).

Slika 20: Okrogel list z rdečimi laski, na koncu katerih je žlezna glavica; okoli njih je lepljiva tekočina. (Foto: Rost'a Kracík)

28. *Equisetum arvense*: njivska preslica

***Equisétum*:** Zloženka iz lat. *equus* (konj) in lat. *saeta/seta* (ščetina; trša dlaka). Poimenovanje izhaja iz primerjave tankih, navidezno neolistanih stranskih poganjkov nekaterih vrst rodu *Equus* z grobimi ščetinastimi dlakami konjske grive; ta je na otip tako groba kot poganjki preslice (slika 21). Gre za prevodni kalk gr. *hippochaite*, iz katere je izpeljano gr. *hippouris* (= lat. *equisetum*) kot antično ime za preslico po Dioskuridu (24, 26).

Slika 21: Njivska preslica. (Foto: Walter Siegmund)

arvéense: Iz *arvensis* (njivski; poljski) iz lat. *arva* (orna zemlja; obdelovalna zemlja; setvenica). Pridevek opisuje rastišče preslice (5, 24).

Zanimivost: Nekatera starejša imena za preslico so *arcontilla*, *asparilla*, *cauda equina*, *cauda caballina*, *filius ante patrem*. Zadnje navedena označba izhaja iz posebnosti rastline, saj se njeni rodovitni poganjki pojavijo pred nerodovitnimi poganjki. Pri preslici se najprej spomladi razvijejo rumenorjavi trosonosni (plodni) poganjki s trosi in brez stranskih poganjkov. Ko njihovi trosi dozori, poganjki odmrejo. Nekaj tednov pozneje iz iste korenike poženejo členasta stebila jalovih poganjkov, ki pa imajo stranske poganjke; ti so zeleni, da lahko opravljajo fotosintezo (glej *Colchicum autumnale*) (24, 26).

29. ***Eucalyptus globulus*:** modri gumijevец, modri evkalipt

***Eucalyptus*:** Bot.-lat. označbo za rod dreves, ki je domač v Avstraliji, je uvedel leta 1788 francoski botanik L'Héritier. Gre za besedni sklop iz gr. *eu* (dobro) in gr. *kalyptos* (skrit; pokrit) iz gr. *kalyptein* (zastreti; prikriti). Rod. ime *Eucalyptus* dejansko pomeni »dobro zagrnjen, dobro zastrt«. Cvetni popki so namreč dobro skriti, saj so pred odprtjem pokriti s trdnim kapucastim pokrovom. Gre za štiri venčne liste zalistnih cvetov, zraslih v nekakšno čepico, ki pokriva cvet in odpade, ko se ta odpre. Vrsto *E. globulus* poznamo zlasti po zdravilni uporabi njegovega eteričnega olja (5, 26, 31, 50).

Slika 22: Skoraj okrogli cvetni popki, pokriti s čepicami (levo), ki po cvetenju odpadejo (desno).

(Foto: Forest & Kim Starr)

glóbulus: Lat. globulus (kroglica); poimenovanje po cvetovih, ki so v zaprtem oziroma nerazprtem položaju (to je v obliki cvetnega popka) skoraj kroglasti (slika 22) (5).

30. *Euphrasia rostkoviana*: navadna smetlika

Euphrásia: Gr. *euphrasia* (dobro počutje; veselje; vedrina) iz gr. *euphraiein* (razveseljevati). Motiv poimenovanja ostaja odprto vprašanje. Vrsto *E. rostkoviana* so od nekdaj (občasno še danes) uporabljali pri zdravljenju očesnih bolezni. Tovrstna uporaba izhaja iz časa srednjega veka, ko so v skladu s takrat uveljavljeno doktrino signatur verjeli, da naj bi bila rastlina primerna za zdravljenje očesnih bolezni. Temno liso v sredini cveta so namreč primerjali s človeško zenico, torej jih je cvet spominjal na oko. Dodaten učinek k podobnosti so prispevale še vijoličaste žile, ki so videti kot trepalnice (slika 23). Morda poimenovanje izhaja tudi iz razveseljivega zdravilnega učinka, ki ga nudi rastlina zaradi lajšanja bolečin pri očesnih težavah. Lahko pa je ime preprosto povezano le z občutkom radosti, ki ga začutimo, ko pogledamo ljubke, drobcene cvetove marsikatero vrste tega rodu in v cvetu ugledamo »nasmejani« obraz te rastline (5, 24, 26, 31, 33, 34).

Slika 23: Cvetovi navadne smetlike, podobni očesom. (Foto: Enrico Blasutto)

rostkoviána: Eponimni vrstni pridevek po nemškem zdravniku in botaniku Friedrichu Wilhelmu Gottliebu Rostkoviusu (1770–1840) (5).

Zanimivost: Omembo rastline lahko prvič zasledimo v zeliščarskih knjigah srednjega veka, danes pa se poleg zdravljenja očesnih obolenj uporablja tudi v druge namene. Njeno delovanje pri preprečevanju vnetja in blaženju bolečin so potrdile tudi farmacevtske raziskave. Vseeno pa je pri smetliki nujna previdnost pri uporabi, ker poleg različnih zdravlilnih učinkovin vsebuje tudi glikozid avkubin. Tudi nekatera naša ljudska imena za navadno smetliko se nanašajo na podobnost cveta z očesom, recimo *očesnica*, *oči device Marije* ... Ljudsko ime *svete Lucije travca* temelji na tem, da so rastlino uporabljali kot zavretek pri utrujenih in vnetih očeh; v ta namen jo je v 12. st. priporočala tudi sveta Hildegarda iz Bingna. Tovrsten način uporabe so podprli z molitvijo k sveti Luciji, zaščitnici oči in priprošnjici pri obolelih očeh, kar naj bi pospešilo samo zdravljenje (33, 34, 35).

31. ***Fagopyrum esculentum*:** navadna ajda

***Fagopyrum*:** Starejše ime za ajdo je *Polygonum fagopyrum*, kjer današnje rod. ime nastopa kot vrstni pridevek. *Fagopyrum* je prevodni kalk srednjeveškospodnjenem. *bokweite/bokwete*, ki je prvič izpričan v lüneburški listini iz 1385. leta ter tvorjen iz *bok* (bukev) in *weite/wete* (pšenica). Ime preseneča s tem, da je prvi del zloženke latinski, *fagus* (bukev), vezni samoglasnik in drugi del zloženke, *pyros* (pšenica) pa sta grška. Poimenovanje izvira iz oblike plodov ajde (gre za kostanjevo rjave trirobe oreške (slika 24)), ki po videzu spominjajo na majhne bukove žire, in iz pšenice podobnega okusa zrnja.

Zaradi moknatega ploda se ajda resda uporablja podobno kot žito, kljub temu pa ne gre za vrsto žita oziroma žitne trave (Poaceae), temveč sodi v družino dresnovk (Polygonaceae) (5, 26, 31, 32).

Slika 24: Oluščeni trirobi plodovi ajde. (Foto: Mariluna)

esculéntum: Ime izhaja iz lat. *esculentus* (užiten) preko lat. *esca* (hrana; vaba) do lat. *edere* (jesti). Poimenovanje izhaja iz rastlinskih delov, ki so za ljudi užitni (5, 26).

Zanimivost: Kot je videti, naj bi navadna ajda prišla iz njene domovine v Turkestanu, južni Sibiriji in vzhodni Kitajski najprej v peščene lüneburške pokrajine in pozneje do Mecklenburga, kjer so jo poimenovali po podobnosti njenih plodov z bukovim žirom. V drugih evropskih pokrajinah vrsta nosi drugačno ime, saj je niso imenovali po videzu, temveč po njenem dejanskem ali domnevnem geografskem izvoru (5).

32. ***Filipendula ulmaria***: brestovolistni oslad

Filipéndula: Rod. ime *Filipendula* pomeni »viseč na niti«, gre za zloženko lat. *filum* (nit; vlakno) in lat. *pendulus* (viseč). Nanaša se na vrsto navadni oslad (*F. vulgaris*), katere koreninski gomoljčki visijo z glavnih vlaknastih korenin kot na tankih nitih. Kljub istemu rod. imenu pa te lastnosti ne najdemo pri brestovolistnem osladu (*F. ulmaria*) (5, 24, 26, 27).

ulmária: Pridevek po Linnéju na podlagi predlinn. poimenovanja *Ulmaria* (J. Bauhin), ki je bilo najprej izpričano kot srednjeveškofr. *ulmaire* (brestovolistni oslad) kot zloženska iz lat. *ulmarius* (brestov) iz *ulmus* (brest) zaradi podobnosti listne krpe brestovolistnega oslada in brestovega lista. List pri brestu (*Ulmus*) je jajčast, pogosto dvojno nažagan in pri

dnu večinoma nesimetričen. Celoten list brestovolistnega oslada je sicer pernato sestavljen iz velikih in malih lističev, tako da se navedena podobnost z listom bresta sklicuje zgolj na posamezne končne lističe, ki so tudi največji, nedeljeni in imajo globok, dvojno nažagan rob (5, 24, 26, 31, 34).

Zanimivost: Starejše lat. znanstveno ime vrste je *Spiraea ulmaria*, saj je bila vrsta prej pridružena rodu *Spiraea*. Danes je na osnovi števila plodnih listov in večjega števila semen samostojna vrsta. Rod. ime *Spiraea* se je oblikovalo preko gr. *speiraia*, ki označuje grmičast takson, iz gr. *speira* (vse zavito; vse zamotano). Gr. *speira* manj ustreza pomenu »zavoj«, »vijuga« ali »spirala«, ampak gre bolj za »sveženj« ali »svitek«. Poimenovanje za vrsto *Spiraea ulmaria* (= *Filipendula ulmaria*) naj bi po eni razlagi sledilo opisu lataste oblike socvetja, po drugi razlagi pa naj bi ime izhajalo iz spiralasto zvitihi semen rastline (slika 25). Iz rod. imena *Spiraea* je izpeljano starejše ime za salicilno kislino (nem. Spirsäure), podjetju Bayer pa je služilo kot izhodišče imena za sintezno zdravilo Aspirin® (začetna črka A v označuje, da gre za acetilirano spojino). Salicilni kislini sorodne spojine so v eteričnem olju cvetov in zelenih delov brestovolistnega oslada in se v črevesju pretvorijo v salicilno kislino. V rastlini je tudi prosta salicilna kislina, zato oslad velja za naravno sredstvo proti bolečinam, čigar učinkovitost je potrjena z novodobnimi raziskavami. Prednost rastlinskega pripravka pred omenjenim sinteznim zdravilom je v tem, da rastlina vsebuje sluzi, zaradi katerih je rastlinski pripravek bolj primeren za ljudi z občutljivim želodcem. Ne le to, brestovolistni oslad že dolgo uporabljajo celo v zdravilne namene proti povečani količini želodčne kisline (5, 24, 26, 28, 33).

Slika 25: Spiralasto zvita semena brestovolistnega oslada. (Foto: Frank Vincentz)

33. ***Foeniculum vulgare***: navadni komarček

Foeniculum: Etimologija imena je negotova; srednjeveškolat. *foeniculum* = lat. *feniculum* je pomanjševalnica od lat. *fenum* (seno). Morda gre za poimenovanje po značilnem aromatičnem vonju celotne rastline, zlasti iz korenin in posušenih plodov pridobljenega hlapnega olja komarčka. Ta je že pri Rimljanih pogosto primerjan z vonjem sena. Druga razlaga navaja, da je ime nastalo zaradi nitasto deljenih listov komarčka, ki spominjajo na seno (5, 26, 28, 51).

vulgare: Že pred Linnéjem pogosto uporabljen pridevek izvira iz lat. *vulgaris* (vulgaren; splošno znan; navaden; vsakdanji) iz lat. *volgus/vulgus* (navadno ljudstvo). Poimenovanje se v splošnem navezuje na zelo razširjene vrste, zlasti kot najbolj poznane znotraj njihovega rodu (5).

34. ***Gentiana lutea***: rumeni svišč, košutnik

Gentiána: Ime se že v antiki pojavlja kot gr. *gentiane* (košutnik) pri Dioskuridu, po katerem je ime rastline v polatinjeni obliki *gentiana* prevzel Plinij. Rod je poimenovan po Genciju (Gentiusu), poslednjem ilirskem kralju Labeatov iz Skadre, ki se nahaja na območju današnje severne Albanije. Vendar pa razlog poimenovanja najbrž ni v tem, da bi kralj prvi zasledil košutnik, ampak prej v tem, da je on ali pa so njegovi zdravniki spoznali delovanje korenine. Vrsta je razširjena zlasti na balkanskem polotoku in čeprav raste tudi drugod, naj bi bil »najboljši« košutnik ravno na ozemlju nekdanje Ilirije. Označba se je sprva navezovala le na vrsto rumeni svišč (*Gentiana lutea*), pozneje pa se je razširila na celoten rod *Gentiana* (5, 24, 26, 27, 51).

lútea: Iz lat. *luteus* (žafraanasto rumen; oranžno rumen; zlatorumen; pravzaprav »obarvan z rumenim katancem – *Reseda luteola*«). Pridevek se navezuje na rumeno barvo cvetov košutnika (5, 26).

Zanimivost: Kljub nezadovoljivemu opisu Plinija, ki rastline sam sploh ni videl, je ta že v antiki omenjena kot *Gentiana lutea* zlasti zato, ker so že takrat iz korenin, v katerih so grenčine, pripravljali grenčico za lajšanje želodčnih težav. Vrsta *G. lutea* velja za najbolj grenko rastlino od vseh naših zdravilnih zelišč. V njej prisotne grenčine pospešujejo nastajanje sline in želodčnih sokov, poskrbijo pa tudi za boljšo prekrvitev celotnega prebavnega trakta. Kot glavne nastopajo sekoiridoidne grenčine, poleg drugih učinkovin pa

še amarogentin kot najgrenkejša doslej znana naravna spojina (zaznamo jo še v razredčitvi 1 : 58 milijonov), amarosverin in genciopikrin. V korenini je celo sladkor gencianoza, ki ni, kot bi pričakovali, sladkega, temveč grenkega okusa (24, 26, 32, 33, 44).

35. ***Geranium robertianum***: smrdljčka

Geránium: Lat. *geranion* (po Pliniju) in gr. *geranion* (po Dioskuridu) izvirata iz gr. *geranos* (žerjav). Rod *Geranium* nosi ime po kljunastih podaljšanih izrastkih (resah), ki so dejansko skupaj zrasle prašnične niti na plodovih (slika 26). Zaradi teh izrastkov celoten plod spominja na ptičjo glavo z dolgim kljunom (5, 24, 26, 27, 31).

Slika 26: Podaljšan izrastek ploda, ki spominja na dolg ptičji kljunček. (Foto: CC BY-SA 3.0)

robertiánum: Pridevek že v predlinn. poimenovanjih (tudi za smrdljčko po J. Bauhinu: *Geranium Robertianum murale*), prav tako v ljudskih roman. (it. *roberta*, fr. *herbe á Robert*) in germ. imenih. Katera jezikovna skupina in kateri motiv poimenovanja je izvoren, ostaja nerazjasnjeno. Po Hegiju naj bi salzburški nadškof Robert ali Ruprecht druge učil o medicinski uporabi te ljudske zdravilne rastline; sam naj bi z njo zdravil hemoroide. Bolj verjetno gre, kot je že Hegi domneval, za ljudsko etimološko naslanjanje besede *robertianum* na starovisokonem. *rotpreht* ali zgodnjenovovisokonem. *rotbrecht* (lesketajoč se v rdeči barvi; rdečkast). Če povzamemo, ime naj bi se torej nanašalo na rdečo barvo rastline (rožnato rdeč cvetni venec, rdeče rjave prašnice in rdečkasto steblo), po ljudski etimologiji¹ pa so prvi zlog besede Robert oziroma Ruprecht povezali z lat.

¹ Gre za laično razlago izvora in pomena besed, pri kateri pogosto prihaja do povsem napačnega povezovanja dveh besed na osnovi njune glasovne, pisne ali pomenske podobnosti. Pri tovrstni etimologiji zaobidemo

besedo *ruber* (rdeč) ter tako ustvarili povsem novo, verjetno napačno razlago imena (5, 24, 26).

Zanimivost: Žerjavi so ptice, ki spominjajo na štoklje, te pa naj bi nosile otroke. Zato so ženske, ki so želele zanositi, nekdaž pile čaj iz smrdljike. Učinkovitost rastline pri povečanju plodnosti potrjujejo tudi novejša raziskave. Tuje okrasne rastline, označene kot »geranije« (sopomenka zanje je »pelargonije«) sodijo k botanično sorodnemu rodu *Pelargonium*, ki izhaja iz gr. *pelargos* (štoklja) po dolgokljunatih plodovih (5, 24, 26, 53).

36. **Ginkgo biloba:** dvokrpi ginko

Ginkgo: Ime je Linné prevzel po Engelbertu Kämpferju, ki se je z ginkom prvič srečal leta 1690 na Japonskem. Kot je bilo pozneje dokazano, je Kämpfer pri zapisu imena *ginkgo* temeljil na (nenamerni) pravopisni napaki, saj je črko *y* očitno popačil v *g*; pravilen zapis bi bil torej *ginkyo*. Na Japonskem drevesu pravijo *icho*, medtem ko semenu ginka, v katerem je užitno jedrce (endosperm), Japonci pravijo *ginnan*. Obe navedeni jap. besedi ne moreta biti neposreden izvor lat. znanstvenega rod. imena; to se je oblikovalo s prepletanjem kit. in jap. poimenovanj, povezanih z ginkom. Na Kitajskem domače drevo se tam nedvomno imenuje kit. *yinxing* (srebrna marelica), iz *yin* (srebro) in *xing* (marelica) in je tako metonimično poimenovano po svojih »plodovih« oziroma užitnih jedrcih² (slika 27). Ker pa se v kitajščini plodovi in oreški imenujejo *ganguo*, iz *guo* (plod; sadež; sadje), se od tu odpira pot do razlage rod. imena. Če želimo natančno določiti »plod« oziroma užitno jedrce (nasproti drevesu), ga označimo s kit. *yinxing-guo*. Po izpustitvi 2. dela te kit. označbe (torej *xing*) in v skladu s sino-japonsko izgovarjavo obeh kit. pisemk se je oblikovala jap. izposojenka imena: *gin-kyo* (kit. *yin* = jap. *gin* (srebro) in kit. *guo* = jap. *kyo* (plod; sadež)) kit. imena (5, 26).

dejstva, ki jih je treba poznati, če želimo podati utemeljeno etimološko razlago – razvoj jezika, primerjava starejših pisnih virov, poznavanje posebnosti starejših zapisov ter zgodovinskih in kulturnih posebnosti (52).

² Kot je napačno navajanje tudi v izvirniku zgoraj povzetega besedila, ginko nima ploda, temveč seme (z endospermom oziroma jedrcem). Okoli semena ni semenske ovojnice, je pa prekrito s tremi sloji. Tik ob semenu je tanka notranja plast (endotesta), sledi trša, olesenela sklerotesta, ki je obdana s sočno, mesnato zunanjo semensko lupino (sarkotesto) rumene barve (54). Na videz se zdi seme sicer podobno plodu češnje in bi zato ginko morda uvrstili med kritosemenke, vendar sodi med golosemenke, ki za razliko od kritosemenk (na primer češnja) nima plodu, zato pri njem govorimo o semenu z mesnatim osemenjem (55). Na Kitajskem in Japonskem jedo pražena jedrca semen, katerih okus spominja na ribe, a velja zmernost pri uživanju, saj preveč zaužitih semen škoduje (35).

Slika 27: Marelici podobno ginkovo seme z osemenjem. (Foto: jy)

***bíloba*:** Iz novolat. *bilobus* (dvokrp), lat. *bi-* (dvo-) in gr. *lobos* (krpa; krpica); poimenovanje izhaja iz oblike lista (slika 28) (5, 26).

Slika 28: List, razdeljen v dve krpi. (Foto: JI staub)

37. ***Hamamelis virginiana/Hamamelis virginica*:** virginski/viržinski nepozebnik

***Hamamélis*:** Ime po Linnéju iz leta 1742 za rod, domač v vzhodni Aziji in v vzhodnem delu Severne Amerike z doslej nezadostno pojasnjenim motivom poimenovanja. Celo grški avtorji so si neenotni v razlagi imena; Athenaeus postavlja *hamamelis* h gr. *hama meloi anthoun* (cvetoč sočasno z jabolano), iz gr. *hama* (skupaj; hkrati) in *melon* (jabolko; plod). Možno je tudi, da ime *Hamamelis* pomeni »skupaj s plodom«, kar bi se nanašalo na sočasno pojavljanje cvetov z dozorelimi plodovi iz prejšnjega leta. Rastlina namreč cveti v novembru in decembru, ko listi že odpadejo, plod pa dozori šele v naslednji pomladi in lahko ostaja na drevesu tudi med naslednjim cvetenjem (slika 29). Po tretji razlagi naj bi se ime navezovalo na *epimelides nymphai* – hamadriade jablane (nebeško božanstvo, ki mu

tako rekoč pripadajo duše jablan, ki iz njega nastanejo in vanj preminejo³). Domnevno antična poimenovanja naj bi se opirala na primerjavo dvodelne olesenele glavice nepozebnika s trdim in kislim, šele po daljšem zorenju užitnim plodom vrste *Mespilus germanica* (nešplja). Tako je gr. *hamamelis* »drevo ali grm z užitnimi plodovi« zaradi primerjave s podobno oblikovanimi imeni (*homomelis*, *epimelis*) pri Dioskuridu označen kot »podoben nešplji«. To pa ne izključuje možnosti, da gre zgolj za ljudsko etimološko razlago imena, to je za novo razlago izvora besede na podlagi slučajne podobnosti (4, 5, 26, 31, 56).

Slika 29: Sočasno pojavljanje novih cvetov in posušenih, starih plodov. (Foto: H. Zell)

virginiána: Pridevek iz ang. *Virginia* po zgledu Sir Walterja Raleigha, ki je bil protežiranec angleške kraljice Elizabete I. Ker je bila neporočena, so ji pravili tudi »Deviška kraljica« (»The Virgin Queen« iz lat. *virgo* (devica)) in Raleigh je po njenem vzdevku poimenoval ozemlje na vzhodni obali Severne Amerike. Na tem območju je 1607. leta nastala angleška kolonija Virginia in leta 1776 ena prvih ameriških držav (5).

virginica: Lat. *virginicus* (virginijski); poimenovanje po Linnéju na podlagi nahajališča vrste izključno v Severni Ameriki (5).

³ Hamadriade so bile po grški mitologiji drevesne nimfe, bilo jih je osem in vsaka izmed njih je bila povezana z drugo vrsto drevesa. Nimfe so se rodile povezane s tem drevesom, z njim so živele in tudi preminile (57, 58).

38. ***Harpagophytum procumbens***: vražji krempelj

Harpagóphytum: Ime je zloženka iz gr. *harpagē* (kavelj; kljuka) in gr. *phyton* (zel; rastlina), tako bi gr. *harpagophytum* lahko pomenilo »kljukasta zel«. Gre za rod, ki izvira iz Južne Afrike z nepojasnjanim motivom poimenovanja. Plod ima številne izrastke s kaveljčki, s katerimi je pritrjen v puščavski pesek, da ga veter ne odnese (slika 30). Zaradi teh bodečih izrastkov se plodovi živini pogosto zarijejo med parklje, kar lahko privede do gnojenja in zastrupitve krvi ter pogina živali (5, 26, 35).

Slika 30: Plod z izrastki, na katerih so kaveljčki. (Foto: Roger Culos)

procumbens: Lat. *procumbens* (nizkoležeč; po tleh plazeč se) iz *procumbere* (leči; biti na tleh). Ime po obliki rasti te vrste (5).

39. ***Hedera helix***: navadni bršljan

Hédera: Lat. *hedera* izvira iz gr. *hedra* (sedenje; trdno opiranje na podlago); ime se nanaša na pritrjenost bršljana na podlago. Kljub tej razlagi pa etimologija imena ostaja negotova. V splošnem predpostavljajo izvor iz indoevr. korena **ghed-* (oprijeti; okleniti (se)), ker rastlina pleza navzgor oziroma se vzpenja po drevesih in zidovih. S pomočjo opore se lahko vzpne do 20 metrov visoko (5, 24, 26, 34).

hélix: Gr. *helix* (zavoj; (spiralno) zavit; vijugast) iz gr. *helissein* (vrteti; valjati; kotaliti). Poimenovanje naj bi se navezovalo na vitice bršljana, kar je z botaničnega vidika napačno, saj rastlina nima vitic in se tudi ne ovija okoli opore, temveč se oprijema površine kot vzpenjavka (5, 24, 26, 59).

40. ***Hepatica nobilis***: navadni jetrnik

Hepática: Ime izvira iz srednjeveškolat. *hepatica* kot izpeljanke iz lat. *hepaticus* (jetrni), ta pa je prevzeta iz gr. *hepatikos* (jetrni) iz gr. *hepar* (rodilnik: *hepatos*) (jetra). Poimenovanje po listih, katerih ploskev je v obrisu trikotna in razdeljena v tri krpe, zaradi česar spominja na obliko jeter, ki so prav tako iz treh režnjev (slika 31). V skladu s srednjeveško doktrino signatur so v preteklosti (sicer s slabim uspehom) rastlino uporabljali za zdravljenje jetrnih in žolčnih bolezni. Dandanes je poznana morda le še v ljudskem zdravilstvu in homeopatiji, sicer pa se v zdravilne namene ne uporablja več, saj je dokazana njena strupenost. Sveža je še bolj škodljiva kot posušena, saj je v njej strupen alkaloid protoanemonin, ki se pri sušenju ter višji temperaturi spremeni v anemonin (5, 25, 26, 31, 33).

Slika 31: Trokrpi list navadnega jetrnika spominja na jetra. (Foto: Sanja565658)

nóbilis: Lat. *nobilis* (plemenit; plemiški; imeniten). Poimenovanje po domnevno izvrstni zdravilni moči rastline, ki so jo včasih uporabljali pri obolenjih jeter (5).

41. ***Humulus lupulus***: navadni hmelj

Húmulus: Namigovanja, da ime izhaja iz lat. *humus* (zemlja), ker vrsta najbolj uspeva v hranljivi, vlažni zemlji, ne držijo. V primeru navadnega hmelja se ni obdržalo starejše lat. ime za to vrsto, temveč tisto, pod katero so Evropejci poznali rastlino za uporabo v pivovarstvu. To ime so prva uporabljala ugrofinska in slovanska plemena na severu, z baltskega območja pa se je ime razširilo v druge dele Evrope. Hegi zato navaja, da srednjeveškolat. *humulus* preko *humlo* izhaja iz slovan. *chmeli* (hmelj). Po drugi razlagi se je to sorazmerno mlado rod. ime oblikovalo na osnovi poimenovanja, ki ga prvič

zasledimo v 12. st. kot *Hoppo-Humulus* pri Hildegardi von Bingen (1098–1179). Očitno gre za polatinjeno germ. ime hmelja, ki izvira iz starospodnje frankovskega **humilo*, staroang. *hymele* oziroma staronordijskega *humli* (hmelj). Vsekakor lahko podobnost med germ., slovan. pa tudi finsko-ugrijskimi imeni za navadni hmelj (fin. *humala*, starobolg. *chmely*, madž. *komlo*) postane bolj razumljiva, če privzamemo, da so indoevropska ljudstva (kot predniki Slovanov in Germanov) pri preseljevanju iz njihove pradomovine na območju Kavkaza stopila v stik s finsko-ugrijskimi ljudstvi, pri čemer je prišlo do medsebojnih jezikovnih vplivov (5, 24, 26, 60).

***lúpulus*:** Označba se pojavlja že v predlinn. imenih, motiv poimenovanja pa za zdaj ostaja negotov. Lat. *lupulus* (volkec) je pomanjševalnica iz lat. *lupus* (volk), možni so različni drugi pomeni, po Pliniju tudi »hmelj«. Po mnenju nekaterih naj bi hmelj drugim rastlinam, ki jih uporablja pri svoji rasti kot oporo, povzročal škodo tako kakor volk drugim živalim. Zaradi »gona po samoohranitvi« naj bi hmelj torej napadal rastline, tako da se vanje trdno zagrizel. Ker pa vendarle ne gre za zajedavca, pomen imena bolje razloži primerjava zelo hrapave površine stebela, ki je porasla z majcenimi plezalnimi laski (kaveljčki), z drugotnim pomenom lat. *lupus* (stroga brzda; lomljena brzda z zazobki za konje). Možna je tudi etimološka razlaga imena s poznolat. *lupus* (ročna žaga), ki je metafora za ugriz volka (5, 24, 26).

Zanimivost: Najzgodnejše dokazilo imena vrste zasledimo v darilni listini frankovskega kralja Pippina, očeta Karla Velikega, iz leta 767/768 v obliki *humlonarias* (hmeljišča). Navadni hmelj naj bi v času preseljevanja narodov iz daljne Rusije prispel v Evropo in naj bi bil neznan antičnim ljudstvom. Četudi sta bila oba pogleda pri nekaterih avtorjih sprejeta, pa veljata za napačna, ker se je vrsta po severni polobli razširila cirkumpolarno in je bila tako domača tudi v Evropi. Poleg tega jo je omenjal tudi Plinij pod imenom *lupus salictarius*. Mlade hmeljeve poganjke so že v antiki uživali podobno kot šparglje (5, 26).

42. ***Hyoscyamus niger***: črni zóbnik

***Hyoscyamus*:** Lat. *hyoscyamus* je izpeljana iz gr. *hyoskyamos* (zobnik) kot zloženka iz gr. *hys* (rodilnik: *hyos*) (svinja), in gr. *kyamos* (bob); gr. *kyamos/pyamos* sta tujki neznanega izvora. Morebiti antično ime izhaja iz primerjave boba s trebušasto glavico s pokrovcem, dolgo do približno 1,5 cm (slika 32). Drugotna interpretacija imena je, da z uživanjem strupene zeli prašiči dobijo krče. Rastlina namreč velja v celoti za strupeno (zlasti semena

in listje), saj vsebuje tropanska alkaloida skopolamin in hiosciamin, ki povzročata omamljenost. Mogoče pa lahko ime povežemo s starogr. *hys* (prašič) in *kyamos* (kost); v grški mitologiji je čarovnica Kirka Odisejeve spremljevalce spremenila v prašiče s kostjo, ki bi morda lahko bila svinjska (5, 24, 26, 31).

níger: Lat. *niger* (črn; črnkast; temen). Poimenovanje po vijoličastih oziroma temnih lisah in žilah v cvetnem vencu (slika 32) in tudi po sivorjavih semenih črnega zobnika – v nasprotju z belim zobnikom (*Hyoscyamus albus* L.), ki pa ima bledorumen venec ter rumenkasta semena. Te »žile« venčnih listov so v resnici vzorci, ki delujejo kot nekakšni potokazi za žuželke, saj jih usmerjajo k medicini in v dele cveta, ki jih je treba oploditi (5, 26, 32, 61).

Slika 32: Trebušasta glavica s pokrovcem (levo) in cvet s temno vijoličnimi lisami ter »žilami« (desno). (Foto: Isidre blanc; H. Zell)

43. *Hypericum perforatum*: šentjanževka

Hypericum: *Hypêricum* je nepravilno naglaševanje imena! Ime prevzeto iz gr. *hypereikon* (po Hipokratu) in gr. *hyperikon* (po Dioskuridu) in pomeni »takson z zelenimi listi, podobnimi vresju«; morda mišljena šentjanževka (*Hypericum perforatum*) ali vrsta *Hypericum empetrifolium*. Besedi sta zloženkici iz gr. *hypo* (med; pod), lahko pa beseda tudi izpričuje stopnjevanje v lastnostih kot na primeru *hypo-glaukos* (nekoliko modrikast) in gr. *ereike* (vresovke). Ime *hypereikon* torej ni mišljeno v krajevnem smislu kot »med vresami rastoč takson«, temveč se razume v smislu razvrstitve glede na stopnjevalne lastnosti kot »vresam nekoliko podoben takson«. Ta primerjava postane razložljiva šele ob predpostavki, da *hypericum* pomeni isto kot *chamaepitys*, gr. *pitys* (smreka; bor; pinija), saj se podobnost tako navezuje na igličaste liste vrste *Hypericum empetrifolium*, ki spominjajo

na majhne luskaste zimzelene liste različnih vrst resja. Druga razlaga navaja povsem drugačen prevod gr. *hypericum*: iz gr. *hyper* (preko) in gr. *eikon* (slika). Poimenovanje v tem primeru izvira iz verovanja, da rastlina poseduje moč, s katero »dvigne našo duševnost iz temnih notranjih podob strahu in depresije ter nam prinese novo upanje za lepšo prihodnost« (62). S tem bi lahko povezali tudi njeno antidepresivno delovanje, ki je tudi klinično dobro dokazano. Ponekod je razlaga drugo navedenega pomena imena drugačna. Temelji na običaju, ki so ga ohranjali v nekaterih domovih na kresni dan (dan svetega Janeza Krstnika), ko so šentjanževko obesili nad versko nabožno podobo, da bi jih obvarovala pred zlom (5, 24, 26, 63, 64).

perforátum: Lat. *perforatus* (preboden; preluknjan); poimenovanje po majhnih pikah na listni ploskvi. Če liste podržimo proti svetlobi, da skozi preseva, so zaradi pikic videti preluknjani, kot bi bili prebodeni z iglo. Bolj v sredini zelenih listov so prosojne pike, ki so dejansko okrogle votlinice (žleze), napolnjene s hlapnim oljem. Ob robu zelenih listov, včasih na čašnih, zlasti pa na venčnih listih so vidne črne pike (slika 33). Gre za žleze, v katerih se kopičijo rdeče obarvani naftodiantroni (rdeče obarvani hipericin in njemu sorodne spojine) kot rdeče obarvana aromatična smola. Če liste zmečkamo med prsti, se ti obarvajo rdeče zaradi te smole (5, 26, 32, 33, 34, 65).

Zanimivost: Plinij je navajal drugačen pomen besede *hypericum*; ob predpostavki, da je lat. *hypericon* = *chamaepitys*, bi se današnje rod. ime za krčnice (*Hypericum*) po Pliniju nanašalo na vrsto *Ajuga chamaepitys*, medtem ko je šentjanževka po njegovo *androsaemon*. Lat. *androsaemon* (šentjanževka) izhaja iz gr. *androsaimon*, ki dobesedno pomeni »človeška kri«; gre za zloženko gr. *aner* (rodilnik: *andros*) (človek), in *haima/aima* (kri). Poimenovanje se navezuje na krvavo rdeč sok, ki se izloči iz popkov, cvetov ter listov, če jih zmečkamo med prsti. Po doktrini signatur velja šentjanževka zaradi tega krvavega »podpisa« za odlično sredstvo zoper (krvavim) ranam. Nekatera slov. ljudska imena (ivanovka in Janezova roža) in tudi ime šentjanževka namigujejo na to, da rastlina začne cveteti okoli kresa ali šentjanževega. Krvavordeče obarvanje prstov po tem, ko cvetove pomanemo, je pripomoglo, da so nekoč verjeli, da barva predstavlja kri, ki je tekla ob obglavljenju svetega Janeza Krstnika. Poleg tega je rastlina na njegov god, 24. junija, v polnem razcvetu (5, 26, 28, 34).

Slika 33: Prosojne pikice v sredini ter temne pikice na robovih zelenih listov (levo) in temne pikice na robovih venčnih listov (desno). (Foto: AnRo0002; Peripitus)

44. *Impatiens balsamina*, *Impatiens glandulifera*, *Impatiens noli-tangere*: breskvica, žlezava nedotika, navadna nedotika

***Impatiens*:** Lat. *impatiens* (nepotrpežljiv; občutljiv) zložena iz *im-/in-* (predpona, ki podaja zanikanje) in *patiens* (potrpežljiv; prizanesljiv). Ime prvič izpričano v 16. st. pri Dodonauesu kot *impatiens herba* (nestrpna zel) zaradi ob najmanjšem dotiku eksplozivno odpirajočih se plodov. Ko plodovi (glavice), dozoriijo, je notranji tlak na stene zelo velik, zaradi česar se ob vsakršni spremembi razporeditve teh sil glavice eksplozivno razpočijo; zadošča že veter ali nekaj dežnih kapljic (slika 34). V tej silovitosti tudi semena dobesedno izmeče iz ploda, da poletijo daleč v okolico, celo do 7 metrov (5, 24, 26, 31).

Slika 34: Zrel plod (levo), ki se ob najmanjšem dotiku naglo razpoči (v sredini) in razseje semena (desno). (Foto: CC BY-SA 3.0)

***balsamina*:** Iz lat. *balsaminus* (balzam) je izposojenka iz gr. *balsaminos* (balzam) iz gr. *balsamon*; poimenovanje po vonju te vrste (5, 26).

glandúlifera: Iz lat. *glandulifer* (noseč žleze) iz lat. *glandulae* (žleze; (otekli) mandeljni)), ki je pomanjševalnica od lat. *glans* (rodilnik: *glandis*) (želod), in *-fer* (-nosilen; -noseč). Poimenovanje po žlezni laski na pecljih listov (5, 24, 26).

nóli-tángere: Iz lat. *noli*, velelna oblika od *nolle* (ne hoteti) in lat. *tangere* (prijeti; dotakniti se). Morda se ime navezuje na to, da se vrsta *Impatiens noli-tangere* uporablja kot celilni balzam. Dobeseden slov. prevod pridevka *noli (me) tangere* bi se glasil »ne dotikaj se (me)« (5, 26).

45. ***Ipomoea purga*:** jalapa

***Ipomœa*:** Ime po Linnéju iz leta 1751 izhaja iz gr. *ips* (rodilnik: *ipos*) (ličinka škodljivca vinske trte), po Teofrastu pomeni *ips ipos* (lesni črv) in gr. *homoios* (podoben). Motiv poimenovanja ni razjasnjen, najbrž pa se manj navezuje na razlago, da se vrste tega rodu, ki so ovijalke, pri plezanju ovijajo drugih pokončnih in nižjeležečih rastlin podobno, kot se mota oziroma vije črv. Bolj je verjetna razlaga, da ime izvira iz uporabe gomoljaste korenike mehiške vrste (*Ipomoea purga*) kot odvajalo in sredstvo proti glistam (antihelmintik) (5, 35).

púrga: Iz špan. *purga* (odvajalo), ki je izposojena iz lat. *purgare* (odvesti; očistiti) iz lat. *purus* (čist). Korenika te v Mehiki domače vrste daje od 16. st. dalje najbolj učinkovito in v Evropi najbolj cenjeno odvajalno sredstvo (bolj drastik kot purgativ) (5).

46. ***Juglans regia*:** navadni oreh

***Júglans*:** Lat. *iuglans* (oreh), ime ploda in tudi drevesa, prvotno poimenovan po plodovih iz lat. *Iuppiter/Iupiter* (rodilnik: *Iovis*) (Jupiter), in lat. *glans* (plod bukvovk: želod, žir, kostanj, pa tudi datelj, oreh). Na Balkanu in v Prednji Aziji domače drevo so že v 4. st. pr. n. št. naselili iz Ponta preko Grčije najprej na Sicilijo in nato še v Italijo. Njeno rimsko poimenovanje je zato prevodni kalk gr. *Dios balanos* (iz gr. *Dios*, ki je rodilnik od gr. *Zeus* (Zevs)) in gr. *balanos* (plod bukvovk: oreh; datelj). Pri tem ostaja nejasno, kateri takson so prvotno označevali s tem imenom. Dokazila kažejo bolj na plodove pravega kostanja, lahko pa je bil mišljen tudi oreh. Ta ima okrogel, koščičast plod z zelenim zunanjim delom in seme v obliki razbrzdane koščice v sredini (5, 26, 31).

régia: Iz lat. *regius* (kraljevski; kraljevi) iz *rex* (rodilnik: *regis*) (kralj). Pridevek zasledimo že v predlinn. imenih, nastal pa je kot prevodni kalk gr. *basilikos* (kraljevski; kraljevi) in se izvorno nanaša na Lambertovo lesko, lat. *Corylus maxima* (5, 26).

47. ***Juniperus communis*:** navadni brin

***Juníperus*:** Lat. *iuniperus* (brin). Etimologija imena ni zanesljivo razjasnjena, vsekakor pa se sama beseda pojavlja kot stara zloženka. Negotova se zdi razlaga, sprejeta po Walde-Hofmannovi knjigi, da je izvor imena v **ioini-perus*, ki preko **ioini-* in lat. *iuncus* izhaja iz **ioini-kos* (biček; loček), ta je najbližje staroirsk. *aoín* in srednjeveškoirsk. *ain* (biček; loček), saj je drugi del besede popolnoma neupošteván. Bolj smiselna se zdi razlaga, da gre za zloženko **iuni-perus*, ki izhaja iz **iuveni-paros* ((pre)zgodaj rojen; splavljen) iz *iuvenis* (mlad), od tod *iuni* (mlajši), in *parus* (-rojen) iz *parere* (roditi). Poimenovanje se potemtaka navezuje na močno abortivno delovanje vejic smrdljivega brina (*J. sabina*), ki vsebujejo hlapna olja z veliko strupenega sabinena in tujona. V ljudskem zdravilstvu so ga uporabljali kot sredstvo za pospeševanje menstruacije (emenagog), kar so vsaj tja do zgodnjega novega veka velikokrat zlorabili pri namernem povzročanju splavov. Možna je tudi razlaga, da je ime zloženka iz *junior* (mlajši) in *parere* (pojaviti se), kar bi lahko povezali z iglicami brina, ki so vedno zelena in so zato videti večno mlada (5, 26, 33).

***commúnis*:** Lat. *communis* (navaden) (5).

48. ***Laurus nobilis*:** navadni lovor

***Láurus*:** Lat. *laurus* (lovor; lovorjeva vejica; lovorjev venec). Ime je povezano – ob sicer opazni zamenjavi prvega glasu besede iz /d/ v /l/ – z gr. *daphne* (lovor) oziroma njenimi sorodnimi oblikami, zlasti *laphne*. Kljub temu ostajata zgodovina prevzema besede in njegov skupni izvor iz nekega starega sredozemskega jezika neznana (o slednjem sklepamo zato, ker gre za rastlino sredozemskega porekla). Gr. ime vrste (*daphne*) je kar prek dveh likov in tako prek dveh različnih zgodb povezano z gr. mitologijo. Nimfo Dafno je vztrajno zasledoval bog Apolon in tik preden bi jo ujel, se je Dafna spremenila v lovor, zato je bila rastlina posvečena njej. Dafnis pa je bil eden izmed sicilskih kmečkih polbogov, ki naj bi ga mati zavrгла v lovorovem gaju, kjer so ga našli pastirji in poimenovali po drevesu, pod katerim je bil zapuščen (5, 26, 66, 67).

nóbilis: Lat. *nobilis* (plemenit; plemiški; imeniten). Poimenovanje po domnevno izvrstni zdravilni moči rastline, ki so jo včasih uporabljali pri obolenjih jeter. Pridevek se je že v antiki nanašal na lovor (ali pa na religiozno češčenje) (5).

Zanimivost: Navadni lovor je bil pri Grkih sveto drevo, posvečeno Apolonu iz Delfija, poznan pa je tudi kot simbol velikih pesnikov. Lovor kot simbol zmagoslavja in časti so v obliki lovorovega venca dajali na glave zmagovitih vojskovodij, zmagovalcev na olimpijskih igrah, pesnikov itd. V srednjem veku so ga podarjali celo najbolj uspešnim dijakom, kar označuje fr. beseda za maturo (*baccalaureat*) in it. beseda za diplomo (*laurea*). Oba izraza prihajata iz srednjeveškolat. *baccalaureus* (nosilec prve akademske stopnje), ki preko starofr. *bachelier* (mlad plemič; bodoči vitez) izhaja iz srednjeveškolat. *baccalarius* (lastnik kmetije) (5, 26, 35).

49. ***Lavandula angustifolia*, *Lavandula hybrida*, *Lavandula latifolia*, *Lavandula spica*:**
prava sivka, hibridna sivka, širokolistna sivka, klasasta sivka

***Lavándula*:** Izvor rod. imena ostaja za zdaj nezadostno razjasnjen. Nekateri dvomijo o sicer splošno sprejeti izpeljavi imena *lavandula* iz lat. *lavare* (umivati; prati), ki naj bi jo povezovali s priporočeno uporabo sivkinega olja kot dišečega dodatka kopalni vodi. Čeprav so vrste roda *Lavandula* domače v sredozemskem prostoru, se zdi, da doslej ni znana nobena lat. označba tega rodu. Predlinn. poimenovanji po C. Bauhinu in J. Bauhinu izvirata preko srednjeveškolat. *Lavendula* iz srednjeveškolat. *lavindula*, ki je najstarejše izpričano ime iz 9. st. Pri razjasnitvi etimologije srednjeveškolat. *lavindula/levendula* moramo najprej izhajati iz zdravilne uporabe, pa tudi iz močnega vonja apotropejske moči sivke. Zanja po ljudskem verovanju velja, da varuje pred demoni in ušmi. Ob upoštevanju tega vidika lahko rod. ime povežemo z lat. *levare* (olajšati; zmanjšati; (ne)zaželeno odpraviti), kar razlagamo z delovanjem sivkinega olja, saj odpravlja maternične krče in pomirja. Z drugim pomenom lat. *levare* (opogumljati; okrepiti; poživiti) se odpre pot do še ene razlage izvora imena – poimenovanje po dozdevni moči rastline pri obrambi pred zli duhovi (5, 26).

***angustifolia*:** Iz lat. *angustifolius* (ozkolisten) kot zloženke iz lat. *angustus* (ozek) in lat. *-folius* (-listen), iz lat. *folium* (list) (5, 26).

hýbrida: Lat. *hybrida* (tudi *hibrida*, *ibrida*) (križanec; mešanec; nezakonsko dete) se nanaša na živali, šele v drugi vrsti na ljudi. Gre za tujko neznanega izvora, prilagojeno gr. *hybris* (prevzetnost; razuzdanost). Ker vrsta sploh ni križanec, ostaja motiv poimenovanja deloma že po Linnéju nedoumljiva uganka. Najbrž pomen temelji na tem, da so se navadne značilnosti dveh rodov med seboj pomešale (5, 24).

latifólia: Iz lat. *latifolius* (širokolisten), ki je zloženka lat. *latus* (dolg; širok) in lat. *-folius* (glej zgoraj) (5, 26).

spíca: Iz lat. *spicatus* (zašiljen; prisotren; klasast) iz lat. *spica* (žitni klas; klasasto socvetje). Poimenovanje po klasastem socvetju vrste (5).

50. ***Levisticum officinale*:** navadni luštrek

***Levísticum*:** Rod. ime *Levisticum* je uvedel John Hill (1702–1775) in so ga dolgo časa zamenjevali z rod. imenom *Ligusticum* (velestika), zato se v predlinn. poimenovanjih luštrek pojavlja pod obema imenomoma. Dvojne označbe segajo vse do antike (poznolat. *levisticum/ligisticum*) in so primerljive z najstarejšo izpričano obliko lat. *ligusticum*. Slednjo je Plinij povezal z lat. *Ligusticus* (ligurski) na osnovi domnevnega izvora rodu iz Ligurije (Italija), čeprav luštrek tam zagotovo ni domač. Kot izvorni prostor velja Iran, od koder naj bi ga prinesli v Evropo šele v 8. st. Poleg tega ne poznamo niti gr. inačice imena (gr. *libisticon* ni povezan z lat. *levisticum*), kot tudi ne motiva poimenovanja, ki bi se oziral na dejanski izvor roda, zato ostaja ime naposled nepojasnjeno (5).

officinále: Glej *Borago officinalis* (stran 31).

51. ***Lophophora williamsii*:** pejotl

***Lophóphora*:** Ime izhaja iz gr. *lophophoros* (noseč perjanico/čop) kot zloženka iz gr. *lophos* (perjanica na šlemu/čeladi; petelinja roža; šop las) in gr. *pherein* (nositi). Ime se navezuje na okroglasto, delno obliki glave podobno steblo, na vrhu katerega se iz čopičastega šopka laskov razvije majhen, blede rožnat cvet (slika 35) (5, 26, 31, 68).

Slika 35: Cvet, ki zraste iz šopka laskov na vrhu kaktusa. (Foto: Dav Hir)

***williamsii*:** Gre za eponimno ime, katerega izvor ostaja nerazjasnjen. Najverjetneje naj bi izhajal iz priimka prečastitega Theodorea Williamsa, lastnika zbirke kaktusov na ozemlju župnišča Hendon v Angliji. Manj zanesljiva je razlaga, da naj bi vrsti pridevek podelil Charles Lemaire po C. H. Williamsu, ki je bil britanski veleposlanik Bahie (ene od zveznih držav Brazilije) (69).

Zanimivost: *Pejotl* v azteškem jeziku pomeni »korenina«, gre pa za kroglast kaktus, velik kot pest in brez trnov, ki raste na stepskem območju med reko Rio Grande na severu in osrednjo Mehiko. Srednjeameriški in južnoameriški staroselci z visokih planot Mehike ga že od nekdaj častijo kot božanstvo zaradi njegovih opojnih snovi, katerih delovanje se zdi nekoliko srhljivo in so ga zato povezovali z nečim nadnaravnim; uživali so ga pri večinoma skupnih verskih obredih. Glavnate konce so odrezali, nadzemski del pa narezali na rezine, posušili na soncu ter pri tem nastale »meskalinske gumbke« zaužili ali žvečili kot halucinogen. Učinek v pejotlu prisotnih snovi jim je omogočal, da so se čutili bližje bogovom, zato so rastlino častili kot »božjega posrednika«. Novodobni farmacevti so iz rastline pridobili 9 različnih alkaloidov, med njimi meskalin, ki je nevarno mamilo, včasih je bil pomemben v medicini. Danes ga v zdravilne namene ne uporabljamo več, medtem ko so ga v homeopatiji včasih uporabljali pri možganskih motnjah. Danes ga uporabljamo le še pri biokemičnih raziskavah (5, 26, 35).

52. ***Malva sylvestris*:** gozdni slezenovec

***Málva*:** Lat. *malva* (slezenovec), gr. *malache/moloche* (slezenovec) izvirata iz neznanega jezika sredozemskega prostora. V cvetovih, listih in steblih slezenovca je prisotnih veliko

sluzi, ki vesplošno zaščitijo sluznice telesa – tako v grlu in nosu, v pljučih, želodcu kot tudi v mehurju ter spolovilih. Ime naj ne bi bilo povezano z gr. *malakos* (mehek), v smislu mehko izločen, četudi so že v starem veku uporabljali sluz slezenovca z mehčalnimi učinki kot mucilaginozum (5, 24, 26).

***sylvéstris*:** Iz lat. *silvester/silvestris* (gozdni; samorasel; rastoč v gozdu v nasprotju s kultiviranimi taksoni) (5, 26).

53. ***Melilotus officinalis*:** navadna medena detelja

***Melilótus*:** Lat. *melilotus* dobesedno pomeni »medeni cvet« in izvira iz gr. *melilotos/meliloton* (medena detelja) iz gr. *meli* (med) in gr. *lotos* (cvet; detelja v širšem pomenu). Poimenovanje po dišečih, svetlorumenih cvetovih medene detelje, ki zaradi obilja medicine in medenega vonja predstavlja odlično medonosno rastlino. Čim hujša je vročina in čim bolj presušena je rastlina, tem močnejši je njen vonj (5, 24, 26, 27).

***officinális*:** Glej *Borago officinalis* (stran 31).

54. ***Melissa officinalis*:** navadna melisa

***Melíssa*:** Najstarejše dokazilo imena je starofr. *melisse* iz 13. st. Rod. ime se pojavlja že v predlinn. poimenovanjih (na primer *Melissa hortensis*), ki so izhajala iz srednjeveškolat. *melissa*, skrajšane oblike lat. *melissophylon*. Današnje lat. rod. ime naj bi izviralo iz novogr. *melissa* (čebela) zaradi tega, ker je rastlina od nekdanj veljala za cenjeno čebeljo pašo. Ponekod so nove panje še nedolgo nazaj natirali z meliso, saj so opazili, da ta v prazen panj privablja čebele in tudi, da ostanejo v njih, če zelišče sadijo blizu čebelnjakov. Četudi se zdi razlaga o motivu poimenovanja smiselna, nekateri avtorji navajajo drug motiv. Lat. ime po njihovem mnenju izhaja iz gr. imena za citronsko meliso (navadno meliso), gr. *meliteia*, ki je izpeljana iz gr. *meli* (rodilnik: *melitos*) (med). Poimenovanje bi potemtakem lahko izhajalo iz prijetnega, po limoni dišečega vonja vrste (takrat Grki še niso poznali limone, zato je primerjava nastala pozneje). V listih je prisotno eterično olje, sestavljeno iz monoterpenov, med katerimi sta pglavitna citronelal in citral, ki je zmes geraniala in nerala. Ta je odgovoren za močan vonj rastline po limoni (5, 26, 33, 34).

***officinális*:** Glej *Borago officinalis* (stran 31).

55. ***Mentha aquatica*, *Mentha crispa*, *Mentha* × *piperita*:** vodna meta, kodrasta meta, poprova meta

***Méntha*:** Različne vrste so že v antiki služile kot zdravilne rastline. Lat. *mentha/menta* je prevzeta iz gr. *minthe/mintha/minthos* (meta; v širšem pomenu označba različnih vrst *Mentha*, tudi iz rodu *Calamintha* in *Nepeta*), ki je očitno izposojenka iz nekega neznanega, verjetno sredozemskega jezika. Rod. ime *Mentha* spominja na ime nimfe *Minthe*, ki je bila ljubica Hada, grškega boga podzemlja. Obstaja več različic te legende, po eni naj bi Hadova žena Perzefona nimfo spremenila v zelišče (meto), po drugi različici pa naj bi jo poteptala v tla, a je Had omogočil, da je *Minthe* lahko živela naprej kot meta (5, 24, 26).

***aquática*:** Iz lat. *aquaticus* (vodni; v vodi ali na vodi živeč), ki je izpeljan iz lat. *aqua* (voda). Pridevek, ki odraža tip rastišča te vrste, in sicer gre za vlažna, mokra rastišča (5, 24).

***críspa*:** Iz lat. *crispus* (skodran). Poimenovanje po kodrastih širokih jajčastih listih te vrste (5, 32).

***piperíta*:** Iz lat. *piperitus* (poprov; podoben popru; poprast), izpeljano iz lat. *piper* (popper) po močno dišečem vonju in ostrem, popru podobnem okusu listov te vrste. Vrsto prvič omenjajo v Angliji konec 17. st., kjer je nastala s spontanim križanjem dveh vrst – samonikle vodne mete (*Mentha aquatica*) in klasaste mete (*Mentha spicata*), ki je tako kot poprova meta hibridnega nastanka. Ker je vrsta križanec, ne tvori semen, zato v naravi praktično ne raste in velja za kultivirano rastlino. Pri nas uspeva več divje rastočih vrst mete z vonjem, ki spominja na poprovo meto; večina med njimi ne vsebuje mentola, ampak več karvona (5, 24, 26, 30, 31, 33, 35, 70).

56. ***Oenothera biennis*:** dvoletni svetlin

***Oenothéra*:** Lat. *oenothera* je izposojenka iz gr. *oinotheras/oinotheris* (grm, katerega »korenina« (ali korenika) naj bi dišala po vinu (po Teofrastu)), oziroma gr. *oinotheris* (cvetlica s korenino z vonjem po vinu). Vse drugo glede etimologije imena ostaja nerazjasnjeno. Skladno z zgoraj navedenimi pomeni gr. *oenothera* morda izvira iz gr. *oinos* (vino) in *ther* (divja žival), pri čemer poimenovanje temelji na prepričanju iz starega veka, da lahko s po vinu dišečo korenino svetlina ali z izvlečkom teh korenin ukrotijo divjo žival. Zanimivo je, da ena od razlag izvora imena navaja povsem drugačen prevod gr. imena

oenothera, in sicer gr. *oinos* pomeni »vino« in *thera* »pregnati«, saj so nekoč s svetlinom zdravili zastrupitve z vinom oziroma alkoholom. V ta namen in tudi pri preprečevanju posledic čezmernega uživanja alkoholnih pijač se danes uporablja svetlinovo olje (5, 24, 26, 28).

biénnis: Lat. *biennis* (dvoleten) iz lat. *bi-* (dvakrat) in lat. *annus* (leto). Poimenovanje se nanaša na dvoletno življenjsko dobo rastline. V prvem letu iz semena zraste rozeta (listna rožica), ki je čisto pri tleh, drugo leto pa iz sredine njenih listov zrastejo steblo in postopoma še cvetovi v socvetju. Po cvetenju rastlina propade, tako da tretje leto ne obstaja več, preživi le seme (5, 24, 27).

57. ***Olea europaea*:** oljka

Ólea: Lat. *olea* (oljka) v nasprotju z lat. *oleaster* (divja oljka), ki ji pripadata tudi lat. *olivia* (oliva) in *oleum*, ki je podobno *olivum* (olivno olje; olje v širšem pomenu besede). Ti izrazi so po prepričanju nekaterih etimoloških slovarjev prevzeti iz grščine, in sicer preko imena za koščičast plod iz starejše gr. osnovne oblike **elaiva* (mlajše *elaia*), nato pa preko imena za olje, ki izvira iz pragerm. **elaivon*. Torej je bilo ime za drevo oblikovano drugotno na podlagi imena za plod (oliva) in olje (to je olivno olje iz plodov – oliv). Z etimološkega stališča je pomenljivo, da lahko najdemo povezavo z gr. imenom za oljko in olivo le v armenskem *ewl* (olje) (5, 26).

europáa: Lat. *Europaeus/europaeus*, gr. *Europaios* (evropski) iz gr. *Europe*, ki je predstavljal geografski pojem, najbližji oznaki grškega kopnega nasproti polotokom in otokom, pozneje pa pomeni celina. V splošnem se oznaka *europaea* večinoma nanaša na vrste tega roda, ki so razširjene zlasti na drugih celinah (5).

Zanimivost: Oljka je najstarejša in najbolj znana kulturna rastlina Sredozemlja. Gojenje oljk je bilo poznano že dolgo pred prvo omembo Homerja v Grčiji in z Egejskih otokov, pa tudi na Prednjem Orientu, v Mali Aziji in Severni Afriki, zato je kot domovina privzeto vzhodno ozemlje Sredozemlja. V zahodno Evropo so jo razširili Feničani, Grki in Rimljani (5, 33, 35).

58. ***Panax ginseng*:** pravi ginseng

Pánax: V antiki so z gr. *pharmakon panakes* = *panakeia* splošno označevali »popolno vsestransko zdravilo«, ime pa so uporabljali za različne aromatično dišeče zdravilne

rastline, deloma najbrž kobilnice iz rodu *Ferula*. Bolj konkretno pa so z gr. *panakes/panax* (po Dioskuridu) = gr. *opopanax* (po Teofrastu) poimenovali hironovo vsezdravko (*Opopanax chironium*). Grški zloženci *panakes* (s) in *panax* (m) izvirata iz gr. *pas* (srednji spol: *pan*) (vse), in gr. *akos* (zdravilo; zdravljenje), iz gr. *akesthai* (zdraviti). Po drugi razlagi pa poimenovanje izhaja iz imena starogr. boginje zdravja Panaceje, ki je zdravila vse bolezni (5, 26, 71).

gínseng: Na Kitajskem se ginseng nedvomno imenuje kit. *renshen*, iz *ren* (človek; tudi ginseng) in *shen* (mesnata; grenka korenina), ki opisuje prastaro zdravilno rastlino s korenino, velikokrat oblikovano kot človeška postava. Pridevek je nastal iz imena za drogo, ki jo je kot fr. *ginseng* leta 1663 v Evropo posredoval fr. popotnik Jean de Thevenot (1633–1667) s svojega raziskovanja Azije. Fr. oblika imena *ginseng* ni mogla biti prevzeta na fonetični osnovi kit. imena za vrsto. Bolj verjetno je, da izvira iz kit. *jingshen* (energija; življenjska moč; vitalnost), iz kit. *jing* (čistiti; izboljšati). Drugi del imena ni identičen s kit. *shen* (ginseng), ampak se ujema z drugim pomenom kit. *shen* (bog; božanstvo), ki verjetno izhaja iz dozdevno vseмогоčnega delovanja rastline (5, 26).

Zanimivost: Rod. ime po Linnéju se je sprva nanašalo le na domači vrsti iz Severne Amerike: *P. quinquefolium* kot »nadmestna« rastlina za *P. ginseng* ter *P. trifolium*. Ker sta *P. ginseng* in *P. quinquefolium* v preteklosti predstavljali čudežno sredstvo zoper vse bolezni in tegobe, je Linné ime *Panax* prenesel na celoten rod. Korenika pravega žen-šena je zaradi vsebnosti triterpenoidov v vzhodni Aziji že 2000 let cenjena kot vsestransko zdravilo, zlasti za povečanje vitalnosti in storilnosti. Uporaba je povezana z mistično predstavo, ki jo imajo ljudje o njej, k večjemu spoštovanju rastline pa vpliva tudi sama oblika korenike, podobna človeškemu telesu. Rastlina naj bi zdravila oziroma preprečevala veliko bolezni in pri nekaterih dejansko izboljša stanje ali pospeši ozdravljenje zaradi splošno poživljajočega delovanja. Poznana imena za vrsto so tudi kit. *schen-schen*, *schin-geng*. Prvotno ohranjen zapis botaničnega imena po R. Mansfeldu se glasi *Panax schin-seng* (5, 26, 31, 35).

59. ***Papaver somniferum* in *Papaver rhoeas*:** vrtni mak in poljski mak

Papáver: Lat. *papaver* (mak) je z etimološkega vidika težko razložljiva beseda. Verjetno izhaja iz korena **pap-* (napihnuti) zaradi napihnjene makove glavice v obliki mošnjička (slika 36) (5, 26).

Slika 36: Glavica poljskega maka v obliki mošnjčka – rastoča (levo) in posušena, iz katere se sipajo semena (desno). (Foto: Venividi)

somniferum: Iz lat. *somnifer* (ž) (uspavalen; narkotičen) kot zloženke iz lat. *somnus* (spanje; sen) in *-fer* (-prinašajoč; -noseč), iz lat. *ferre* (nositi). Pridevek se nanaša zlasti na vrtni (uspavalni) mak zaradi njegovega učinka. Ime je v manjši meri povezano z uporabo makovega mlečka kot napitka pred spanjem za otroke, temveč bolj z že v antiki poznanim narkotičnim učinkom alkaloidov (morfina, narkotina in kodeina), ki so v mlečku nezrelih prerezanih makovih glav. V srednjem veku so pripravljali tako imenovani *spongium somniferum*; spužvo podrazreda *Ceractinomorpha* so prepojili z opijem oziroma njegovimi učinkovinami ter jo uporabili kot anestetik pred kirurškimi posegi (5, 26, 72).

rhæas: Lat. *rhæas* izhaja iz gr. *rhoias mekon* (poljski mak), ki je besedna zveza iz *mekon* (mak) in gr. *rhoia*, jonsko *rhoie/rhoa*, atiško *rhoa* (granatovec; granatno jabolko), zaradi živordeče barve venčnih listov vrste *P. rhæas* (slika 37), podobne koralno rdečim (»granatno rdečim«) venčnim listom cvetov granatovca. Ta gr. beseda, če ne gre za tujko, verjetno sodi h gr. *rhein* (teči; izlivati), vendar ne zaradi sočnosti granatnih jabolk, čeprav se s stiskanjem le teh tudi pridobiva sok. Poimenovanje izhaja iz gr. *rhoe* (polzenje; lezenje; izliv) zaradi uporabe lubja debla, vej in korenin granatovca, v katerih so čreslovine, zoper diareji, pri izlivu krvi (hematomi, podplutbe) ... Možna je tudi druga razlaga imena iz gr. *rhein* (drseti; polzeti) zaradi rahlo pritrjenih cvetnih listov, ki hitro odpadejo, že takrat, ko rastlino odtrgamo (5, 24, 26, 31, 35).

Slika 37: Granatno rdeči, nežni venčni listi vrste *P. rhoeas*, ki hitro odpadejo. (Foto: Isidre blanc)

Zanimivost: Ko zarezemo v zelene, to je nezrele makove glavice vrtnega maka, priteče iz njih mlečni sok (mleček), ki se na zraku posuši, potemni in spremeni v opij. Iz njega izločamo alkaloida, med katerimi je glavni morfin (5, 26).

60. ***Paris quadrifolia***: volčja jagoda

Páris: Eno izmed predlinn. poimenovanj za *P. quadrifolia*, ki se pojavi najprej v 16. st., je *herba Paris* oziroma *herba Paridis*, zato se zdi, da je bilo za osnovo rod. imena *Paris* vzeto ime trojanskega kraljeviča Parisa iz gr. mitologije (rodilnik: Paridis). Zevs naj bi mu zadal nalogo, da med tremi boginjami (Ateno, Hero in Afrodito) izbere najlepšo in ji podari jabolko Eride, boginje prepira. Štirje stebelni listi rastline (slika 38) naj bi ponazarjali Parisa in tri boginje, nad vsemi pa naj bi kraljevalo »jabolko razprtije«, ki pri volčji jagodi predstavlja plod v obliki črno modre, rahlo strupene jagode. Glede na to, da je Paris veljal za junaka prijetnega videza in naj bi z ugrabitvijo špartanske kraljice Helene sprožil trojansko vojno, je možna tudi povezava med prijetnim videzom Parisa in rastline – za obema se skriva velika nesreča. Po drugi razlagi je ime izpeljano iz lat. *par/parilis* (enak; enakomeren) zaradi pravilne razporeditve dveh parov listov. Zgodovina poimenovanja in etimologija rod. imena sta za zdaj povsem nezadostno razjasnjena. Starejša ali celo antična imena vrste niso odkrita, tako da je tudi namigovanje na razsodbo Parisa komajda kaj več kot ena številnih praznih etimoloških legend zlasti, ker je brez vsake antične ali novodobne podlage (5, 24, 26, 27, 73).

Slika 38: Štirje stebelni listi in nad njimi črno moder plod volčje jagode. (Foto: George Chernilevsky)

***quadrifolia*:** Iz lat. *quadrifolius* (štirilisten), ki je zloženka lat. *quadri-* iz lat. *quattor* (štiri), v zloženki kot *quadri-*, in lat. *-folius* (-listen). Ime se nanaša na štiri sedeče liste (slika 38), ki so nameščeni v navideznem vretencu na koncu stebela. Zanimivo je, da vrsto še vedno uvrščajo v družino trlistovk, čeprav se na rastlini običajno razvijejo štirje listi (5, 24).

Zanimivost: Rod. ime se pred Linnéjem pojavlja sprva kot *Herba Paris* (J. Bauhin) in kot *Solanum quadrifolium bacciferum* (C. Bauhin), ki označuje, da so volčjo jagodo najprej prištevali k razhudnikovkam (Solanaceae). Slednje se zdi povsem sprejemljivo ne le zaradi podobnosti plodov *P. quadrifolia* in *Atropa bella-donna* (volčja češnja, tudi iz družine razhudnikovk), temveč zlasti zaradi istovrstnega poteka znakov pri zastrupitvi s plodovi obeh vrst (5, 26).

61. ***Passiflora incarnata*:** zdravilna pasijonka

***Passiflora*:** Rod. ime po Linneju se naslanja na predlinn. poimenovanja treh vrst (*P. caerulea*, *P. lutea* in *P. incarnata*). Špan. zdravnik in botanik Nicolás Monardes (1493–1578) je bil prvi, ki je v pozornost zbujajočih cvetovih, zlasti vrste *P. caerulea*, videl prispodobo Kristusovega trpljenja ali Kristusovega pasijona. Na podlagi tega je skoval poimenovanje *Flos Passionis*, iz lat. *flos* (cvetlica; cvet) in poznolat. *passio* (Kristusov pasijon), oziroma lat. *passio* (trpljenje), od koder sta izpeljana pridevka *passionalis* in *passiflorus*. Ta za kristjane tako čudovita ikonografska povezava posameznih delov cveta z Jezusovim poslednjim dnem (zlasti z mučilnimi pripomočki, s katerimi so trpinčili Kristusa) se pozneje pogosto ponavlja in je različno razlagana. Tako lahko v kronasti

belkasto modrikasti obarvani cvetni časi ugledamo trnovo krono in barvo nedolžnosti (po drugi razlagi naj bi trnovo krono simboliziral privenček, ki je podoben žarkastemu vencu in je med venčnimi listi ter prašniki); v nitastih venčnih listih raztrgano Jezusovo obleko; v kvišku privzdignjenem pecljastem podaljšku (androginoforju) steber, na katerega so privezali Kristusa med bičanjem; v trikrpastih listih sulico; v nadrasli plodnici gobo, prepojeno z žolčem (po drugi razlagi pa kelih); v treh pestičih žeblice za križanje; v petih prašnikih pet ran; v pelodni vrečki hlebec kruha itd. V petih časnih in venčnih listih lahko prepoznamo celo deset Jezusu zvestih apostolov, razen Jude Iškariota, ki ga je izdal, in Petra, ki je Jezusa poprej trikrat zatajil (slika 39) (5, 26, 74).

Slika 39: Cvet zdravilne pasijonke, poln biblijske simbolike (levo in desno). (Foto: H. Zell; Oliver P. Quillia)

incarnáta: Iz *incarnatus* (v barvi mesa), lat. (svetopisemsko) *incarnatus* (»v meso spremenjen«) kot zloženki besed *in* (v; noter) in *caro* (rodilnik: *carnis*) (meso), kar se nanaša na Jezusa in naj bi bilo povezano z barvo cvetov (5).

62. ***Petasites hybridus*:** navadni repuh

***Petasítes*:** Ime že pred Linnéjem kot *Petasites major&vulgaris* (C. Bauhin), ki izhaja iz gr. *petasites* (repuh s širokimi dežnikastimi listi (po Dioskuridu)), izpeljano iz gr. *petasos* (širokokrajen potovalni klobuk ali klobuk s širokimi okrajki proti dežju, tudi dežnikast list različnih taksonov kot sta lapuh in lotos), ta pa iz gr. *petalon* (list) in gr. *petannynai* (razširiti; razprostoreti). Lahko pa lat. ime izvira iz lat. *petasatus*, gr. *petasos* (pokrit s popotnim klobukom), ki izhajata iz gr. *petasus* (širokokrajen popotni klobuk). Po obeh

etimoloških razlagah se poimenovanje nanaša na velike, pogosto srčaste ali ledvičaste liste repuha (slika 40), ki spominjajo na velik klobuk s širokimi krajci. Ti listi so trdi in so lahko poleti široki tudi do 60 cm in dolgi do 100 cm; v Sloveniji ima repuh od vseh rastlin celo največje liste (5, 24, 26, 31, 34, 35, 53).

Slika 40: Velik dežnikast list navadnega repuha.

hybridus: Glej *Lavandula hybrida*.

63. ***Polygala amara*** in ***Polygala senega***: grenka grebenuša in ameriška grebenuša

Polýgala: Do Južne Evrope sta segali le dve vrsti (*P. vulgaris* in *P. chamaebuxus*), v Grčiji pa se rod ni pojavljal. Ime po Linnéju temelji na predlinn. poimenovanjih, kakršno je na primer *P. vulgaris flore albo* »grenka grebenuša z belim cvetnim odevalom« (po C. Bauhinu). Lat. *polygala* (navadna grebenuša (*P. vulgaris*)) izhaja iz gr. *polygalon* (navadna grebenuša), ki dobesedno pomeni »veliko mleka«. V tem pogledu gre za zloženko iz gr. *poly* (veliko) in *gala* (mleko). Ta motiv poimenovanja se zdi na prvi pogled nekoliko nenavaden, saj rastlina ne vsebuje mlečka pa tudi ne povečuje izločanja mleka pri kravah (četudi so v starem veku menili tako)⁴. Ime namreč izhaja iz semantične (pomenske)

⁴ Nekateri literaturni viri navajajo, da se v ljudskem zdravilstvu grenka grebenuša uporablja za povečanje količine mleka pri doječih materah. Tudi krave, ki jih hranimo s senom, v katerem je grebenuša, naj bi dale več mleka. Ta podatek se ne ujema z zgoraj navedenim (33).

povezave z gr. *ornithogalon* (»mlečna zvezda«, pravzaprav »zakrknjen jajčni beljak«), kar namiguje na skoraj vedno zelenkasto belo enojno cvetno odevalo podvrste *P. vulgaris* ssp. *oxyptera* (slika 41) (5, 26).

Slika 41: Beli cvetovi vrste *Polygala vulgaris* ssp. *oxyptera*. (Foto: Fornax)

amára: Iz lat. *amarus* (grenek, pravzaprav oster, pekoč). Poimenovanje vrste po grenkem okusu posušenega zelišča in korenine zaradi grenčin, ki jih vsebujejo (5, 26, 33).

sénega: Pridevek po ljudstvu Seneca iz irokeške plemenske skupnosti. Pridevek po Linnéju za vrsto, ki izvira iz Severne Amerike in jo je leta 1735 John Tennant vpeljal v evropsko farmakologijo. Njeno korenino so uporabljali že ameriški staroselci Seneca kot ljudsko zdravilno rastlino proti kačjim ugrizom (5).

64. ***Polypodium vulgare*:** navadna sladka koreninica

***Polypódium*:** Ime po Linnéju izvira iz predlinn. poimenovanja za vrsto *P. vulgare* (po C. Bauhinu). Lat. *polypodion* je izpeljana iz gr. *polypodion* (sladka koreninica (po Teofrastu in Dioskuridu)), ki je zloženka iz gr. *poly* (veliko; številen) in gr. *podion* (nožice). Ime se nanaša na tanko, grčasto, plazečo in razraslo koreniko, ki je na gosto pokrita z rjavimi luskolisti ter dvema vrstama listnih obrunkov (slika 42). Najdemo jo tik pod zemeljsko površino ali celo na njej (5, 26, 34, 75).

Slika 42: Veliko »nožic« korenike navadne sladke koreninice.

vulgare: Glej *Foeniculum vulgare* (stran 52).

65. ***Potentilla anserina*** in ***Potentilla erecta***: gosji petoprstnik in srčna moč

***Potentilla*:** Ime po Linnéju z nezadostno razjasnjeno zgodovino poimenovanja in etimologijo. Pred Linnéjem je *Potentilla* pomenilo izključno vrsto *P. anserina*, medtem ko so bile druge vrste združene pod različnimi imeni. Najstarejše izpričano poimenovanje za vrsto *P. anserina* za zdaj ostaja ang. *potentilla* iz leta 1548. Dosedanja sprejeta razlaga imena izvira iz pomanjševalne oblike lat. *potentia* (moč; sila), oziroma lat. *potens* (močan; zmožen; v primeru rastline razumljeno kot učinkujoč, zdravilen) in manjšalno pripono *-illa*. Torej lahko rod. ime razumemo v smislu »majhna, zelo zdravilna zel« in se naslanja na veliko zdravilno moč te drobne rastline. Glede na to, da gre za mlado poimenovanje, je navedena razlaga dvomljiva in je bolj verjetno, da je na izhodišče novolat. imena *Potentilla* vplivala srednjeveškolat. *tormentilla* (srčna moč; *Potentilla erecta*). To ime rastline se prvič pojavi v Würzburgerjevi *Glossae Theotisca*e iz 9. st. in se je izoblikovalo iz lat. *tormentum* (vitel kot orodje; mučilno orodje; mučenje), množina: *tormenta* (bolečine, zlasti v trebuhu in mehurju) in špan. manjšalne pripone *-illa* (5, 26, 27).

***anserina*:** Najbrž preko srednjeveškolat. *anserina* iz lat. *anserinus* (gosji) iz lat. *anser* (gos). Obstaja več razlag za motiv poimenovanja; ime morda namiguje na vrsto kot krmo za živali (gosi), lahko pa tudi na rastišče zelišča, saj rado uspeva na gosjih pašnikih.

Mogoče pa ime izhaja iz opažanja, da naj bi gosi pojedle vse, kar najdejo, le gosjega petoprstnika ne uspejo iztrebiti, saj vedno znova požene (5, 24, 26).

erécta: Lat. erectus (pokončen; zravnán), zaradi pokončnega stebela (5, 26, 27).

Zanimivost: Vrste iz rodu *Potentilla* imajo dve različni obliki listov. Večinoma gre za prstaste liste, kakršne zasledimo pri srčni moči (*P. erecta*), pri kateri lističi izraščajo iz osrednje točke, podobno kakor prsti na rokah. Redkeje se pojavljajo vrste, kot na primer gosji petoprstnik (*P. anserina*), z lihopernato oziroma dlanasto deljenimi listi. Ti so sestavljeni iz 6 do 10 lističev, med katerimi so precejšnji presledki, in so razvrščeni v vrstah zaporedno na listnem vretenu ter nameščeni na plazečem se stebelu. Imeni nem. *Fingerkraut* in slov. *petoprstnik* izhajata iz globoko deljenih listov vrste *P. anserina*. Ker so že naši predniki v prstastih listih videli obliko razprte dlani oziroma obliko roke, je rastlina predstavljala človekovo moč, čemur v latinščini pravimo *potentia* in od tod izvira tudi rodovno ime *Potentilla* (24, 27, 32).

66. ***Primula elatior*** in ***Primula veris***: visoki jeglič in pomladanski jeglič

Prímula: Rod. ime je skrajšano iz srednjeveškolat. *primula veris* in je izpeljanka iz lat. *primulus*, ki je pomanjševalnica od lat. *primus* (prvi; začetén), in *-ula* kot manjšalna pripona. Že v nekaterih predlinn. poimenovanjih zasledimo namigovanje na zelo zgodnji čas cvetenja vrst tega rodu, čeprav *P. veris* in njene podvrste zacvetijo šele v aprilu, zato ne veljajo za prve znanilke pomladi. Zgodovina poimenovanja je vse tja do srednjega veka, kaj šele do antike, težavna, saj rastlina zelo verjetno v Grčiji ni uspevala, v Italiji pa le na skrajnem severu. Prve omembe imena *Primula veris* v srednjeveških glosah se niso nanašale izključno na jeglič, ampak tudi na druge spomladanske cvetlice. Šele v drugi polovici 15. st. pomeni srednjeveškolat. *primula veris* zagotovo jeglič. Kot starejše izpričano ime se pojavlja starofr. ime *primevoire* (jeglič), starofr. *primevoire* pomeni tudi pomlad, ki izhaja iz vulgarnolat. **prima vera*, lat. *primo vere* (v prvi pomladi; z začetkom pomladi) iz lat. *ver* (pomlad). Starofr. ime je skrajšano od *fleur (herbe) de primevoire* (spomladanska cvetlica) s podobnim pomenom kot srednjeveškolat. *primula veris*, ki je skrajšava za *primula herba veris* (prvo spomladansko cvetoča zel) (5, 26, 76).

elátior: Lat. *elatior* (višji; veličastnejši), kot primernik od lat. *elatus* (visok; veličasten) iz lat. *efferre* (dvigniti iz; povzdigniti). Poimenovanje vrste, ki v svoji višini izstopa od drugih vrst istega rodu (5, 26).

vêris: Iz lat. *ver* (rodilnik: *veris*) (pomlad; cvetoč v pomladi). Ime se navezuje na čas cvetenja vrste v pomladi. Predlinn. ime kot *Primula veris* »rod *Primula* s številnimi vrstami in kulturnimi sortami« (po C. Bauhinu) je pomanjševalna oblika za (*herba*) *prima veris* (prva spomladanska zel), če ni preoblikovana iz rom. imen jegliča (recimo starofr. *Primevoire*: pomlad; jeglič). Spomladanski jeglič omenjajo šele v 15. st. v zeliščarskih knjigah, kjer so ga imenovali *Herba paralisis* (5, 24, 26, 33).

67. ***Pulmonaria officinalis*:** navadni pljučnik

Pulmonária: Ime izhaja iz lat. *pulmonarius* (bolan na pljučih, zdravilen za pljuča) iz lat. *pulmo* (množina: *pulmones* (pljuča)). Poimenovanje izhaja iz doktrine signatur, po načelih katere naj bi bila ta rastlina zdravilna za pljuča. Razlog za to so medlo bele pegaste lise, s katerimi je zaznamovana zgornja stran lista navadnega pljučnika in ki spominjajo na pljučne mehurčke; celoten list je videti kot raztelešena pljuča (slika 43). Zdi se, da je Paracelsus v vrsti zdravilnih rastlin za začetek doktrine podpisov izbral ravno pljučnik. Kot sredstvo proti pljučnim boleznim ga leta 1485 navaja *Gart der Gesundheit* (5, 25, 26).

Slika 43: Bele lise na listu navadnega pljučnika spominjajo na pljučne mehurčke. (Foto: Joan Simon)

officinális: Glej *Borago officinalis* (stran 31).

Zanimivost: Že pred Linnéjem zasledimo podobna poimenovanja te rastline, nobeno pa ne sega nazaj do antike, zato lahko sklepamo, da pljučnika v starem veku niso uporabljali v zdravilne namene. Kot ljudska zdravilna rastlina je prvič izpričana pri Hildegardi von

Bingen. V okviru podpisnega nauka so ji upravičeno pripisali, da zdravi pljuča, saj se zaradi vsebnosti sluzi, čreslovin kot tudi kremenčeve kisline in saponinov z ekspektorativnim učinkom v ljudski medicini še danes uporablja kot sredstvo zoper obolenje zgornjih dihal (5).

68. ***Punica granatum***: granatno jabolko

Púnica: Že v predlinn. imenih kot *Malus Punica* (J. Bauhin) = *Malus Punica sativa* (C. Bauhin) iz lat. *Punica arbos* (granatovec) in lat. *Punicum* (granatno jabolko). Ti lat. imeni sta izpeljani bodisi iz lat. *punicus* (škrlaten; granatno rdeč), po pomenu ustreza gr. *phoinix* zaradi izrazite, koralno rdeče barve plodov in cvetov, bodisi iz lat. *Punica* (Feničanka; Kartažanka; punska barva), prav tako po barvi ploda in venčnih listov ali pa po izvoru tega grma oziroma nizkega drevesa iz stare Kartagine. Čeprav rastlina izhaja iz Zahodne Azije, so se Rimljani seznanili z njo preko Kartažanov. Po eni od razlag naj bi bilo ime skrajšana oblika lat. (množine) *punica mala* (kartažanska jabolka) (5, 26, 31).

granátum: Lat. (*malum*) *granatum* (granatno jabolko, pravzaprav »z zrnj dobro založeno jabolko«) izpeljana preko lat. *granatus* (zalagati s pečkami, z zrnj) iz lat. *granum* (pečka; zrno). Poimenovanje po jagodah, napolnjenih s številnimi oglatimi in trdimi semeni, ki so obdana s sočnim osemenjem (slika 44) (5, 26, 76).

Slika 44: Z zrnj bogato granatno jabolko. (Foto: Fir0002)

69. ***Rauvolfia serpentina***: rauwolfija

Rauvólfia: Linnéjevo poimenovanje po Leonhardu Rauwolfu (latinizirano: *Rauwolfius*), ki je živel od 1540 do 1596. Bil je nemški zdravnik ter botanik in je med letoma 1573 do

1576 prepotoval Orient, od koder je s seboj pripeljal 513 posušenih rastlinskih vrst; napisal je tudi delo *Flora Orientalis* (5).

serpentína: Iz poznolat. *serpentinus* (kače) iz lat. samostalnika *serpens* (rodilnik: *serpentis*) (kača), oziroma iz lat. pridevnika *serpens* (plazeč se; lezoč). Vse oblike povezane tudi z lat. *serpere* (plaziti se; lesti). Poimenovanje po tanki korenini, ki spominja na kačo (5).

70. ***Ribes nigrum* in *Ribes rubrum*:** črno grozdčje in rdeče grozdčje

***Ribes*:** Ime izvira iz perz. jezika, od koder je bilo prevzeto v arab. kot *ribas/riwas* (»kislega okusa«) za vrsto rabarbare (*Rheum ribes*), ki izvira iz območja gore Karmel, Libanona, gorovja Perzije in Hindukuša. V starem veku je bil rdeč ribez neznana rastlina, njegovo omembo zasledimo v začetku 15. st. v glosi, kjer ga priporočajo kot nadomestek za rabarbaro. Ta je bila cenjena rastlina med Arabci, ki so iz nje pripravljali sirup, tega pa uporabljali kot »hladilno zdravilo«. Ime *Ribes* se navezuje na rastlinske vrste z jagodami kiselkastega okusa kot pri rdečem grozdčju, ki se je pred Linnéjem imenovalo *Ribes vulgaris acidus ruber* (J. Bauhin) = *Grossularia multiplici acino, sive non spinosa hortensis rubra, sive Ribes Officinarum* (C. Bauhin). Poimenovanje se je pozneje preneslo na črno grozdčje (*R. nigrum*) oziroma na kosmuljo (*R. uva-crispa*). V tem pomenu ime prvič nastopi okoli leta 1290 pri Simonu Januensisu, ki je poimenovanje prevzel zaradi podobnosti kiselkastega okusa jagod ribeza z okusom listnih pecljev rabarbare (*Rheum rabarber*) (5, 26, 77).

***nigrum*:** Iz lat. *niger* (črn; črnkast; temen). Po barvi plodov te vrste (5).

***rúbrum*:** Iz lat. *ruber* (rdeč). Poimenovanje po rdeči barvi plodov (5).

71. ***Rosmarinus officinalis*:** navadni rožmarin

***Rosmarínus*:** Iz lat. *ros marinus* (navadni rožmarin), tudi v drugih oblikah (*marinus ros*, *ros maris* ali preprosto *ros*). Ime prvotno izhaja iz lat. *ros* (rodilnik: *roris*) (rosa), in lat. *marinus* (morski) iz *mare* (rodilnik: *maris*) (morje). Torej bi lat. ime *rosmarinus* ali tudi *ros marinus* dobesedno prevedli kot »rosa morja«. Osnove za razlago tega motiva poimenovanja ne zasledimo, zato lahko le sklepamo, da ime izhaja iz tega, ker rožmarin kot značilna sredozemska rastlina raste na morskih obrežjih južne Evrope (zlasti na otokih Dalmacije), kjer zaradi vpliva morja dobro uspeva. Lat. ime je dobesedni prevodni kalk gr.

thalassia drossos (morska voda (po Dioskuridu)), medtem ko se sam rožmarin v grščini imenuje *libanotis* (po Teofrastu). To gr. ime izhaja iz primerjave močno aromatičnega rožmarinovega olja, ki služi tudi kot nadomestek kadila v obredne namene, s kadilom (gr. *libanos*; tudi ime za bosvelijo). Vsa rastlina ima močan aromatičen vonj, ki nekatere spominja na kadilo. Z označbo *rosmarinus* je rožmarin poimenoval tudi Plinij, sicer pa so s tem imenom v preteklosti označevali tudi druge aromatično dišeče rastline. Vredno je razmisliti tudi o ljudsko etimološki razlagi imena, po kateri je lat. *ros marinus* preoblikovan iz gr. **rhops myrinos* »dišeč grm« iz podobnega *rhops myrios* kot besedne zveze iz gr. *rhops* »nizka grmičevina; grmovje« in domnevne izpeljanke iz gr. *myron* »dišeč rastlinski sok (mira); iz njega pripravljena mazila in olja« (gr. pridevnik besede ne obstaja). Če smo natančni, je gr. *rhops myrrinos* izpeljan iz gr. *myrrinos/myrsinos* (mirtin; podoben mirti), ki izhaja iz gr. *myrtos* (mirta). Torej izhajamo iz primerjave rožmarina in mirte glede na njuno skupno nahajališče v grmišču sredozemskih makij, na usnjate, vednozelenne liste ter na njuno vsebnost hlapnega olja, uporabnega v zdravilne namene (5, 26, 32, 33, 34).

officinális: Glej *Borago officinalis* (stran 31).

72. ***Salix daphnoides*, *Salix fragilis*, *Salix purpurea*:** volčinasta vrba, krhka vrba, rdeča vrba

***Sálīx*:** Lat. *salix* (rodilnik: *salicis*) »vrba z različnimi, v južni Evropi znanimi vrstami« iz lat. *salix* (skočiti; pognati se) zaradi upogljivih oziroma prožnih vej, iz katerih so pletli koše, košare, ograje ... Etimologija lat. imena verjetno, podobno kot pri kelt. (srednjeveškoilirsko *sail* (rodilnik: *sailech*) (vrba)), in germ. ustreznikih (starovisokonem. *salaha/salha*, novovisokonem. *Sal-Weide*), izhaja iz indoevr. korena **sal(i)k-* (vrba) in dalje do korena **sal-* (umazano siv). Poimenovanje po zamolklo sivobelih listih zlasti sive vrbe (*S. eleagnos*), morda pa tudi po sivem lubju večine vrst vrb. Drug izvor lat. imena predstavlja indoevr. koren **selq-* (vrteti; sukati; zvijati) zaradi uporabe šib drevesnih vrst vrb (*S. alba*, *S. fragilis*) za pletarske izdelke (5, 26, 31).

***daphnoides*:** Pridevek pomeni biti podoben *Daphne* (rod volčinov). Poimenovanje po nimfi Dafni iz gr. mitologije, ki naj bi po legendi pobegnila Apolonu tako, da se je spremenila v lovor (lat. *daphne* = *laurus* pomeni lovor) (5, 26).

frágilis: Lat. *fragilis* (krhek; lomljiv), iz lat. *frangere* (zlomiti; prelomiti). Poimenovanje po lomljivem lesu vrste (5).

purpúrea: Iz lat. *purpureus* (škrlatna barva z različnimi odtenki, od vinsko rdeče do škrlatno vijolične), iz *purpura* (škrlatna barva). Poimenovanje po črnkastordečih krovnih luskah na mačicah (slika 45) (5).

Slika 45: Rdeče obarvane krovne luske mačic *S. purpurea*. (Foto: Muriel Bendel)

73. ***Salvia officinalis*:** navadni žajbelj

Sálvia: Lat. *salvia* (žajbelj, najbrž *S. officinalis*), verjetno pomeni tudi »Zdravilna« in izhaja iz lat. *salvus* (zdrav) oziroma lat. *salvare* (zdraviti). Ime po dobro znanem zdravilnem učinku rastline. Glede na to, da so različne vrste žajblja v južni Evropi precej razširjene, preseneča skromno navajanje teh rastlin v rimski literaturi. Kot zdravilna rastlina je bil žajbelj cenjen že v starem veku, kot pravi tudi star lat. pregovor: *Contra vom mortis crecsit salvia in hortis* (Proti moči smrti raste žajbelj v vrtu) (5, 26, 34).

officinális: Glej *Borago officinalis* (stran 31).

74. ***Sambucus nigra*:** črni bezeg

Sambúcus: Poimenovanje morda izhaja iz gr. *symbyke* (harfa) ali iz gr. *sambyx* (rdeč). Stari Grki naj bi si besedo izposodili iz aramejščine, kamor je bila prevzeta iz drugega jezika; morda perzijsčine ali indijsčine, lahko pa koren besede tiči v nekem tretjem starem

jeziku. Izvor imena tako ostaja negotov, uporaba lesa in barva sadnega soka bezga pa kažeta na možna motiva poimenovanja. Lat. *sambucus* in *sabucus* (bezeg), starejša oblika *sabbucus* se verjetno nanaša na črni bezeg (*S. nigra*). V romanskih jezikih se imena izpeljujejo iz obeh začetnih zlogov, zato je etimologija lat. imena otežena že zaradi zamenjave *sab-/samb-*. Najbližje lat. obliki imena so po Dioskuridu omenjena poimenovanja (daktilski *seba*, galski *skobie*), brez katerih etimološka analiza ni izvedljiva. Vsekakor je zanimiva in možna tudi povezava z indoevr. korenom **sap-/sab-* (sok; okus) po škrlatnem soku jagod črnega bezga, tudi v lat. *sappa* (sok). Rimljani so iz votlih vej črnega bezga izrezovali flavte, ki so jim rekli *sambucus*, ponekod pa so iz njih izdelovali pipe (5, 24, 26, 27, 30).

nígra: Iz lat. *niger* (glej *Ribes nigrum*, stran 82); pridevek se navezuje na modro črno barvo plodov (jagod). Te so včasih uporabljali pri barvanju volne, usnja in las v modro, vijoličasto ali temnorjavo barvo. Pri jagodah je treba opozoriti, da surovih ne smemo uživati, ampak samo prekuhane ali posušene (5, 24, 26).

75. ***Sanguisorba officinalis*:** zdravilna strašnica

***Sanguisórba*:** Ime je zloženka iz lat. *sanguis* (kri) in *sorbere* (vsrkati tekočine; vpijati tekočine). Poimenovanje se nanaša na koreniko vrste *S. officinalis*, ki vsebuje veliko taninske kisline z učinkom zaustavljanja krvi in se je včasih uporabljala v zdravilne namene kot adstringentno sredstvo. Pri tem so, v skladu z doktrino signatur, krvavordečo barvo cvetnega koška (slika 46) razumeli kot znak za delovanje te rastline in zaradi vsebnosti čreslovin je rastlina dejansko učinkovala. Druga razlaga imena *sanguisorba* (krvava krogla) se ozira na obliko in barvo socvetij. Na dolgih pecljih so 1,5 do 3 cm dolge, podolgovate, temno rjavo rdeče cvetne glavice, ki so v bistvu socvetja z drobnimi cvetovi. Cvetovi nimajo venčka, temveč le štiri škrlatno rdeče čašne lističe, pestič in včasih, ne pa zmeraj, škrlatno rdeče prašnike (5, 26, 28, 31, 32).

Slika 46: Krvavordeč cvet zdravilne strašnice. (Foto: H. Zell)

officinális: Glej *Borago officinalis* (stran 31).

76. ***Saponaria officinalis*:** navadna milnica

Saponária: Lat. ime zasledimo že v predlinn. poimenovanjih (*S. vulgaris*) in izhaja preko srednjeveškotat. *herba saponaria* (milnica) najprej k poznolat. *saponarius* (milar) do lat. *sapo* (rodilnik: *saponis*) »zmes maščobe in rastlinskega pepela, ki je germ. in rim. ženskam služila za rdeče barvanje las«. Po eni od razlag naj bi se rod. ime tako navezovalo na milnato penjenje korenin in zeli vrste *S. officinalis*, če jih drgnemo v vodi. Vendar pa milo v današnjem pomenu besede v antični Grčiji in Rimu ni obstajalo, pojavilo se je šele s poznolat. *sapon/saponion* (besedi sta prevzeti iz poznegr.). V stari Grčiji in Rimu je za umivanje telesa ter za pranje tkanin služila zmes iz ilovnate prsti in alkalij, imenovana gr. *smegma/rhymma*. Poimenovanje morda izhaja iz galskega jezika; Plinij je v svojih zapisih uporabil besedo *saipo*, ki naj bi bilo barvilo za lase pri Galcih, namenjeno tudi utrjevanju lasnih korenin. Mnenja o tem, od kod je bila prevzeta lat. *sapo*, so neenotna, zato izvor imena za zdaj ostaja nerazjasnjen (5, 24, 26).

officinális: Glej *Borago officinalis* (stran 31).

Zanimivost: Če korenino namočimo v vodi, nastane raztopina, ki se močno peni zaradi velike vsebnosti saponinov (milom podobnih snovi) v korenini. V zelišču najdemo najmanj 5 % saponinske zmesi, katere glavna glikozida sta saponazid A in D (24, 33).

77. ***Sassafras albidum***: sasafras

Sássafras: Izvor imena ostaja nejasen. Morda je bilo poimenovaje prevzeto po imenu, ki so ga drevesu dali prvotni ameriški naseljenci z območja, kjer je razširjena vrsta *S. albidum*. Ta je domača v atlantskem delu Severne Amerike (južno od Floride), v Evropi pa je postala znana leta 1512 preko špan. raziskovalca in osvajalca Juana Ponceja de Leona. Že ameriški staroselci so ugotovili, da lahko iz drevesa te vrste pridobivajo hlapno olje, pri čemer najbolj bogat vir predstavljajo strženi debela in korenin. Poleg olja so uporabljali tudi lubje korenine s sladkastim, po komarčku dišečem vonju za žvečenje (nadomestek tobaka) in kot začimbo pri pripravi raznih pijač, zlasti v zdravilne namene kot sredstvo za čiščenje krvi, proti sečnim kamnom ter kot protistrup pri kačjih ugrizih. Nicolás Monardes se je zgledoval po staroselcih in tako že leta 1549 priporočal uporabo sasafrasovega lubja in lesa pri zdravljenju ledvičnih kamnov, čeprav hlapno olje v večjih količinah škoduje ledvicam in jetrom. Iz tega izhodišča izhaja ena od možnih zasnov etimološke razlage imena *sassafras* iz lat. *saxifragus* (razbijajoč kamne), zaradi lastnosti nekaterih vrst, ki uspevajo v razpokah skal, kljub temu, da ob tej izpeljavi fonetične prepreke niso povsem razjasnjene. Ker pa sasafrasovo olje vsebuje do 80 % safrola, je možen izvor imena iz špan. *azafran* oziroma fr. *safran* (žafra), ki izhaja iz arab. *zaʿfaran* (žafra) (5, 26, 35).

álbidum: Iz lat. *albidus* (bel; belkast) iz lat. *albus* (bel) (5).

78. ***Satureja hortensis* in *Satureja montana***: vrtni šetraj in kraški šetraj

Saturéja: Lat. *satureia* (šetraj) naj bi ustrezala gr. sopomenki *thymbra*. Danes velja, da je poreklo imena nejasno. Kljub temu v literaturi najdemo tri možne razlage rod. imena, od katerih sta si prvi dve podobni. Po prvi naj bi beseda pomenila rastlino, ki nasiti, druga razlaga pa rastlino, ki jedem podeli okus oziroma jih zasiti z okusom. Tretja razlaga se sklicuje na rimske pesnike Ovida in Marciala, ko navaja, da je bilo prvotno ime rastline v resnici *satireja*, saj naj bi bila rastlina imenovana po poželjivih satirih. To naj bi bili duhovi divjine in podeželja, ki so v Dionizovi družbi med čutnimi plesi zapeljevali nimfe; šetraj povezujejo s temi zapeljivci, ker naj bi rastlina spodbujala strast pri ljudeh (5, 27).

horténsis: Lat. *hortensis* (vrtni) iz *hortus* (vrt). Vrsto so že v antiki gojili po vrtovih, na kar se navezuje tudi njeno ime (5).

montána: Glej *Arnica montana* (stran 29). Poimenovanje vrste po njenem prevladujočem rastišču v gorskih predelih. Divja vrsta rastline s številnimi slov. imeni (kraški šetraj, gorski šetraj, divji šetraj), avtohtono raste tudi v Sloveniji, sicer pa izvira iz Sredozemlja. Poslovenjeni vrstni pridevek »kraški« nam pove le, da je v Sloveniji najbolj pogost na Krasu, kljub temu pa ni omejen le na naše kraje (5, 24, 27, 35).

79. ***Sempervivum tectorum*:** navadni netresk

***Sempervivum*:** Ime po Linnéju (predlinn. poimenovanja le redko izpričana) iz lat. *sempervivum* (vednozelen) kot zloženka lat. *semper* (vedno) in lat. *vivus* (živeč). Očitno gre za prevodni kalk iz gr. imena *aeizoon* za netresk (*S. tectorum*). Ena od razlag ime povezuje z debelimi sočnimi listi netreska, ki vsebujejo veliko vode, zaradi česar lahko rastlina živi dolgo časa brez nje. Poleg tega ostajajo listi zeleni tudi pozimi, kar bi bila druga razlaga lat. imena – listi so »vednozeleni«. Morda pa motiv za poimenovanje izhaja iz verovanja, da naj bi (zlasti v srednji Evropi, ko so hiše še pokrivali s slamo) določene vrste tega roda in tudi roda *Jovibarba*, zasajene na strehah domov, varovala človeška bivališča za časa življenjske dobe te rastline pred udarom strele (slika 47). Netresk naj bi čuval tudi živino na pašnikih in v hlevih pred čarovnijo, nesrečo in boleznijo. Po legendi je netresk rastlina Peruna, staroslovanskega boga bliska in groma (5, 26, 33, 34).

***tectorum*:** Iz lat. *tectorum* (streha; zid), ki je rodilnik množine od *tectum* (streha; hiša), pravzaprav deležnik od *tegere* (pokriti; prekriti). Poimenovanje po vrsti, ki so jo sadili na strehe hiš in zgornje dele zidov, da bi kot znana čarovniška rastlina dom varovala pred strelami (5, 26).

Slika 47: Na strehi posajen navadni netresk kot zaščita pred udarom strele (levo) in navadni netresk (desno). (Foto: Arnoldius; I, Liné1)

Zanimivost: V zbirki predpisov *Capitulare de Vilis* iz leta 800 je Karel Veliki ukazal, da naj kmeti na strehah svojih hiš nasadijo netresk. Očitno je nemški cesar s tem prevzel navado Rimljanov, ki so na jugu širili homulico (*Sedum*); posadili so jo na strehe, da bi preprečevale udar strele. Tako je netresk že v preteklosti slovel kot nekakšen »naravni strelovod«. To prepričanje je najverjetneje zraslo iz dejstva, da netresk med udarom strele dejansko ni bil poškodovan, ker, kot kažejo novodobne raziskave, je izravnava električne napetosti med zrakom in zemljo dosežena preko ostrih listnih konic rastline. Seveda pa s tem ni bila vsa hiša varna pred nesrečo (5, 26, 34, 78).

80. *Silybum marianum*: pegasti badelj

***Silybum*:** Ime po Adansonu je izpeljano iz lat. *sillybus* (eden od osatastih taksonov (po Pliniju)), ki je izposojenka iz gr. *sillybon* (eden od osatastih taksonov z užitnimi poganjki). Po enem od virov naj bi besedi pomenili »cofek« ali »čopek«. Rod. ime z nerazjasnjenim izvorom je morda tujka sredozemskega porekla in je zato primerljiva z gr. *skolymos* (kardij). Pegasti badelj kot vrsta z bodečimi listi izvira z območja Sredozemskega morja (5, 26, 79).

***mariánum*:** (s) srednjeveškolat. *marianum* (Marijin), Marija kot Jezusova mati ali Mati božja. Pridevek zasledimo že v predlinn. imenu kot *Carduus Marianus, sive lacteis maculis notatus* (po J. Bauhinu). Poimenovanje z ozirom na srednjeveško legendo, ki pravi, da naj bi Marija dojila Jezusa, ko je na rastlino kapnilo njeno mleko, zato naj bi bili zeleni listi rastline mlečno belo marmorirani (slika 48) (33, 35).

Slika 48: Belolisast list pegastega badlja.

Zanimivost: Med botaniki 16. in 17. st. je bila rastlina največkrat razvrščena v rod *Carduus*, kar lahko opazimo tudi pri Linnéju, ki je pegasti badelj leta 1753 poimenoval *Carduus marianus*. *Carduus* (bodak) je bodljikav rod iz plemena *Cardueae*, kamor uvrščamo tudi *Cirsium* (osat), njegovo ime pa se je najbrž izoblikovalo preko **carridus* (opraskan; spraskan) iz lat. *carrere* (grebenati volno) iz indoevr. korena **kars-* (praskati; čohati; kosmatiti) (5, 26).

81. ***Taraxacum officinale***: navadni regrat

Taráxacum: Čeprav gre, gledano v splošnem, za najbolj razširjen in poznan rod, ostajata zgodovina poimenovanja in etimologija v večji meri nerazjasnjeni. Zagotovo ni niti to, kdo je skoval ime sedaj uveljavljenega rod. imena (nastalo iz starega poimenovanja *Leontodon taraxacum*), saj se podatki v priročnikih razlikujejo. V predlinn. literaturi očitno najdemo edino poimenovanje tega rodu po Lonicerusu (1528–1586) v obliki *(al-)taraxacon*. Za čuda manjkajo vmesni členi, ki vzpostavljajo semantično (pomensko) povezavo z vrsto, ki se je verjetno uporabljala v arab. medicini. Da gre za arab. imena, se kaže že v enem od poimenovanj *(al-taraxacon)*, v katerem *al-* ustreza arab. členu. Nerazjasnjeno ostaja, kako ime pravilno zveni in tudi kaj pomeni. Prepričljiva se zdi ena od etimoloških razlag, ki izhaja iz dobro znanega diuretičnega delovanja navadnega regrata. Ta se odraža tudi v fr. rod. imenu *pissenlit* in izhaja iz arab. *tarak* (puščati) in arab. *sahha* (mokriti). Po nekaterih avtorjih je lat. *taraxacum* (zdravim vnetje) najbrž izpeljano iz gr. *taraxis* (vnetje (oči)) in gr. *akeomai/akeomei* (zdravim). Ime se sklicuje na ljudsko uporabo navadnega regrata za zmanjševanje očesnih vnetij. Če prevedemo besedo *taraxacum* iz perzijsčine, pa bi se glasila: »grenko zelišče, ki se prodaja na tržnici« (5, 24, 26, 35, 42).

officinále: Glej *Borago officinalis* (stran 31).

Zanimivost: Starejše ime za navadni regrat po Linnéju je *Leontodon taraxacum*. Beseda *leontodon* je prevodni kalk nem. *Löwenzahn* in izhaja iz gr. *leon* (rodilnik: *leontos*) (lev), in gr. (jonskim) *odon* (zob), torej bi v dobesednem prevodu rod. ime pomenilo »levji zobje«. S tem je Linné prenesel srednjeveškolat. *dens leonis*, ki je pri botanikih 16. st. pomenil regrat, na rod. Kot je znano, predstavljajo motiv poimenovanja pernati oziroma škrbinasto vrezani in ostro nazobčani listi regrata, ki spominjajo na levje zobovje (slika 49). Kot prevodni kalk fr. imena *dent-de-lion* je znano ang. ime *dandelion* (5, 26, 78).

Slika 49: Škrbinasto vrezan in nazobčan list navadnega regrata. (Foto: CC BY-SA 3.0)

82. *Theobroma cacao*: kakavovec

***Theobroma*:** Rod. ime je za v Ameriki domač rod (verjetno iz zgornjega dela Amazonije) leta 1737 umetno sestavil Linné iz gr. *theos* (bog) in gr. *broma* (jed; hrana), zloženska bi torej pomenila »božja hrana«. Poimenovanje izvira iz tega, da je bil čokoladni napitek prvotno pridržan bogatemu, vladajočemu sloju (5, 26).

***cacáo*:** Pridevek izhaja preko špan. *cacao* iz nahuatlškega *kakawa* (nahuatlščina je bil jezik Aztekov), ki je osnovna oblika *kakáwatl/kakáwa-kwáwitl* (kakavovec). Na ang. obliko *cocoa* je vplival nahuatlški *xocolatl* (grenak napitek iz kakavovih zrn), iz *xococ* (grenak) in *atl* (voda), s katerim se je leta 1519 seznanil špan. osvajalec Hernán Cortés pri Montezumi. Prva poročila o semenih in pijači rastline je v evr. prostor prenesel Krištof Kolumb leta 1503, mehiški izraz za kakavovec pa sta leta 1535 v Evropo prenesla Oviedo in Valdes preko njunega zapisa *Historia general y natural de las Indias* (5, 26, 81).

Zanimivost: Kakavovec so sprva spoznali v Španiji kot napitek, po Evropi pa se je uporaba razširila šele v 17. st. Beseda *čokolada* se je oblikovala iz meh. *cacaua-atl* (kakavovec) preko *coclatl* do *chocolatl* (5, 26).

83. *Thymus serpyllum* in *Thymus vulgaris*: materina dušica/divja materina dušica in timijan/vrtna materina dušica

***Thýmus*:** Predlinn. imena izhajajo iz lat. *thymus/thymum*, ki je prevzeta iz gr. *thymos/thymon* (polajeva materina dušica in divja materina dušica, morda tudi vrtna materina

dušica). Ta beseda je izpeljana iz gr. *thymiama* (kadilo) iz gr. *thyein* (darovati; prinesi kadilni dar ali žgalno daritev, pravzaprav kaditi, zadimiti). Motiv poimenovanja temelji na močno aromatičnem, prijetnem vonju hlapnih olj, zaradi katerih se je rastlina uporabljala kot kadilo in katere namen ni bil le razveseljevati bogove, ampak tudi čiščenje prostorov. Po eni od razlag je izvorna beseda egip. porekla, saj naj bi v starem Egiptu in Palestini rastlino imenovali *tymus*. Uporabna je bila pri umivanju umrlih zaradi njenega razkuževalnega delovanja (5, 26, 33, 34).

***serpýllum*:** Pridevek izpeljan iz gr. *herpyllon* (plazeča zel), lat. *serpyllum* (materina dušica), ki izvira iz gr. *herpein*, lat. *serpere* (lesti; plaziti se). Ime izhaja iz načina rasti materine dušice: stebela so polegla, iz korenine pa poganjajo živice, ki se na vsake toliko ukoreninijo in poženejo navzgor nova stebela, tako da se rastlina razrašča v nekakšno blazinico (slika 50) (5, 26, 27, 32, 34).

Slika 50: Po tleh plazeča se »blazinica« materine dušice. (Foto: Isidre blanc)

***vulgáris*:** Glej *Foeniculum vulgare* (stran 52).

Zanimivost: Predlinn. imena se nanašajo le na vrtni timijan (*T. vulgaris*) ali na polajevo materino dušico (*T. pulegioides*), medtem ko so bile druge evropske vrste združene pod skupnim imenom *Serpyllum*. Materina dušica je botanično gledano iz rodu timijanov (*Thymus*), ki je zelo zahteven rod z vidika identifikacije posameznih vrst. V preteklosti so primerke, ki jih niso znali natančno določiti, označili kot *Thymus serpyllum*. V slov.

ljudskem zdravilstvu je timijan manj znan kot materina dušica, kljub temu, da ima hlapno olje vrtnega timijana, zlasti pri kašlju, dokazano močnejši zdravilni učinek (25, 33, 35).

84. *Trigonella foenum-graecum*: sabljasti triplat

Trigonélla: Ime je umetno skoval Linné kot pomanjševalnico iz lat. *trigonum/trigonus* (trikotnik), ki je izpeljanka iz gr. *trigonon* (trikotnik), iz gr. *tri-* (tro-, tri-) in gr. *gonia* (kót; rob). Ladjice⁵ so tako majhne, da je oblika venca določena kar s tremi drugimi drugimi venčnimi listi in je zato od spredaj videti trikotna (5, 26, 42).

fénium-grécum: Srednjeveškolat. *foenum Graecum* = lat. *fenum Graecum* (triplat) je besedna zveza iz *fenum* (seno), po značilnem vonju po kumarinu, ki spominja na sveže seno in *Graecus* (grški), ker je ta vrsta omenjena v grških virih (kot *telis*, *boukeras* ali *aigokeras*) (5).

Zanimivost: Sabljasti triplat so poznali že v antiki kot priljubljeno zdravilno rastlino Egipčanov in ljudstev v celotnem Sredozemlju, kjer so ga pogosto gojili. To tradicijo so Rimljani prevzeli od Grkov zaradi česar so zel poimenovali *grško seno* (lat. *foenum graecum*) (33).

85. *Tussilago farfara*: navadni lapuh

Tussilágo: Iz lat. *tussis* (kašelj), ki je prevodni kalk gr. *bechíon* (ime za lapuh po Dioskuridu iz *bex* (kašelj)), in lat. *agere* (odnašati; pregnati), oziroma obrazila *-ago* (delujem; učinkujem). Ime se sklicuje na zdravilsko uporabo lapuha, ki se je v starem veku uporabljal zoper kašelj in hripavost. Vedenje o zdravilnosti te rastline je v starem veku prišlo v Evropo iz Indije (5, 25, 26, 42).

fárfara: Negotova etimologija pridevka, morda gre za sabinsko izposojenko. Po eni od razlag naj bi šlo za zloženko iz lat. *far* (dvoznica in iz nje pripravljena moka), lat. *farina* (moka) in lat. *ferre* (nesti; nositi). Poimenovanje najverjetneje po listih, ki so po spodnji strani sivo polsteno dlakavi zaradi na gosto poraslih svilnatih dlačic in so videti, kakor da bi bili posuti z moko (slika 51). Po Pliniju je lat. *farfugium* izpeljana iz lat. *far* (žito), torej *farfugium* pomeni »žitno strašilo«, saj pravijo, da kjer raste lapuh, ne uspeva nobeno žito (24, 26, 34).

⁵ Ladjica – spodnja venčna lista metuljastega cveta, ki sta zrasla v čolničasto obliko (40).

Slika 51: List je na spodnji strani svetlejši. (Foto: bdk)

86. *Urtica dioica*: velika kopriva

Urtica: *Úrtica* je nepravilna izgovarjava! Ime izpeljano iz lat. *urere* (peči; žgati; skeleti). Poimenovanje po žgalnih laskih, ki so na listih in stebelu. Ti laske so grobi in krhki, hkrati pa zaradi vsebnosti kremenčeve kisline zelo ostri in močni (slika 52). Ko se koprive dotaknemo na mestih, kjer se nahajajo, se zaderejo v kožo in tam odlomijo, zatem pa se iz njih v kožo poredi pekoča tekočina (5, 24, 26, 31, 32).

Slika 52: Žgalni laske velike koprive. (Foto: Randy A. Nonenmacher)

dioica: Dioicus (*dioícus* je nepravilna izgovarjava!) pomeni 'dvodomen' in je zloženska iz gr. *di-* (dva-; dvoje) in gr. *oikos* (dom). Izraz *Dioecia* zasledimo v Linnéjevem delu *Systema naturae* iz leta 1735 kot 22. razred rastlinskega sveta. Za ta razred je veljalo, da po

antropomorfni metaforiki »ženin« in »nevesta« prebivata v različnih hišah, kar pomeni, da se moške in ženske rastline razvijajo na ločenih rastlinah (»v dveh domovih«) (5, 24).

87. ***Valeriana officinalis***: zdravilna špajka

Valeriána: Ime po Linnéju z doslej povsem nezadostno razjasnjeno zgodovino poimenovanja in etimologijo. Predlinn. poimenovanja izhajajo iz srednjeveškolat. *valeriana* (zdravilna špajka (*V. officinalis*)) oziroma iz starofr. *valeriane*, od koder so prevzeta tudi nekatera evr. imena za ta rod. Etimološke razlage so različne, po eni od njih naj bi srednjeveškolat. *valeriana* izhajala iz lat. *valere* (biti zdrav), kar namiguje na zdravilno moč te zeli. Po mnenju nekaterih gre za preveč poenostavljeno izpeljavo imena, ki ne upošteva kompleksnosti zgodovine tradiranja. Morda pa se rastlina imenuje po zeliščarju Valerisu, ki naj bi jo prvi uporabljal za zdravljenje. Običajno pa ime povezujejo s panonsko provinco Valeria, kjer naj bi zdravilna špajka bila pogosta ali od tam celo izvirala, za kar primanjkuje dokazi. Hegi se je pri etimologiji imena skliceval zlasti na uporabo močno zaudarjajoče korenine zdravilne špajke kot apotropejskega sredstva, ki naj bi odvrčalo demone, hudiče in čarovnice. Temu ustrezajo islan. *velantsrut*, šved. *velandsrot* (zdravilna špajka), novodobna imena pa se glasijo: šved. *valeriana*, dan. *Baldrian* in so imenovane po demonih (5, 26, 34, 82).

officinális: Glej *Borago officinalis* (stran 31).

Zanimivost: Nem. *Speik* in slov. špajka izvirata iz lat. *spica* (klas) po klasastem socvetju vrste *V. officinalis*. Nem. *Katzenkraut* (in slov. mačja trava) izhajata iz 15. st., kjer prvič naletimo na srednjevisokonem. imen *katzenkrut*/*katzenliep*. Poimenovanje temelji na tem, da vonj špajke privlači mačke (ter podgane). Za sveže korenine velja, da so skoraj brez vonja, medtem, ko imajo posušene vonj, ki spominja na postan znoj. Za ta tipični neprijetni vonj je odgovorna izovalerianska kislina, ki se tvori šele med sušenjem korenine (5, 24, 26, 28, 33, 34).

88. ***Viola tricolor***: divja vijolica

Viola: Ime po Linnéju na podlagi predlinn. poimenovanj, ki so zajemala različne vrste roda *Viola* pa tudi nekatere druge rodove ali njihove vrste. Glede na dokazila lat. *viola* vsekakor pomeni »različne divjerastoče in kultivirane vrste roda *Viola*, zlasti dišeča vijolica (*V. odorata*) z vijoličastim vencem«. Od tod izvirata tudi besedi lat. *violaceus* (vijoličast) in

lat. *violarius* (vijoličasta barva). Koren tu izpeljane, po Linnéju izčiščene polisemije (večpomenskosti) rod. imena *Viola* prej najdemo vzporedno v gr. *ion* (vijoličast) in *leukoion* – pod katerim razumemo deloma rod *Viola*, deloma pa nekatere rodove družine *Cruciferae*). V drugi literaturi lahko v povezavi s tem zasledimo podatek, da so Grki rastlini rekli *jon*, razlage o izvoru tega imena pa se razlikujejo. Nekateri pravijo, da zaradi tega, ker so jo posvetili svečenici Jo, drugi trdijo, da so jonske nimfe zel prinesle bogu Jonu, spet tretji pa, da je *jon* le kratica besede *viola*. Kar se tiče etimologije, je ime neodvisna izposojenka iz lat. *viola* in gr. *ion* (izpeljava iz korena **vion*), prevzeta iz sredozemskega jezika, kar ustreza glavnemu območju razširjenosti vrste *V. odorata* (5, 24, 26, 34).

tricolor: Iz poznolat. *tricolor* (trobarven) iz lat. *tres/tria* (tri), sorodno gr. *tri-* (tri-; tro-) iz gr. *tres/tria* (tri), in lat. *color* (barva). Poimenovanje naj bi se nanašalo na trobarven cvet rastline (modrovijoličast, rumen in bel) (slika 53). Ker pa so venčni listi navadno le v dveh barvah ali pa celo enobarvni, se pridevek vsekakor ne navezuje na vrsto *V. tricolor*. Tako se je tudi eno izmed predlinn. imen te vrste glasilo *Viola bicolor arvensis* (po C. Bauhinu) (5, 24, 26, 31).

Slika 53: Cvet divje vijolice. (Foto: Hajotthu)

Zanimivost: S slov. izrazom *mačeha* označujemo podrod vijolic s štirimi venčnimi listi obrnjenimi navzgor, enim pa navzdol. Etimološka razlaga slov. imena *mačeha* je povezano z različno oblikovanimi in obarvanimi cvetnimi listi. Spodnji venčni list v simbolnem jeziku predstavlja »mačeho«; vrhnja, največkrat drugače obarvana venčna lista sta »pastorki«, h katerima sta priključeni »hčeri« v obliki venčnih listov, ki sta podobno

obarvana kakor spodnji. Če bi cvet pogledali od zadaj, bi videli veliki venčni list (»mačeho«), kako sedi na dveh stoli, ki ju predstavljata dva čašna lista. Njeni »pravi hčeri« ji sedita ob strani na manjših stoli, najmanjša stola pa sta namenjena obema »pastorkama«, ki žalujeta, oviti v vijoličasto barvo. Številne narečne različice imena izvirajo iz primerjave videza cveta s (srditim) obrazom mačeha (5, 24, 26).

Zgoščen pregled izvora znanstvenih imen podajamo v preglednici I ter grafih 1 in 2 na naslednjih straneh.

Preglednica I: Izvor znanstvenih imen rastlin.

	IME RODU	IZVOR IMENA RODU	VRSTNI PRIDEVEK	IZVOR VRSTNEGA PRIDEVKA
1	<i>Achillea</i>	latinski	<i>millefolium</i>	latinski
2	<i>Aesculus</i>	nejasen izvor (morda latinski)	<i>hippocastanum</i>	grški
3	<i>Alchemilla</i>	arabski	<i>xanthochlora</i>	grški
4	<i>Angelica</i>	perzijski	<i>archangelica</i>	poznogrški
5	<i>Arctostaphylos</i>	grški (rodovno ime je prevodni kalk latinskega vrstnega pridevka <i>uva-ursi</i>)	<i>uva-ursi</i>	latinski
6	<i>Arnica</i>	neznan izvor	<i>montana</i>	latinski
7	<i>Artemisia</i>	starogrški	<i>absinthium</i>	grški (morda izposojenka iz stare perzijsčine)
8	<i>Atropa</i>	grški	<i>belladonna</i>	nerazjasnjen izvor (morda italijanski)
9	<i>Borago</i>	nerazjasnjen izvor (v literaturah ni enoznačen)	<i>officinalis</i>	novolatinski
10	<i>Calendula</i>	nerazjasnjen izvor	<i>officinalis</i>	novolatinski
11	<i>Camellia</i>	eponimno ime	<i>sinensis</i>	grški
12	<i>Cardamine</i>	grški	<i>pratensis</i>	latinski
13	<i>Centaurium</i>	grški	<i>erythraea</i>	grški
14	<i>Cetraria</i>	latinski	<i>islandica</i>	islandski
15	<i>Chamomilla</i>	grški	<i>recutita</i>	latinski
16	<i>Cichorium</i>	neznan izvor	<i>intybus</i>	nerazjasnjen izvor
17	<i>Cimicifuga</i>	latinski	<i>racemosa</i>	latinski
18	<i>Cinchona</i>	kečuanščina (od tod prevzeto v španščino)	<i>officinalis</i>	novolatinski

nadaljevanje na naslednji strani

	IME RODU	IZVOR IMENA RODU	VRSTNI PRIDEVEK	IZVOR VRSTNEGA PRIDEVKA
19	<i>Cinnamomum</i>	neznan izvor (tujka neznanega izvora za stare Grke in Rimljane)	<i>verum</i> <i>zeylanicum</i>	latinski geografsko ime
20	<i>Colchicum</i>	grški	<i>autumnale</i>	latinski
21	<i>Convallaria</i>	latinski	<i>majalis</i>	novolatinski
22	<i>Crataegus</i>	nerazjasnjen izvor (druga sestavina imena neznana)	<i>laevigata</i> <i>monogyna</i>	latinski latinski
23	<i>Cynara</i>	neznan izvor	<i>scolymus</i>	neznan izvor
24	<i>Datura</i>	staroindijski	<i>stramonium</i>	neznan izvor
25	<i>Digitalis</i>	srednjeveškolatinski	<i>purpurea</i>	latinski
26	<i>Dioscorea</i>	eponimno ime	<i>batatas</i>	Taino jezik (Taino so ameriški staroselci iz plemenske skupnosti Arawak iz tropske Južne Amerike in Karibskih otokov)
27	<i>Drosera</i>	grški	<i>rotundifolia</i>	srednjeveškolatinski
28	<i>Equisetum</i>	latinski (prevodni kalk gr. <i>hippochaite</i>)	<i>arvense</i>	latinski
29	<i>Eucalyptus</i>	grški	<i>globulus</i>	latinski
30	<i>Euphrasia</i>	grški	<i>rostkoviana</i>	eponimno ime
31	<i>Fagopyrum</i>	latinsko (<i>fagus</i>) in grški (<i>pyros</i>); prevodni kalk srednjeveškospodnjemškega imena	<i>esculentum</i>	latinski
32	<i>Filipendula</i>	latinski	<i>ulmaria</i>	latinski
33	<i>Foeniculum</i>	negotov izvor (morda latinski)	<i>vulgare</i>	latinski
34	<i>Gentiana</i>	eponimno ime	<i>lutea</i>	latinski
35	<i>Geranium</i>	grški	<i>robertianum</i>	nejasen izvor

nadaljevanje na naslednji strani

	IME RODU	IZVOR IMENA RODU	VRSTNI PRIDEVEK	IZVOR VRSTNEGA PRIDEVKA
36	<i>Ginkgo</i>	kitajski	<i>biloba</i>	latinski (<i>bi-</i>) in grški (<i>lobos</i>)
37	<i>Hamamelis</i>	grški (nerazjasnjen motiv poimenovanja)	<i>virginiana</i>	latinski
38	<i>Harpagophytum</i>	grški (nerazjasnjen motiv poimenovanja)	<i>procumbens</i>	latinski
39	<i>Hedera</i>	negotov izvor (predpostavljen indoevropski koren besede)	<i>helix</i>	grški
40	<i>Hepatica</i>	grški (doktrina signatur)	<i>nobilis</i>	latinski
41	<i>Humulus</i>	nerazjasnjen izvor (skupen izvor slovanskemu, germanskemu in nekaterim drugim imenom)	<i>lupulus</i>	nejasen izvor
42	<i>Hyoscyamus</i>	tujka neznanega izvora	<i>niger</i>	latinski
43	<i>Hypericum</i>	grški (nerazjasnjen motiv poimenovanja)	<i>perforatum</i>	latinski
44	<i>Impatiens</i>	latinski	<i>balsamina</i> <i>glandulifera</i> <i>noli-tangere</i>	grški latinski latinski
45	<i>Ipomoea</i>	grški (nerazjasnjen motiv poimenovanja)	<i>purga</i>	latinski
46	<i>Juglans</i>	latinski (prevodni kalk iz grškega imena)	<i>regia</i>	latinski (prevodni kalk grškega pridevka)
47	<i>Juniperus</i>	nerazjasnjen izvor (morda latinski)	<i>communis</i>	latinski
48	<i>Laurus</i>	neznan izvor (zgodovina prevzema iz grščine in skupen izvor imena iz starega sredozemskega jezika ostajata neznana)	<i>nobilis</i>	latinski

nadaljevanje na naslednji strani

	IME RODU	IZVOR IMENA RODU	VRSTNI PRIDEVEK	IZVOR VRSTNEGA PRIDEVKA
49	<i>Lavandula</i>	nerazjasnjen izvor (morda latinski)	<i>angustifolia</i> <i>hybrida</i> <i>latifolia</i> <i>spica</i>	latinski neznan izvor latinski latinski
50	<i>Levisticum</i>	latinski (nerazjasnjen motiv poimenovanja)	<i>officinale</i>	novolatinski
51	<i>Lophophora</i>	grški	<i>williamsii</i>	eponimno ime (nerazjasnjeno po kom)
52	<i>Malva</i>	neznan izvor (iz neznanega jezika sredozemskega prostora)	<i>sylvestris</i>	latinski
53	<i>Melilotus</i>	grški	<i>officinalis</i>	novolatinski
54	<i>Melissa</i>	grški	<i>officinalis</i>	novolatinski
55	<i>Mentha</i>	neznan izvor (iz neznanega, verjetno sredozemskega jezika)	<i>aquatica</i> <i>crispa</i> <i>piperita</i>	latinski latinski latinski
56	<i>Oenothera</i>	grški (nerazjasnjen motiv poimenovanja)	<i>biennis</i>	latinski
57	<i>Olea</i>	grški	<i>europaea</i>	grški
58	<i>Panax</i>	grški (prenos splošne označbe na rod <i>Panax</i>)	<i>ginseng</i>	kitajski
59	<i>Papaver</i>	nerazjasnjen izvor (težko razločljiva beseda, morda iz indoevropskega korena)	<i>somniferum</i> <i>rhoeas</i>	latinski grški (morda tujka)
60	<i>Paris</i>	nerazjasnjen izvor	<i>quadrifolia</i>	latinski
61	<i>Passiflora</i>	latinski (ime skoval Nicolás Monardes)	<i>incarnata</i>	latinski (svetopisemsko)
62	<i>Petasites</i>	grški	<i>hybridus</i>	neznan izvor

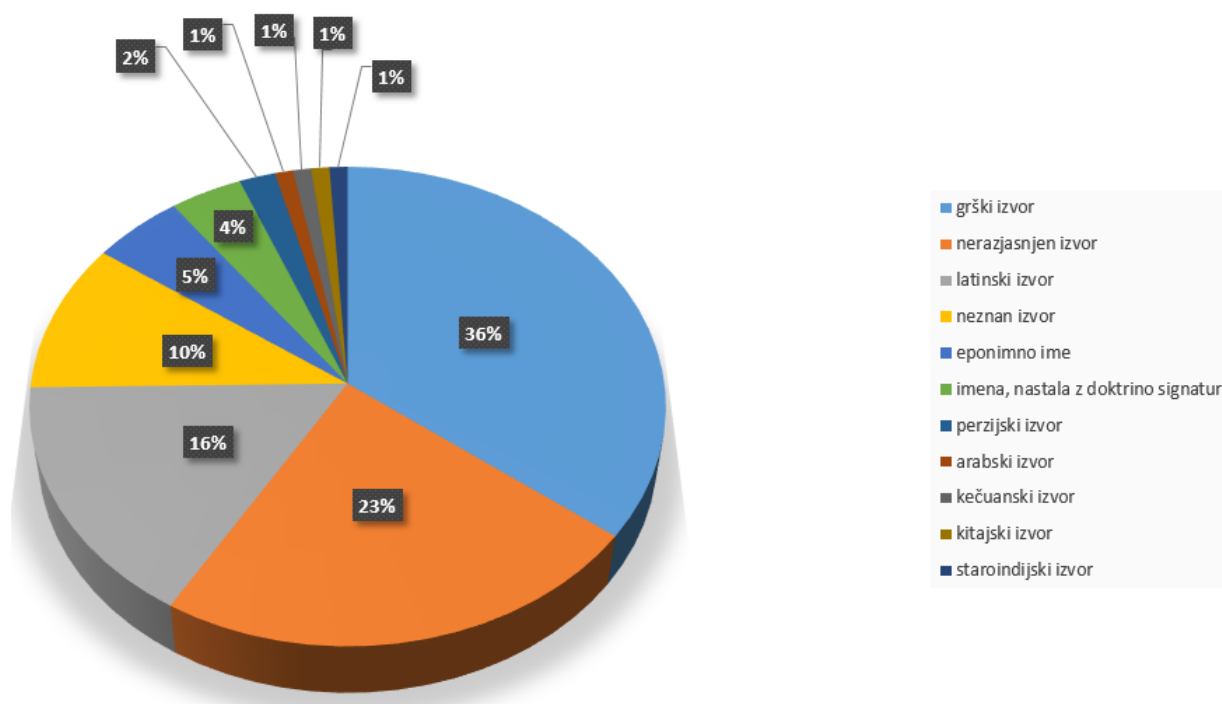
nadaljevanje na naslednji strani

	IME RODU	IZVOR IMENA RODU	VRSTNI PRIDEVEK	IZVOR VRSTNEGA PRIDEVKA
63	<i>Polygala</i>	grški	<i>amara</i> <i>senega</i>	latinski po ameriških staroselcih Seneca iz irokeške plemenske skupnosti
64	<i>Polypodium</i>	grški	<i>vulgare</i>	latinski
65	<i>Potentilla</i>	negotov izvor (morda novolatinski)	<i>anserina</i> <i>erecta</i>	latinski latinski
66	<i>Primula</i>	latinski (težko sledljiva zgodovina poimenovanja)	<i>elatior</i> <i>veris</i>	latinski latinski
67	<i>Pulmonaria</i>	latinski (doktrina signatur)	<i>officinalis</i>	novolatinski
68	<i>Punica</i>	latinski	<i>granatum</i>	latinski
69	<i>Rauvolfia</i>	eponimno ime	<i>serpentina</i>	latinski
70	<i>Ribes</i>	perzijski (ime nato prevzeto v arabski jezik)	<i>nigrum</i> <i>rubrum</i>	latinski latinski
71	<i>Rosmarinus</i>	latinski (prevodni kalk iz grščine)	<i>officinalis</i>	novolatinski
72	<i>Salix</i>	nerazjasnjen izvor (latinsko ime najbrž izhaja iz indoevropskega korena)	<i>daphnoides</i> <i>fragilis</i> <i>purpurea</i>	latinski latinski latinski
73	<i>Salvia</i>	latinski	<i>officinalis</i>	novolatinski
74	<i>Sambucus</i>	nerazjasnjen izvor (težko razločljiv)	<i>nigra</i>	latinski
75	<i>Sanguisorba</i>	latinski (doktrina signatur)	<i>officinalis</i>	novolatinski
76	<i>Saponaria</i>	nerazjasnjen izvor	<i>officinalis</i>	novolatinski
77	<i>Sassafras</i>	nerazjasnjen izvor	<i>albidum</i>	latinski
78	<i>Satureja</i>	neznan izvor	<i>hortensis</i> <i>montana</i>	latinski latinski
79	<i>Sempervivum</i>	latinski (očitno prevodni kalk gr. <i>aeizoon</i> , ki označuje vrsto <i>Sempervivum tectorum</i>)	<i>tectorum</i>	latinski

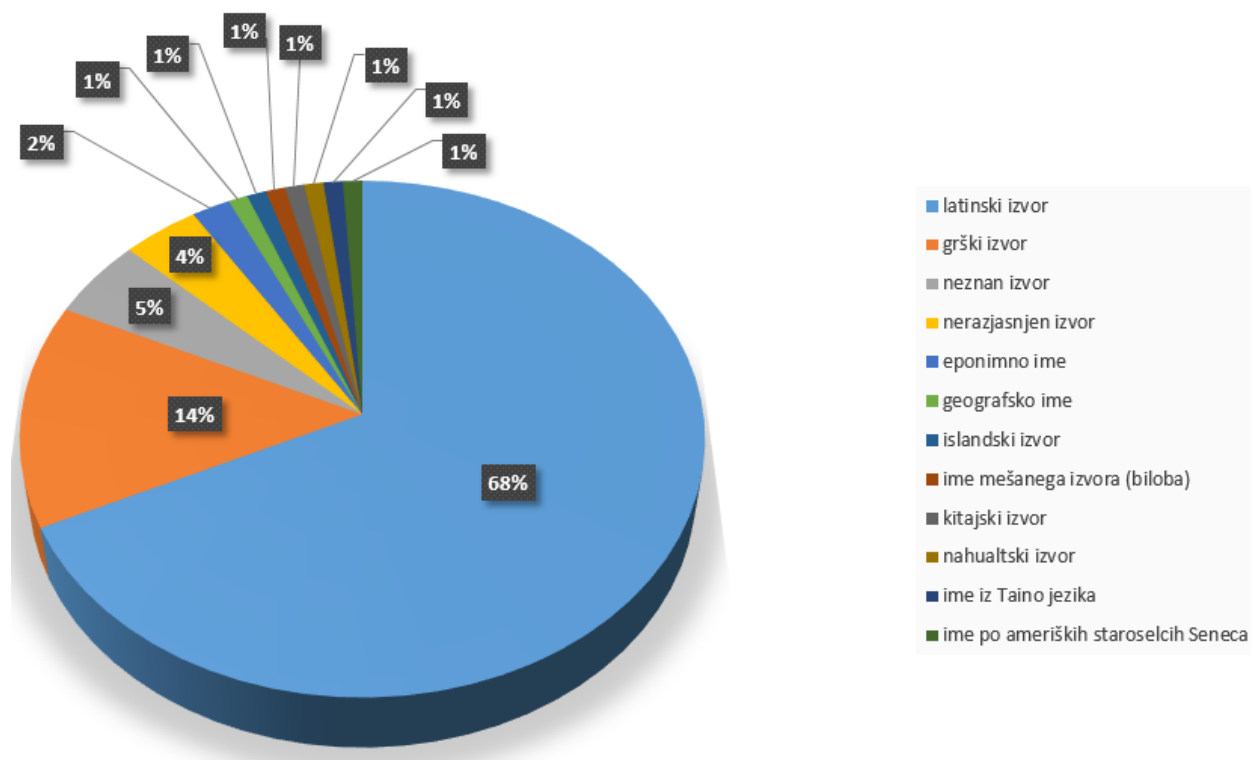
nadaljevanje na naslednji strani

	IME RODU	IZVOR IMENA RODU	VRSTNI PRIDEVEK	IZVOR VRSTNEGA PRIDEVKA
80	<i>Silybum</i>	nerazjasnjen izvor (morda tujka sredozemskega porekla)	<i>marianum</i>	srednjevešk-latinski
81	<i>Taraxacum</i>	nerazjasnjen izvor (morda arabski)	<i>officinale</i>	novolatinski
82	<i>Theobroma</i>	grški	<i>cacao</i>	nahuatlščina (jezik Aztekov)
83	<i>Thymus</i>	grški	<i>serpyllum</i>	grški
			<i>vulgaris</i>	grški
84	<i>Trigonella</i>	grški	<i>foenum-graecum</i>	latinski
85	<i>Tussilago</i>	latinski (prevodni kalk gr. <i>bechion</i>)	<i>farfara</i>	negotov izvor
86	<i>Urtica</i>	latinski	<i>dioica</i>	grški
87	<i>Valeriana</i>	nerazjasnjen izvor	<i>officinalis</i>	novolatinski
88	<i>Viola</i>	nerazjasnjen izvor (izposojenka iz sredozemskega jezika)	<i>tricolor</i>	grški

Četudi govorimo o latinskih znanstvenih imenih, je presenetljivo le nekaj takšnih, ki so pravega latinskega porekla. Veliko rodovnih imen je prevzetih iz drugih jezikovnih prostorov, zlasti iz grščine, in so polatinjena, zato da ustrezajo pravilom botanične nomenklature.

Graf 1: Izvori rodovnih imen.

Graf 2: Izvori pridevkov vrstnih imen rastlin.

Rezultati potrjujejo te trditve, saj je več kot tretjina izbranih rodovnih imen grškega porekla, v nekoliko manjšem deležu pa sledijo imena z nerazjasnjenim izvorom. Še manj je imen latinskega izvora, imen z neznanim izvorom, nekaj je tudi eponimnih imen ter imen, nastalih iz doktrine signatur, v neznatnem deležu pa sledijo imena drugih izvorov. Za razliko od rodovnih imen so vrstni pridevki skorajda vsi latinski, pri čemer je nujna dodatna obrazložitev. Rodovna imena in vrstna imena so jezikovne označbe za točno določeno rastlinsko vrsto. Za razliko od teh imen pa se isti vrstni pridevek pri različnih vrstah lahko ponovi; v diplomski nalogi smo tako recimo našli 13 vrstnih imen (od skupnih 106) s pridevkom *officinalis/officinale*. Jezikovnega izvora pridevkov nismo raziskovali, saj gre v večini primerov za splošne označbe (recimo *luteus* = rumen), ki jih izberemo za opis vrste ter jo tako ločimo od vseh drugih vrst znotraj istega roda. Torej smo etimologije pridevkov kot besed s splošnim pomenom predstavili zelo poenostavljeno, kar je verjetno razlog za to, da je znotraj naše raziskave kar 72 od 85 različnih pridevkov latinskega izvora. Zelo malo je imen grškega izvora, imen neznanega izvora, imen z nerazjasnjenim izvorom ter imen, ki izvirajo iz drugih jezikov.

Tudi oznaka »znanstvena imena« se zdi nekoliko vprašljiva, saj kljub togi uradni obliki, ki so jo prevzela, tovrstna imena v resnici niso tako znanstvena. Večina jih izvira iz predlinnéjevskih imen, ki jih z današnjega vidika lahko obravnavamo kot ljudska imena. Namen latinskih znanstvenih imen ni, da bi zvenela strokovno in bi bila zaradi tega odtujena preprostim ljudem. Z njihovo uporabo poenostavimo in poenotimo imena rastlin ter se na ta način izognemo zmedi ob uporabi različnih imen za isto rastlino ali istega imena za različne rastline. Ob proučevanju gradiva smo spoznavali tudi področje etimologije rastlinskih imen in pri tem opazili, da so latinska znanstvena imena določena precej subjektivno. Kar se je avtorju imena zdelo pomembno, je izpostavil v tem imenu, ki ga je dodelil določeni rastlinski vrsti. O rastlini tako izvemo podatke z zelo omejenega, osebnega vidika – avtorjevega. Tako bi težko rekli, da gre za strogo znanstveno ime, ki bi nastalo povsem objektivno in brez vpliva čustev ter miselnih povezav.

Kar se zdi zanimivo, je to, da so se o imenih z nerazjasnjenim izvorom v literaturi, iz katere smo črpali, najbolj razpisali. Razlog je verjetno v tem, da so se zaradi nejasnosti glede izvora imena porodile številne možne etimološke razlage. Ugotovili smo tudi, da je motiv poimenovanja kljub znanju botanične latinščine ter poznavanju določene rastlinske vrste ter njenih lastnosti dostikrat težko določiti. Iz tega razloga bi bilo smiselno razmisliti

o tem, da bi avtorji rastlinskih imen v uradni dokumentaciji navajali razlog za izbiro določenega imena.

Dejstvo je, da veliko latinskih znanstvenih imen rastlin ostaja brez ustrezno razjasnjenih izvorov, tako pomenskih kot jezikovnih. Razlog je v tem, da je izvoru imen težko slediti tako daleč nazaj, da bi ga z gotovostjo lahko potrdili, zato smo bili včasih v dvomih glede verodostojnosti podatkov, s tem pa rezultatov, četudi smo izhajali iz strokovne literature. Vprašanje o pomenskem in jezikovnem izvoru nekaterih imen za vselej ostaja nerešeno. Tudi za izvore imen, ki so označeni kot razjasnjeni, etimologi razkrivajo vedno nove poti, po katerih bi se ime lahko oblikovalo in s tem njegove nove možne izvore. Zato domnevamo, da izvorov ne moremo povsem potrditi, zlasti to velja za starejša poimenovanja rastlin, kjer so sledi še bolj zabrisane. Ob tem se strinjamo z mnenjem prof. Toneta Wrabra, ki je zapisal, da je področje botanične etimologije rastlinskih imen izredno obsežno, vodi pa v dve smeri; v nadaljevanje brez konca ali pa v (pre)kratek prikaz, ki zaradi tega ne more koristiti.

6 SKLEP

V diplomski nalogi smo opravili raziskavo o jezikoslovnem izvoru rastlinskih imen, ki je temeljila na vzorcu izbranih zdravilnih rastlin. Vzorec je zajemal 88 različnih rodovnih imen in 85 vrstnih pridevkov. Po zbiranju, urejanju, proučevanju in obdelavi podatkov iz različnih virov smo ugotovili, da veliko rodovnih imen izvira iz grškega jezika. To potrjuje velik kulturni in jezikovni vpliv starogrške kulture na Rimljane v obdobju antike, kar se je odražalo tudi v tem, da so Rimljani od Grkov prevzeli pisavo in iz nje naredili latinico. Ob tem je smiselno pomisliti tudi na to, da so bila lahko grška imena izposojena tudi iz drugih jezikov. V raziskavi smo ugotovili, da so skoraj vsi vrstni pridevki latinskega izvora, a ti zaključki ne odražajo dejanskega stanja. Razlog je v tem, da se je med izdelavo naloge izkazalo, da poglobljanje v etimologijo pridevkov presega okvire diplomskega dela. Namreč, pridevki so večinoma splošne označbe in bi jih potemtakem kot take tudi obravnavali, kar ne bi imelo pomena glede na to, da nas zanimajo imena kot označbe za točno določeno vrsto. To velja za imena rodov, ne pa tudi za vrstne pridevke. Kljub tej pomanjkljivosti in poenostavitvam smo v nalogo vključili vse rezultate. Področje etimologije rastlinskih imen se sooča s številnimi vprašanji, ki v mnogih primerih ostajajo nerazrešena. Eden glavnih razlogov je verjetno v tem, da je jezik v nenehnem procesu razvoja in s tem sprememb. Tem je težko slediti že, če gre za pisano besedo, kaj šele pri govornih besedah, ki je od nje veliko mlajša, zlasti pa neizpričana. Izvore imen etimologi določajo s posebno, tako imenovano etimološko analizo, pri čemer sodelujejo tudi druga področja (zlasti primerjalno in zgodovinsko jezikoslovje). Avtorji vrstnih imen rastlin bi delo etimologov v veliki meri olajšali, če bi v uradni dokumentaciji navajali svoj motiv za izbiro določenega imena.

7 LITERATURA

1. Snoj M: Slovenski etimološki slovar [3., elektronska izdaja]. Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center (ZRC) Sazu, Ljubljana, 2015. Način dostopa (URL): www.fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar (Datum dostopa: 23. 3. 2016)
2. Furlan M: Novi etimološki slovar slovenskega jezika; poskusni zvezek [Elektronski vir]. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, 2013. Način dostopa (URL): https://books.google.si/books?id=CMYOAwAAQBAJ&pg=PA11&lpg=PA11&dq=etimologija+metka+furlan&source=bl&ots=_t4uYVEb4U&sig=SOTcInfE5W8wVa8K8_6i6kBMkso&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwjE2PP1utnNAhWJ1RQKHZ97DtsQ6AEINzAF#v=onepage&q=etimologija%20metka%20furlan&f=false (Datum dostopa: 20. 4. 2016)
3. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (22): Ob končanem seznamu latinskih rastlinskih rodovnih imen. Proteus, Ljubljana, 1998; 60: 227-229.
4. Bajec A z avtorji sodelavci Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: Slovar slovenskega knjižnega jezika [Elektronski vir]. Založba ZRC, ZRC Sazu, Ljubljana, 2014. Način dostopa (URL): <http://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika> (Datum dostopa: 23. 10. 2015)
5. Genaust H: Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen. 3. izdaja, Birkhäuser Verlag, Basel, 1996.
6. Babič M: Grška slovnica. Filozofska fakulteta, Oddelek za klasično filologijo, Ljubljana, 2000.
7. Valpy F E J: An etymological dictionary of the Latin language [Elektronski vir]. London: Printed by A. J. Valpy, 1828. Način dostopa (URL): <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=loc.ark:/13960/t8rb8cb9p;view=1up;seq=7>
8. Kopriva S: Latinska slovnica. Založba Obzorja, Maribor, 1989.
9. Čepon R: Mala latinska slovnica. 1. izdaja, Modrijan, Ljubljana, 2005.
10. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju: Nekaj uvodnih misli. Proteus, Ljubljana, 1995; 58: 39-40.
11. Batič F, Šircelj H, Turk B: Pregled rastlinskega sistema (Delovna verzija; za interno uporabo) [Elektronski vir]. Oddelek za agronomijo, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, 2004. Način dostopa (URL): http://web.bf.uni-lj.si/ag/botanika/gradiva/AGR_ZOO_VET_Pregled%20sistema_Skripta.pdf (Datum dostopa: 4. 3. 2016)

12. Smith A W: A Gardener's Handbook of Plant Names: Their Meanings and Origins [Elektronski vir]. Dover Publications, Inc, Mineola, New York, 1997.
13. Način dostopa (URL): (Datum dostopa: 10. 2. 2016)
14. <http://www.kvarkadabra.net/2007/04/carl-von-linne-poroke-rastlin/> (Datum dostopa: 31. 5. 2016)
15. Spencer R: Plant names: a guide to botanical nomenclature [Elektronski vir]. 3. izdaja, CSIRO Publishing, Melbourne, 2007 (ponatis 2008). Način dostopa (URL): http://www.pdfarchive.info/pdf/S/Sp/Spencer_Roger_-_Cross_Rob_-_Lumley_Peter_-_Plant_names.pdf (Datum dostopa: 15. 4. 2016)
16. Toporišič J & Wraber T: Jezikoslovec in botanik o jeziku v Proteusu. Proteus, Ljubljana, 1977; 40: 24-26.
17. Toporišič J & Wraber T: Jezikoslovec in botanik o jeziku v Proteusu II. Proteus, Ljubljana, 1978; 41: 70-74.
18. Gledhill D: The Names of Plants. 4. izdaja, Cambridge University Press, New York, 2008.
19. <http://www.botanicni-vrt.si/dogodki-novice/25-pred-300-leti-se-je-rodil-carl-linne> (Datum dostopa: 25. 3. 2016)
20. Soban D: ...In že je priimek tu. Proteus, Ljubljana, 1994; 57: 165-165.
21. Podobnik A: Od Linnéja do kladistike. Proteus, Ljubljana, 1993; 56: 38-42.
22. Jogan N: Slovarček pojmov in okrajšav, ki pridejo prav pri delu s herbarijem [Elektronski vir]. Hladnikia, Ljubljana, 2014; 33: 95-111. Način dostopa (URL): http://botanika.biologija.org/sist/herbarijski_slovarcek.pdf Herbarijski slovarček; Hladnikia (Datum dostopa: 11. 3. 2016)
23. http://botanika.biologija.org/sist/skripta/sistbot-predavanja_01_alge-1.pdf (Datum dostopa: 27. 4. 2016)
24. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju: Abecedni seznam rodovnih imen (Abies-Amaryllis). Proteus, Ljubljana, 1995; 58: 84-85.
25. Stumpf U: Naša zdravilna zelišča. Založba Narava, Kranj, 2014.
26. Mastnak M: Cvetoča pomlad (Zbirka O cvetani in živani). Miš, Dob pri Domžalah, 2012.
27. Sauerhoff F: Etymologisches Wörterbuch der Pflanzennamen. 2. izdaja, Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft mbH, Stuttgart (Nemčija), 2004.

28. Mastnak M: Poletne cvetlice (Zbirka O cvetani in živani). Miš, Dob pri Domžalah, 2015.
29. MacVicar J: Zdravilna zelišča: nasveti za gojenje zdravilnih zelišč. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1998.
30. <http://www.zdravilnerastline.si/rastline-s-z/43-divji-kostanj-aesculus-hippocastanum.html> (Datum dostopa: 30. 5. 2016)
31. Cohnen C: Das kleine Heilpflanzenbuch. 1. izdaja, Insel Verlag, Berlin, 2014.
32. Praprotnik N (prevod in priredba): Rastline (Zbirka Tematski leksikoni; Duden). Učila International, Tržič, 2008.
33. Bohinc P: Slovenske zdravilne rastline. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1979.
34. Toplak Galle K: Zdravilne rastline na Slovenskem. Mladinska knjiga, Ljubljana, 2002.
35. Angerer T: Živimo z rastlinami. Mohorjeva, Celovec, 2007.
36. Petauer T: Leksikon rastlinskih bogastev. 1. izdaja, Tehniška založba Slovenije, Ljubljana, 1993.
37. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju: Abecedni seznam rodovnih imen (Ambrosia-Azolla). Proteus, Ljubljana, 1995; 58: 127-129.
38. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Mojre> (Datum dostopa: 8. 6. 2016)
39. Willfort R: Zdravilne rastline in njih uporaba. Založba Obzorja, Maribor, 1971.
40. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju: Abecedni seznam rodovnih imen (Baldellia-Buxus). Proteus, Ljubljana, 1995; 58: 183-184.
41. Batič F, Košmrlj - Levačič B, Martinčič A, Cimerman A, Turk B, Gogala N, Seliškar A, Šercelj A, Kosi G: Botanični terminološki slovar. Založba ZRC, ZRC Sazu, Ljubljana, 2011.
42. https://en.wikipedia.org/wiki/Camellia_sinensis (Datum dostopa: 15. 6. 2016)
43. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (19): Seznam rodovnih imen (Tagetes-Vaccinium). Proteus, Ljubljana, 1997; 60: 32-34.
44. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (5): Abecedni seznam rodovnih imen (Cactus-Ceterach). Proteus, Ljubljana, 1996; 58: 224-226.
45. Velikonja E: Rastejo pri nas: rastline Trnovskega gozda. Samozaložba, Predmeja, 2012.
46. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (6): Abecedni seznam rodovnih imen (Chaerophyllum-Crucjata). Proteus, Ljubljana, 1996; 58: 265-265.

47. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Ke%C4%8Duan%C5%A1%C4%8Dina> (Datum dostopa: 16. 6. 2016)
48. Sveto pismo - slovenski standardni prevod (Stara zaveza; Visoka pesem 2,1). Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana, 2008; 736.
49. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (7): Abecedni seznam rodovnih imen (Crupina-Echium). Proteus, Ljubljana, 1996; 58: 322-325.
50. <http://www.termania.net/slovarji/slovenski-medicinski-slovar/5512105/dioskurid-pedanijski?query=dioskurid&SearchIn=All> (Datum dostopa: 15. 6. 2016)
51. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (8): Abecedni seznam rodovnih imen (Edraianthus-Fagus). Proteus, Ljubljana, 1996; 58: 370-372.
52. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (9): Abecedni seznam rodovnih imen (Ferula-Hemerocallis). Proteus, Ljubljana, 1996; 58: 452-455.
53. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Etimologija> (Datum dostopa: 10. 6. 2016)
54. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (14): Abecedni seznam rodovnih imen (Nepeta-Peucedanum). Proteus, Ljubljana, 1997; 59: 222-225.
55. <https://de.wikipedia.org/wiki/Ginkgo> (Datum dostopa: 20. 6. 2016)
56. <https://arboretumvolczipotok.wordpress.com/2012/11/21/plodovi-ki-neznosno-smrdijo/> (Datum dostopa: 20. 6. 2016)
57. <https://en.wikipedia.org/wiki/Witch-hazelkot> (Datum dostopa: 21. 6. 2016)
58. https://issuu.com/centerkiron/docs/simbolni_pomen_dreves (Datum dostopa: 22. 6. 2016)
59. Dokler A: Šolski grško-slovenski slovar [Elektronski vir]. 1. izdaja, Založba ZRC, ZRC Sazu, 2015. Način dostopa (URL):
<https://books.google.si/books?id=WwW5CwAAQBAJ&pg=PA70&lpg=PA70&dq=hamadriada+nimfa+gr%C5%A1ko&source=bl&ots=DIHiSgR4tt&sig=aJyNW1Eo8rSY1dRJn71n1RiE7H8&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwjZiNe8qLnNAhVF2CwKHavrDRgQ6AEIGjAA#v=onepage&q=hamadriada%20nimfa%20gr%C5%A1ko&f=false>
(Datum dostopa: 20. 6. 2016)
60. <http://www.avogel.si/enciklopedija-rastlin/navadni-brsljan.php> (Datum dostopa: 21. 6. 2016)
61. <http://www.avogel.si/enciklopedija-rastlin/navadni-hmelj.php> (Datum dostopa: 21. 6. 2016)

62. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Opra%C5%A1evanje> (Datum dostopa: 22. 6. 2016)
63. Stumpf U: Naša zdravilna zelišča. Založba Narava, Kranj, 2014; 189
64. <https://sl.wikipedia.org/wiki/%C5%A0entjan%C5%BEevka> (Datum dostopa: 23. 6. 2016)
65. https://en.wikipedia.org/wiki/Hypericum_perforatum (Datum dostopa: 23. 6. 2016)
66. <http://www.zdravilnerastline.si/rastline-s-z/28-sentjanzevka-hypericum-perforatum.html> (Datum dostopa: 23. 6. 2016)
67. Schmidt J: Slovar grške in rimske mitologije. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1995
68. <https://en.wikipedia.org/wiki/Daphnis> (Datum dostopa: 23. 5. 2016)
69. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Pejotl> (Datum dostopa: 30. 4. 2016) Eggli U, Newton L: Etymological Dictionary of Succulent Plant Names [Elektronski vir]. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2004. Način dostopa (URL): <https://books.google.si/books?id=gf3uCAAAQBAJ&pg=PA257&lpg=PA257&dq=c+h+williams+lophophora&source=bl&ots=N3Y2e4S-1e&sig=CONG9JZ04Zqx6DaG665yNiqmTR4&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwjQodHNgNzNAhUCuxQKHfiWCy0Q6AEIXzAJ#v=onepage&q=c%20h%20williams%20lophophora&f=false> (Datum dostopa: 5. 7. 2016)
- 70.
71. <http://mojpogled.com/poprova-meta-mentha-piperita/> (Datum dostopa: 24. 6. 2016)
72. <http://www.avogel.si/enciklopedija-rastlin/kitajski-ginseng.php> (Datum dostopa: 23. 6. 2016)
73. Cooper E L, Yamaguchi N: Complementary and Alternative Approaches to Biomedicine [Elektronski vir]. Springer Science & Business Media, New York, 2004. Način dostopa (URL): <https://books.google.si/books?id=R4bSBwAAQBAJ&pg=PA349&lpg=PA349&dq=spongium+somniferum&source=bl&ots=2VCEe61Spn&sig=42hXSg4cD1ceXPyHXkhSCQx-gAE&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwiXyOS1077NAhVBvhQKHVHHAigQ6AEIGjAA#v=onepage&q=spongium%20somniferum&f=false> (Datum dostopa: 23. 6. 2016)
74. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Paris> (Datum dostopa: 11. 5. 2016)
75. <http://www.avogel.si/enciklopedija-rastlin/zdravilna-pasijonka.php> (Datum dostopa: 26. 6. 2016)
76. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (16): Abecedni seznam rodovnih imen (Polygonatum-Quercus). Proteus, Ljubljana, 1997; 59: 322-323.

77. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (15): Abecedni seznam rodovnih imen (Phacelia-Polygala). Proteus, Ljubljana, 1997; 59: 275-277.
78. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (17): Abecedni seznam rodovnih imen (Radiola-Scirpus). Proteus, Ljubljana, 1997; 59: 378-381.
79. Wraber T: Latinska imena v naravoslovju (sic!): Abecedni seznam rodovnih imen (Isatis-Ligusticum). Proteus, Ljubljana, 59: 78-80.
80. <http://www.avogel.si/enciklopedija-rastlin/pegasti-badelj.php> (Datum dostopa: 26. 6. 2016)
81. http://www.imjournal.com/resources/web_pdfs/0409_yarnell.pdf (Datum dostopa: 21. 2. 2016)
82. <http://www.kew.org/science-conservation/plants-fungi/theobroma-cacao-cocoa-tree> (Datum dostopa: 27. 6. 2016)
83. Wraber T: Latinska imena v rastlinoslovju (20): Seznam rodovnih imen (Valeriana-Xanthium). Proteus, Ljubljana, 1997; 60: 83-84.

Vse slikovno gradivo je s spletne strani Wikimedia Commons:
<https://commons.wikimedia.org/>.